

vitéz Boksa Antal

EGY REPÜLŐTISZT HÁBORÚS ÉLMÉNYEI

ÍRTA:

vitéz BOKSAY ANTAL

BUDAPEST, 1938

RENAISSANCE KIADÁS

Copyright 1938 by Renaissance könyvkiadó Budapest

7804.37. Hungária Nyomda R. T.

«A Névtelen Repülőhős» kegyeletos emlékének .... ajánlom e sorokat.

ELŐSZÓ

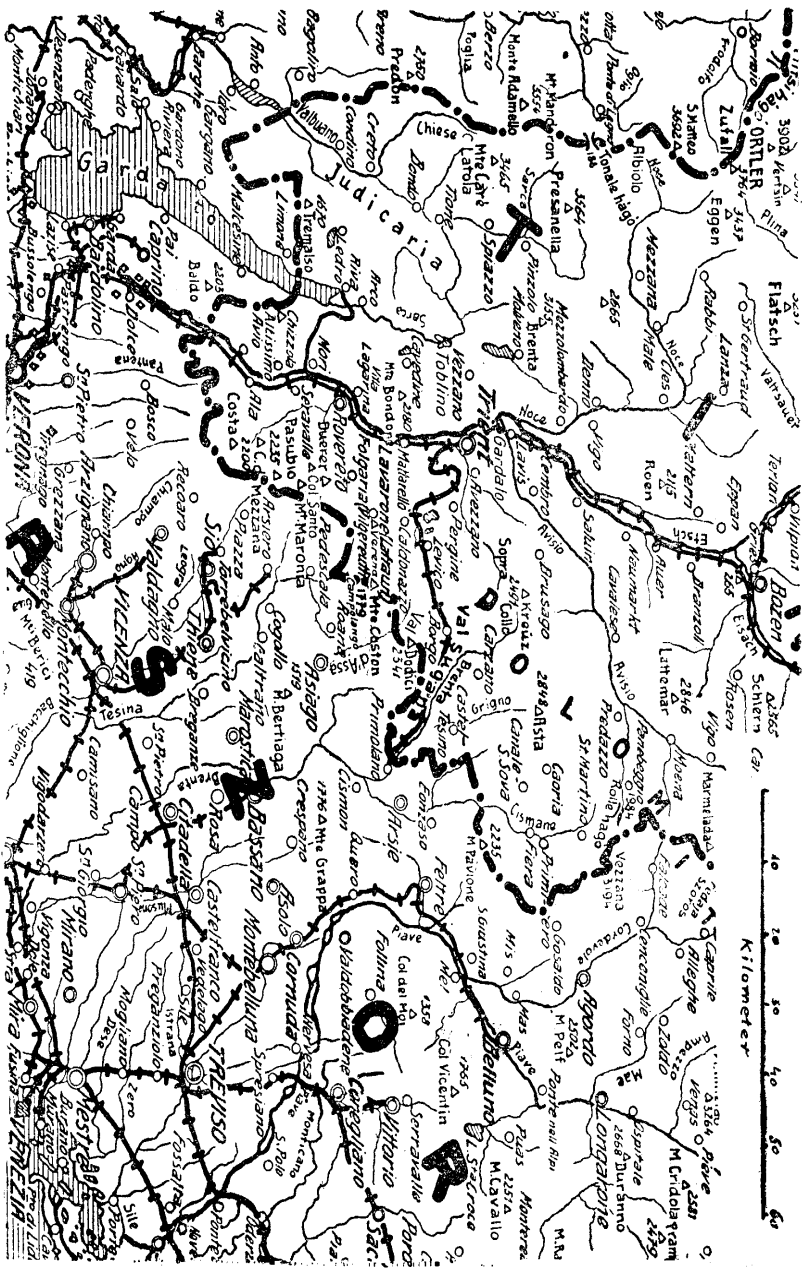
E sorok nagy részét «harctéri repülő-életem naplója» alapján elbeszélésszerű feldolgozásban még 1918-ban a háború alatt írtam meg. Háború után a magyar könyvpiacra gyakran jelentek meg olyan külföldi könyvek, melyek a volt szövetséges vagy ellenséges államok repülőinek háborús életét és teljesítményeit ismertetik. Ezekben a könyvekben a szerzők csak az illető ország repülőivel foglalkoznak és azoknak háborús teljesítményeiről írnak. Pedig a volt osztrák-magyar hadseregben különösen a magyar repülők nagyszerű tetteit kötetekben lehetne méltatni. Köztudomású tény, hogy a magyar repülők névéhez a világháború minden harcterén nagyon sok dicsőséges haditett fűződik.

Csak kevesen tudják, hogy a volt osztrák-magyar hadsereg aránylag gyengén felszerelt 75 repülőszázada az ellenség jóval nagyobb és sokkal jobb gépekkel felszerelt légi haderejével szemben az összes frontokon majdnem a háború végéig tartotta a légi fölényt. Az akkori kezdetleges gépekkel légi harcot vívni — az ellenség sokkal jobb gépeivel — vagy az örök hó és jéggel borított 3—4000 méteres hegyek felett ellenséges repülést végezni — a mai szemmel nézve — valóban istenkísértés volt.

Ügy érzem, hogy e szerény munkám csak kezdetet jelent e téren, mert világháborús repülőink nagyszerű teljesítményeiről még igen sokat lehetne írni. Szükséges és időszerű volna egy nagyobbzabású, mindent felölelő és főképpen bátor vadászrepülőinkkel foglalkozó történelmi munkának a megjelenése, mert a levegő magyar hőseinek sok dicsőséges haditette nem szabad, hogy a feledés homályába merüljön.

Remélem, hogy ezen szerény munkámmal egyelőre némileg pótolom az eddig elmulasztottakat.

A SZERZŐ.

Az olasz hadszíntér

I. FEJEZET

KÉT K O R T Y BÓLÉ

(Dél-Tirol, 1918)

Két napja készülünk éjjeli repülésre, de az állandó felhős borulat mindig megakadályozott a startolásban.

Holdtölte van. Repülésre éjjel csak ez az idő alkalmas és mindössze néhány napunk van még, hogy a holdfényt kihasználjuk. A feladat ilyenkor rendszerint valamilyen nagyobb város katonai raktárainak, erődítményeinek, vagy pályaudvarainak bombázása. Startképes gépünk mindössze kettő van, s ezért eredetileg nem is volt szándékunkban éjjeli repülést végrehajtani, de három nap előtt két ellenséges gép éjfél körül meglátogatott bennünket s illik viszonzni a látogatást. Udvariatlanságukkal mindenesetre éjjeli nyugalunkat zavarták meg, néhány bombát is dobtak a repülőtér környékére, de szerencsére komolyabb kárt seholsem okoztak. Tulajdonképpen tehát az illemszabályoknak akarunk most eleget tenni, amikor ezt a három nap előtti éjféλι látogatást viszonzzuk.

A hold szépen süt. Néhol felhők úszkálnak az égen. Az idő azonban elég tiszta, a szél is csak közepes. Ma éjjel biztosan startolhatunk. A repülésre én vagyok soros.

Repülőszázadunk a közeli hegy tetején épült gyönyörű románstíliú kastélyban lakik. A repülőtér a hangárokkal és az irodai épületekkel a völgyben fekszik.

A kastély játéktermében pislákoló gyertya lángjánál éppen most fejeztem be sakkpartimat Draxler Lajos főhadnaggyal.* A kastélyban ma este rövidzárlat folytán

* A Schuschnigg-kormány volt pénzügyminisztere.

a villanyvilágításban zavar állott be. Telefonálok a repülőtérré, hogy gépemet starthoz készítsék elő és öt darab 15 kg-os bombát is helyezzenek az ülés alá.

Eltöltjük a gyertyát és zseblámpám fényénél a csigalépcsőn felmegyünk az első emeletre, az étterembe. A bajtársak — vagy nyolcan — a nagy asztal körül ülnek és tányérba állított gyertyák világa mellett beszélgetnek. Mindenki előtt van egy pohár bőlé. Leülünk közéjük. Bennünket is megkínálnak. Koccintunk! A pohár felét egy kortyra kiiszom és elköszönök tőlük. A koccintást folytatjuk, ha visszajövök.

Este 11 óra! A parancsnok már kilenc órakor lement a repülőtérré és most az ügyeletes tisztnél tartózkodik. Mindenkitől külön elköszönök, a szívélyes arcokat még sokáig látom és «gut land»-okát («jó leszállást»-köszönést) még sokáig hallok magam körül. A kastély előtt várakozó «Gráf & Stift» személykocsi hangtalanul röpít le a gyönyörű szerpentinút fásorai és fügelugasai között a repülőtérré. Virágzó bokrok hódító illatával van tele a levegő. Valahol egy vonat füttyentett hosszan, élesen és a szétomló hang úgy száll át a sötét néma völgyeken, mint hosszú, elnyújtott kiáltás*. Megérkezünk a repülőtérré. Jó öreg brandenburgi gépemet már kitölték a hangárból, a szerelők motorpróbát tartanak. A beindított motor dübörgése élesen vág bele az éjszaka csöndjébe. Az egyik szerelő éppen most cipel két bombát a gép felé. A hangár körül kézilámpások villognak. Élénk mozgás van mindenütt. Két szerelő gumikerekeken járó kézikocsit tol a repülőtér felső irányába. A kocsi jó magasan meg van rakva petróleummal leöntött fahasábkokkal, melyeket a repülőtér három sarkában fognak meggyújtani, hogy amikor visszajövünk, jelezzék a leszállás helyét. A főszerelő hozzám jön, jelenti, hogy minden rendben, a gép startrakész állapotban van. Beszállok a gépbe. Villamos zseblámpámmal mindenhová bevilágítok, megnézem a gépfegyvert, a bombákat, a műszereket s mindent rendben találom.

A hangárba megyek, öltözőfülkémből kiveszem a bőrkabátot, a bőrnadrágot, a bőrsapkát és szemüveget. Zseblámpám fényénél felöltözködöm. Nem felejttem el felhúzni a vastag halinaeszmát sem. Dél-Tirolban vagyunk és a 2—3000 méteres hegyek miatt legalább 4000

méterre kell felemelkednünk. A hideg ebben a magasságban most tavasszal is még mindig 30 fok körül van.

Visszamegyek a géphez és ott találok a századparancsnokot. Jelentem elrepülésemet az ellenség fölé. Halk szívélyes «Gut land»-köszönés, meleg kézszorítás. Beszállok a gépbe. Pilótám, a három arany vitézségi érmes Kiss József tiszthelyettes, szintén jelentkezik a parancsnoknál és nyeregbe száll. Zseblámpájával jól megvizsgál mindent, majd ő is motorpróbát tart. A 170 lóerő irtózatos dübörgéssel rázza a gépet. A szárnyakat lefogó szerelők kézilámpásai reszketve táncolnak a földön mellettük. Lassan csökken a gáz, a motor lehalkul, a kerekek alól kiveszik a támaszfadarabokat, a gép a startvonalig gurul előre. A repülőtér-ügyeletes altiszt lámpásával jelt ad az indulásra. Helyemet az ülésen elfoglalom és leszójazom magamat.

— Minden rendben van, mehetünk! — szólok Kissnek.

A motor fűlsiketítő berregésbe kezd, a csipős éjjeli levegőáramlat arcomba vág. Alattunk a szürkésfekete talaj gyorsan összefolyik és a gép holdmegnyújtotta árnyéka egyszerre eltűnik. Fent vagyunk a levegőben, befűrjük magunkat a sötét éjbe. A hold sápadt fénye kísérteties megvilágításba helyez mindent odalent. Még látom a hangárok előtt mozgó kézilámpások fényét. A környező hegyek úgy hatnak, mint valami bizonytalan, felénk úszó, nagy fekete tömegek. A holdtól megvilágított oldaluk ezüstösen csillog, a másik sötét, komor, titokzatos fekete színbe burkolódnak.

A kastély fölött repülünk! A hold csak a márvány mór oszlopcsarnokot világítja meg, az épület többi része, a szomszédos nagy hegy árnyékában fekszik. A megvilágított rész olyan, mint egy hókorona a hegy tetején, melyből a fehérén kígyózó széles szerpentinút, mint óriási ezüsfolyam nyúlik tova és vész bele a völgy sötétjébe. A hold hirtelen elbújik egy felhődarabka mögé. Egyszere minden — ami eddig innen fentről homályos bizonytalanságban látszott — elsötétül, a hegyek, a völgyek eltűnnek és minden egyformán feketének látszik alattunk. A völgyben kanyargó patak csillámlása és a fehérén kígyózó utak vonalai tűnnek csak néha elő a sötétségből, egyébként minden komor, feketeszínű. Lámpa- vagy fényvilágot semerre sem látni a völgyben,

ilyenkor már mindenki elnyugodott. A gép körül néha egy-két éjjeli madár és denevér suhan el s csak ezek töltik meg élettel a sötétséget.

A fekete éj egyhangú komorságát a fölöttünk ragyogó csillagos égbolt teszi változatossá. Egyik fényes csillagra hosszan elnézek. Az optikai csalódás folytán úgy látszik, mintha én egyhelyben állanék és a csillag utazna felettem az égbolton. A sötét éj fenséges szépsége ilyenkor bontakozik ki teljes egészétjén. Körülöttünk lebeg minden titokzatosságával és varázsával az a rejtélyes nagy sötétség, ahonnan a mindenséget betöltő végtelen éjszakai nyugalom is árad. Az ezer meg ezer leselkedő veszély ezt az isteni nyugalmat itt egy olyan különös és misztikus varázslattal fogja körül, mely lassan egész lényünket hatalmába keríti.

A repülésben még nappal is van valami rejélyesség, de ilyenkor éjjel van a legtöbb és ez a titokzatosság most nemcsak a repülőt, de talán azokat is megragadja, akik lent félálomban hallják a motor bugását. A rejtélyes emberi léleknek valami különös, eddig még ismeretlen részét fedezzük fel ilyenkor, mely még egyelőre bizonytalanul tör elő ebből az örökké kavargó vulkánból. Úgy érezzük, hogy ez a levegőt bíráló, — a minden felett uralkodó lénynek az érzése lehet.

A hold ismét előbújik a felhő mögül, a sötétség lassan eloszlik és most ismét másik kép tárul szemünk elé. Zseblámpámmal megnézem a magasságmérőt! Kétezerben vagyunk. A távoli háromezer méteres hegyek hókoTonái ezüstösen csillognak a holdfényben és az eddig bizonytalan látkép most már teljesen kialakul. Világosan látom a levicói, a caldonazzói tavakat és a mély Sugana-völgyet. A „Fricca-strasse” nevű szerpentinút kanyargó vonalai fehéren és élesen rajzolódnak elő a fekete hegyoldalon. A kígyózó vonal néhol megszakad, ezeken a helyeken sötét foltok mutatják a gesztenye-erdőket, amelyekbe az út belevész. A szerpentin kanyarulatai feni a sziklás hegyoldalon világosabban tűnnek elő, de néhol a sötétebb völgyekből kiviláglanak a kígyózó szakaszok.

A hideg komolyan érezhető. Lassan az örökké nyugtalan régiókba kapaszkodtunk fel, ahol a szél már érezhetően dobálja a gépet. A jeges áramlat sokszor oldalról kap el és ilyenkor 20—30 métert farol a gép, Kiss ilyen-

kor szembefordul az áramlattal, meghúzza a magassági kormányt és egy szempillantás alatt 50—60 métert emelkedünk.

Az Etehe völgyében repülünk. A folyó, mint egy széles kanyargó ezüstszalag rajzolódik bele a fekete völgybe. A kisebb tavak — mint egy-egy darab ezüstpénz fehérlenek. Némelyikből a hold fénye élesen tükröződik vissza.

A fronton már látni a világítórakétákat, a felvillanó tüzéségi tüzek oly magasan világítják meg az égboltot, mintha közelgő vihar villámlásai lennének. Az erősebb és hosszabb ideig tartó villanások nagykaliberű mozsarak lángjai lesznek, a kisebbek és rövidebbek a tábori ágyúk csőtüzei. Az ágyúdörgést a motorbúgás miatt nem lehet hallani, csak a világítórakéták fénycsóvái és a gyakori villanások mutatják, hogy lent élénk tevékenység folyik. Balra a hét község fensíkján tűzijátékszerű villanások jelzik, hogy ott igen erős tüzéségi párbaj van. Talán minden felvillanó tűz néhány kioltott életet jelent! Néhol csendes, majdnem élettelen a front. A szembenállók úgy látszik okosabbnak vélik, ha alszanak, mert nappal úgyis bőségesen arathat a halál.

A hold ezüstös fénye a Garda-tó tükrén villan meg. Megnézem a magasságmérőt, 3500 méter. Lassan közeledünk a fronthoz. Jobbra a svájci határ felé az örök hó és jégbirodalom hegyei fehérlenek, szinte kísértetiesen világítanak a hold sápadt fényében. Néhol a sötét távoli látóhatárból a holdfény a magasabb csúcsokról csillámlásokat is vet felénk. A Judicariák és az Adamelló gleccsereinek jégsziklái ezek. A dermesztő jeges áramlat éppen onnan fúj, arcomon érzem az apró, túszerű szurkálásokat.

Fokozatosan emelkedve a front fölé értünk. A tűzijáték most már alattunk folyik. Egy-két másodperc, a megvillanó lángcsóvák már hozzánk is felérnek és minden oldalról apró villogó lángnyelvecskék öltögetik felénk magukat. A robbanásokat a motor zaja teljesen elnyomja. Néha egy-két pillanatra kihagy a zaj és ilyenkor hallható, amint a pergőtűzszerű sűrű pukkanások megreszketetik körülöttünk a levegőt. A lángnyelvecskék egyre sűrűbbek lesznek, most már fölöttünk is bevilágítják az égboltot. Egy-két nagyobb koppanást is hallok közvetlenül mellettem a gép törzsén. A lehulló

srapnellgolyók és gránátszilánkok ütődései ezek. Ahogy beljebb megyünk az ellenséges front mögé, mind gyakrabban lobbannak fel a lángnyelvek és sokszor úgy látom, minden ég alattunk és körülöttünk.

Hirtelen két fényszóró csóvája villan fel az egyik sötétlő hegyen. A fény csóvák az égboltra merevednek és lassan felénk kúsznak. Fényük vakító. A hegycsúcson jól látható a többszázezer gyertyafényes fényszóró vetítő tükre. Nem jó ránézni, mert utána sokáig káprázik az ember szeme.

Kiss most cik-cakban repül, éles fordulókat vesz és gyakran irányt változtat. A fénycsóvák mindenfelé kutatnak, de Kiss alaposan megtévesztette őket, mert már jóval mögöttünk keresgélnek az égbolton. Az elhárító ágyúk valószínűs függőnyt emelnek elénk és sokszor igen veszedelmes közelségbe jutunk a robbanó lövedékekhez. Egyik srapnell a gép előtt villan, a lángcsóva teljesen bevilágít bennünket, a füst a szemünkbe csapódik és egy pillanatra érzem az ekrazitfüst átható, jellegzetes szagát. A gép hátrafelé billen, majdnem megáll a levegőben. Kiss gyorsan elveszi a gázt! A motorbúgás egy pillanatra eláll, a gép hirtelen előrebukik, esik vagy száz métert, aztán vízszintesbe kerül és a jóleső, biztonságot adó motorzúgás ismét teljes erővel felhangzik.

A jólirányzott lövéseket adó üteget már mögöttünk hagyjuk, de újabb ütegek folytatják tovább a tüzelést. A robbanások lángjai most messze esnek, de lassan ismét közelednek és kezdik körülfogni a gépet. Hirtelen felhőgomolyagba kerülünk. Néhány pillanatra semmit sem látok, csak sűrű, sötét feketeséget, de rövid idő múlva kint vagyunk a ködből. A tüzérségi lövedékek már ritkábban robbannak körülöttünk, a front felvillanó ágyútüzeit is csak mögöttünk látom. Harminc-negyven kilométerre lehetünk az ellenséges front mögött, az úgynevezett mögöttes országrészben, a hadtápvonalakon túl, békés városok és falvak fölött repülünk tovább.

Célunk Verona, a pályaudvar és az erdőövek raktárainak, továbbá az erdőövek között a szabadban táborozó csapatoknak és szekértábornak a bombázása. A szabadban táborozó csapatokat és a szekértábort az előző napokban egy távfelderítő utunkon fedeztük fel. Akkor légiharcunk is volt a város fölött egy ellenséges rajjal és

Kiss, aki egy D III. típusú vadászgéppel kísért bennünket, egy Savoya-típusú gépet tett harcképtelenné, amely az erdőövek közé szállott le. Le is fényképeztem akkor a leszállott gépet.

Egy kisebb helység tornyának bádogteteje csillog a holdfényben. Az Etsch-folyó jellegzetes szelíd kanyarai pontosan mutatják az utat. A folyó egyes szakaszait annyira ismerem, hogy majdnem minden kanyarnál tudom, melyik helység fekszik a parton. A jellegzetes, erősen U alakú kanyar már messziről jelzi, hogy a cél felé közeledünk. A várost a kanyar körüli nagy fekete folt rejtja magában. Néhol egy-két ágyútűz felvillan a folyó partjairól, helyenként egy-két pislákoló fény látszik messziről, de hirtelen minden világosság kialszik. A kör-alakú nagy fekete folt az «U» kanyarban most alattunk van.

Kissnek balvállára ütök és ezzel jelzem, hogy a hely színen vagyunk, a város fölött. A gázt most elveszi és kör-siklóba dönti a gépet. Lassú, fokozatos körökben siklunk lefelé. Feszülten figyelek minden irányba. A motor zaja teljesen elül, csak a gép körül sivítő légáramlás hallatszik. Néha megvillan egy-két lövés tüze odalent, utána aránylag hosszú idő múlva hallatszik egy-egy mély pukkanás. Néhány robbanó srappnell felvillanó lángját látom magasan fölöttünk. A lövöldözés ilyenkor céltalan, mert a leállított motor miatt a gép helye még megközelítően sem állapítható meg. Ezek a vaktában leadott lövések inkább a megijedt lakosság bátorítására szolgálnak. A békés lakosságot mi nem bántjuk, sőt szinte féltően vigyázunk, nehogy a polgári lakosság épületeire bomba essék. Tudjuk azt is, hogy Verona a klasszikus műemlékek városa, ahol az emberiség sok értékes kultúrkincese fekszik.

Lejjebb ereszkedünk. A város körvonalai mindinkább kibontakoznak. Megpillantom az Etsch-kanyar közepe táján, a város központjában a római mintára épült szabad cirkusz fehérülő körvonalaival. A folyó másik partján látszik az arzenál egyedülálló nagy épülete. A város külső szélé felé az erdőövek vonalai fehérlenek és köralakban övezik az egész várost.

A pályaudvart keresem, de nem tudom megtalálni. Néhol a vasúti sínpárok megvillannak a holdfényben, a

pályatestet azonban sűrű házsorok árnyéka takarja el. Egyik útkanyarnál hirtelen több felvillanó lángot látok, utána tompa hang és nemsokára négy robbanás lángja jelenik meg magasan fölöttünk. Keresem a szabad ég alatti tábor, amelynek a fényképfelvétel tanúsága szerint az első és második erdőöv közötti szabad mezőn kell lennie, a folyó egyik egyenes szakaszától északra. A magasságmérőre világítok! Kétezer méterben vagyunk! A négyezerből aránylag hamar lejöttünk!

Kissnek a jobb vállára ütök, jelezve, hogy a gépet vegye ki a körsiklóból és repüljön egyenesbe. A gép egyenesbe kerül és félgázzal repül az Etsch fölött. A folyó egyenes szakaszánál Kiss bal felsőkarjára teszem a kezemet. Balra fordul és tartja addig a balfordulót, míg kezemet le nem veszem róla. A gép ismét egyenesbe kerül és a katonai tábor vélt helye felé tart.

A cél fölött vagyunk. Két bombát kézbeveszek, jól kihajolok és egyszerre leejtem. Balvállára ütök Kissnek, elveszi a gázt és a gép ismét körözésbe megy át. Lefelé figyelek. Két felvillanó láng, utána mély dörrenés jelzi, hogy a ledobott bombák célhoz értek.

A csendet sűrű fegyverropogás zaja töri meg, a szabad tábor tehát csakugyan itt fekszik.

Kissnek a jobb vállára ütök, a gépet ismét egyenesbe lendíti és negyedgázzal repül tovább. Alattam éppen az első erdőöv fehérlik! Gyorsan újabb két bombát ejtek le ide és erősen figyelek. A találat nyomán lángnyelv csap fel, ügylátszik felgyúlt valami, utána hatalmas mennydörgésszerű robbanás hosszan elhaló robaja hallatszik. A robbanás oly nagy, hogy a negyedgázzal futó motor zajában is jól hallható. A fegyver és gépfegyver majdnem állandóan kattog. Néha egy-két koppanás éri a szárnyvégeket és a törzset.

Kiss még mindig negyedgázzal repül tovább. A magasságmérő ezeröttszáz métert mutat. A város több helyén fény gyullad fel. Ügylátszik, a nagy robbanás felébresztette álmukból a város lakóit. Szinte látom a rémült arcokat és hallom az ijedt szívek izgatott dobogását. A fény egyre több helyen gyúl fel és alszik ki ismét. Ez mutatja legjobban az álmából felriadt város izgatottságát.

Kisst balra irányítom. A cirkusz fölött vagyunk. Az

utolsó bombát az arzenálnak szántam. Óvatosan kiemelem és az arzenál fölött ledobom. Erősen figyelek, de a robbanást jelző villanást seholsem látom. Valószínűleg nem volt jó a bomba, vagy talán vízbe, esetleg valamilyen vízenyős talajra esett. Vagy ezer méterre ereszkedhettünk alá. A város nagyobb házainak körvonalait most már jól kiveszem. Kisst most jobb fordulóba küldöm, közben szakadatlanul lefelé figyelek. Még egy kört írunk le, azután feje tetejére teszem kezem, jelezve, hogy a feladat készen van, mehetünk hazafelé.

Kiss az északi irányba fordul és a negyedgázzal járó motornak teljes gázt ad. A motor hirtelen megugrik, köpködni kezd és sűrű lövésszerű pattogások után leáll.

Síri csend! Alulról ágyúlövések, gépfegyver- és fegyverroponág, a város minden részéből riadt, rendszertelen lövöldözés.

Villanylámpámmal megvilágítom az első ülést. Kiss izgatottan dolgozik, mindent megpróbál, a gyújtógyertyákat kikapcsolja, hirtelen ismét bekapcsolja, az indító mágnesset többször megforgatja, a benzint kikapcsolja a főtartályból, átkapcsolja a szükségartályba. A motor azonban néma marad, a gép állandóan esik.

Már hatszáz méteren vagyunk, munkába lépek én is, a kézipumpával levegőt nyomok a benzinfőtartóba, de a nyomás a rendes három légkört mutatja, itt tehát nincs hiba!

— A városon kívül, az er-dőövek fölé vigye a gépet, mert ott sima mezők vannak, — ordítom Kiss fülébe. — Mindent megpróbáltam, hadnagy ur, de a motor nem akar beugrani, nem marad más hátra, mint leszállni valahol! — kiáltja hátra.

A gép veszedelmesen esik, már négyszáz métert mutat a magasságmérő. Sok helyen jól kiveszem a kis családi házak és kertek körvonalait és néhol sima réteket is látok. Kiss lázasan dolgozik a műszereken. Én már mindenről lemondtam, a legjobb esetben fogságbajutással intéződik el ügyünk, hacsak a bizonytalan terepen, a félhomályban valaminek neki nem repülünk, mert akkor a biztos halál tesz pontot kirándulásunk végére. Kiss hirtelen előrebuktatja a gépet, az erős légáramlással a propellert próbálja megforgatni, utána teljes gázt ad. Én már csaknem az ő ülésébe másztam, — de minden hiába!

Sajnos, ezzel az előrebuktatással száz métert veszítünk, — de a motor továbbra sem mozdul.

Már kétszázötven métert mutat a magasságmérő! Elvesztünk! Nincs segítség, csak a szerencsés leszállás mentheti meg életünket!

A hideg verejték előtt, de érzem, hogy eszem helyén van és még reménykedem. Egnéhány veszedelmet már átéltünk Kissel, de mindenholn kijutottunk! Erősen gondolkodom! Hátha még nem próbáltunk meg mindent! Ebben a helyzetben csak a legjózanabb, hideg ész és a föltétlen nyugalom segíthet! A magasságmérőt már nem is nézem. Az olajnyomás-mérőre világítok, amikor hirtelen — mint a villám — belenyilal az agyamba a gondolat: a dekompresszor!

A torkomban érzem kalapálni szívemet, kinyitom a számat, hogy Kissnek a fülébe ordítsam ezt a szót, de nem jön hang a torkomból. Nyugalom! Nyugalom!

Pillanatoktól függ az életünk! Gyorsan előrecsúszok és a felső szárny hátsó végénél, Kiss feje fölött megragadom a dekompresszor fogantyúját és minden erőmből lehúzó. Ilyenkor az összes szelepek kinyílnak és a hengerekbe friss levegő szívódik be. Néhány másodpercig húzom a fogantyút a legnagyobb erővel és egyszerre eleresztem.

A teljes gázra állított motor irtózatos erővel beugrik! Valósággal ráugrok Kissre, hangom egyszeribe felszabaddul és teljes tüdővel ordítom többször a fülébe:

«A dekompresszor!! A dekompresszor!!!»

Kiss észbekap, a magassági kormányt minden erejével előrenyomja, elveszi a gázt, mert a gép már csaknem merőlegesen ível felfelé. Nehezen hátrakúszok ülésembe, az izgatottságtól félájultan roskadok helyemre. A biztató motorbúgás azonban csakhamar visszaadja erőmet! Ismét előrekúszok, zseblámpám fényénél meg-nézem a magasságmérőt. Már négyszáz métert mutat.

Nézem Kiss-t, ahogy dolgozik! Az osztrák-magyar hadsereg legjobb pilótája ő, aki minden művészetét beleviszi ebbe az emelkedésbe. A gépből minden lehető kihoz és öt nagyobb kör után a város fölött, már a kétezeröttszáz méter magasságot érjük el. Lassan egyenes irányba viszi a gépet és fokozatos emelkedéssel észak felé távozunk el a várostól.

A biztos halál torkából megmenekült ember érzését talán még sohasem tapasztaltam ilyen tisztán magamon. Ilyenkor látható, hogy az életösztön — ez a leghatalmasabb mozzanat — milyen hihetetlen erővel tudja a szervezet összes erőit központosítani és szolgálatába állítani, hogy a folyton leselekedő halál fölött diadalt arasson!

Allandó srappell-robbanások között emelkedünk és lassan közeledünk a fronthoz. A motor néha kihagy és ilyenkor folytonos drukkolások izgalmában várom mindig a biztató, egyenletes motorbúgást. Az északi szél óriási erővel nyomja le a gépet, de mégis elérjük a 3000 métert és már teljes biztonsággal megyünk előre.

Visszafelé másik útvonalat választunk, közvetlen a Garda-tó felé vesszük az útirányt. Itt szintén alarmirozzuk az összes elhárító ütegeket, mert ugyancsak heves tűz alatt tartanak bennünket. Képzem, milyen dühösek lehetnek reánk, amiért éjjeli álmukat megzavartuk és nem hagyjuk aludni őket. Becslésem szerint helyenként a nagyobb erődökből egyszerre húsz üteg is tüzelhet reánk. Valóságos nappali világosságot terjeszt körülötünk a sok robbanólövedék. Egy-egy magasan épült erőd olyan, mint valami tüzokádó-hegy!

De bármennyire haragszanak és a pokolba kívánnak bennünket ezek az elhárítók, amiért éjjeli nyugalunkban megzavartuk őket, mégis baj nélkül jutunk át a harcvonalon és saját vonalaink mögé érünk. A front már csendesebb, mint amikor jöttünk, csak a világítópisztolyok rakétái ívelnek mindkét oldalon fölfelé és világítanak meg néhány másodpercre egy-egy mély, vad szakadékot. Több ágyúüteg még hevesen tüzel a hét község fensíkján! A Piave környékén erős fényszórók csillogtatják sugárkéveiket. Jobbra a Brenta-völgy körvonalai látszanak, de a további tájak már titokzatos félhomályba burkolóznak. Balra kísértetiesen világítanak a svájci határ környékén a jégmezők.

A hold rövid időre elbújik egy-egy felhődarabka mögé, valósággal bújócskát játszik velünk. A dermesztő, hideg északi szél süvöltve fűtyül a gép körül, amelyet időnként meg-megrándít egy erősebb szélroham, sokszor oly erővel, hogy a szárnyak véstes recsegését is hallani.

A Caldonazzo-tó fölött vagyunk. A hold a tó tükreben nézegeti magát, a visszfény bevilágítja az egész

völgyet. A fényes golyó kerekdedége néhol megtörik a tó tükrén, úgylátszik, hogy odalent se nyugodt a levegő, mert a víz hullámzik. A völgyben húzódó országúton helyenként imbolygó fény vibrál. Talán egy bandukoló szekér lámpása lehet, ahol a kocsis szunyókálva ül a bakon.

Látom a perginei repülőteret. Most lobbannak fel a repülőtér sarkain a jelzőtüzek. A hatalmas, több méter magas lángoszlopok kísértetiesen világítanak az éjszakában. Ez a felséges nyugalom és az ismerős vidéket beezüstöző sápadt holdfény újra magával ragad. Ilyenkor elfelejti az ember néhány pillanatra a háborút és a békés nyugalom ritka, önfeledt perceit élvezheti. Ilyen néma szépségű alpesi holdvilágos éjjelnél talán nincs is szebb és romantikusabb a világon!

Hirtelen feleszmélek, hogy katona vagyok, szinte szégyellem, hogy a kötelességteljesítés közepette ennyire átadtam magam a szentimentális érzéseknek. A katonának nem szabad érzelegni és az ábrándozás sem illik egy komoly hadnagyhoz!

A kötelességét parancs szerint teljesítő katona megelégedett érzése tölt el, de lelkem mélyéről időnként előtörnek az emberiesség érzései és őszintén sajnálom a szerencsétlen áldozatokat, akik bombáim révén esetleg elpusztultak.

De hiába! Az ellenség is könyörtelen, nekünk sem szabad másoknak lennünk, máskülönben irgalmatlanul legázolnak bennünket! Megnyugtató az érzés, hogy mi ebben a háborúban senkitől semmit elvenni nem akarunk, csak becsületünkért folytatunk önvédelmi harcot.

A lenyugvó hold okozta szép kép még megragad néhány másodpercre, de most már itthon vagyunk!

A repülőtér fölé érünk. Kiss elveszi a gázt és előkészületet tesz a leszállásra. Néhány kört írunk le és lassan leereszkedünk.

Kiss a repülőtér mellett emelkedő egyik domb magasságába hozza a gépet. Magasságunk itt pontosan kétszáz méter. Ha a gép itt negyvenöt fokos szögbe beállítva siklásba kezd, pontosan a repülőtér közepén ér földet.

Így is történik, simán, minden zökkenő nélkül szállunk le. Egészen a hangárig gurulunk, kiszállunk a nyeregből és a századirodába megyünk jelentkezni.

A parancsnoknak röviden elmondom a repülés eseményeit, a részletes jelentést majd csak reggel írom meg. A tüzek a repülőtéren már alig pislákolnak. A lámpással elősiető szerelők a gépet ismét a hangárba húzzák. Gyorsan kibújok a bőrruhából. Előáll a jó öreg «Graf und Stift» személykocsi és a századparancsnokkal együtt a szép szerpentinút virágos fasorai és fűgelugasai között néhány perc alatt a kastélyba száguldunk fel.

A kastély terraszáról lenézek a völgybe. Sötétség és csend honol mindenfelé! — Az oly sok romantikát keltő hold és a tüzek, az éjszakából már eltűntek és egyhangú komor sötétség vesz birtokába mindent.

Bemegyek az ebédlőbe. A bajtársak még teljes számmal együtt vannak. Közéjük ülök és mintha semmi sem történt volna, az otthagytott félpohár bőlét szívélyes kocintás után, egy hajtásra kiiszom. Az az érzésem, mintha az előző kortyot csak az imént, pillanatokkal előbb hörpintetem volna fel. Pedig a két korty közé oly sok minden ékelődött be két óra leforgása alatt, hogy az számomra biztosan egész életemben emlékezetes fog maradni!

II. FEJEZET

ITTEBEI KISS JÓZSEF TÁBORI PILÓTA

A világháború után újságokban és könyvekben gyakran jelentek meg olyan közlemények, amelyeknek tárgya a háborús repüléssel volt kapcsolatos. Ezek a közlemények jórészt külföldi eredetűek, amelyek vagy eredetiben, vagy fordításban kerültek az olvasóközönség elé. Természetes, hogy ezekben a szerzők csak mindig külföldi repülőkről írnak, a magyar repülőkről bennük soha szó nincs, úgyhogy közönségünk joggal kezdi azt hinni, hogy a világháború folyamán talán magyar repülők a levegőben egyáltalában nem is küzdöttek. Pedig a magyar repülők nagyszerű teljesítményei valóságos történelmi pompázatok, amelyek még világviszonylatban is figyelmet érdemelnek.

Tény az, hogy a repülésről magyar vonatkozásban csak a háború előtt hallottunk, amikor a magyar aviatika dicsőséges úttörői a rákosi mezőn kísérleteztek kezdetleges gépeikkel. Az erős magyar akarat s a lankadatlan kitartás eredménye már abban az időben is megmutatkozott a magyar repülőknél, mert az anyagiakkal állandóan küzdő úttörők hatalmas akaratereje akkor is több híres nemzetközi rekordot teremtett. A magyar aviatika bölcsője a rákosi mezőn ringott, itt érte zsenge gyermekkorát élő aviatikánkat a háború. Innen kerültek ki a volt osztrák-magyar hadsereg légi haderejének a legjobbjai, akik a háború alatt a közös hadseregben küzdöttek és a

magyar vitézségnek és bátorságnak a levegőben is hírnevet és dicsőséget szereztek.

A repülők háborús életének kalandos változatai mindenkit egyformán érdekelhetnek. Ez a különös és eddig alig ismert élet a repülőszázadokon belül zajlott le, amelynek bensőséges élete úgyszólván egy család életével volt összehasonlítható, öröm és bánat egyformán váltogatták egymást itten, de a repülőknél valahogy a rendes hétköznapi élet is egészen különleges, nagyszerű formában nyilatkozott meg.

Talán a különös mesterség, amivel a repülők élete járt, idézte elő ezt a sajátos életet. A harctéren nemcsak a szárazföldön küzdőknek volt meg a maguk hadi élete, hanem a front fölött a levegőben is zajlott külön hadi élet, a harcoló repülők élete, amiről mindeztideig még aránylag keveset tudnak. A repüléssel egy egészen sajátos jellemtől, az úgynevezett »repülő-jellem«¹ fejlődött ki az egyénben. Az élet kicsinyes oldalai a repülő lelki-világában eltűnnek, a gondolkozást, az egész életfel-fogást egy mindent átfogó nagyvonalú szellem uralja, mely idővel az emberi lélek végtelen gazdag tárházából igen sok nemes és lélekemelő tulajdonságot fejleszt ki. A repülők harca a levegőben talán a legnemesebb harc a világon. A gép tökéletlensége és az elemek elleni közös küzdelem a harcolókat másfajta ellenfelekké teszik, mint a szárazföldön küzdőket. A légiharcban folyton leselkedő halál mellett mindig ott áll a fegyvernemet átfogó szolidaritás lovagias szelleme, amely a harcban legtöbbször a nemes sportszerű vetélykedés tiszta szellemében tükröződik vissza.

A tengerészek és repülők harca nagyban hasonlatos egymáshoz, amennyiben a harcolókat körülbelül ugyanaz a lovagias szolidaritás hatja át. A légiharcban azonban az ellenfeleket a küzdelem egy egészen különleges teljesítmény kifejtésére kötelezi. Valami felséges s lélekemelő, amikor a levegőben folyó élet-halálharcból néhányszor az élet kerül ki győztesen és az életben maradt harcolók közül a győző a legyőzöttek, a bátor, nemes ellenfélnek kijáró tiszteletet — az őszinte, férfias kézfogást megadja.

A Magyar Légiforgalmi Részenyitársaságnak egyik legújabb Junkers-típusú utasszállító gépét keresztelték el a közelmúltban Kiss József névre. Hogy ki volt Kiss

József, azt sajnos, csak igen kevesen tudják, mert háborús repülőinkről még mindig nem jelent meg olyan egyetemes összefoglaló munka, amely már a külföld majdnem minden volt hadviselő államában napvilágot látott. Szomorúan állapítom meg, hogy míg a németek Richthof énjét, a franciák Guynemerjét vagy az angolok Hawker jé t nemcsak saját hazájukban, de még nálunk is a legtöbb iskolás gyermek ismeri, addig Kiss József, Gräser, Fejes, nemes Maier, Hány, Maklár, Ujváry, Udvardy, Kaszala, Risztics, Hefty és még sokak nevei a feledés homályába merülnek el.

A háború alatt a repülőgépek a maiakhoz képest még kezdetlegesebbek voltak. Ezekkel a gépekkel az olasz front három-négy ezer méteres hegyei fölött repülni és *ott* sokszor a negyvenfokos hidegben még légiharcokat is vívni, a mai szemmel nézve valóban istenkísértés volt. Ezeknél a repüléseknél tehát első sorban az ember számított. Ide valóban úgynevezett egészember kellett, mivel mindazokat a hiányokat, amiket ma már a tájékozódás, a látás és helymeghatározás terén a műszerek tökéletesen pótolnak, akkor még a pilótának fizikai adottságával és ösztönöszerű megérzéseivel kellett pótolnia. Akkor az ember repült a géppel, ma már a gép repül az emberrel. És ezt a körülményt mindig figyelembe kell vennünk, mert csak úgy tudjuk igazán értékelni azokat az emberfeletti nagy teljesítményeket, amiket a világháborúban az ellenséges repülések alkalmával a repülők a levegőben véghezvittek.

A világháborúban a legnagyobb és legintenzívebb repülőüzem a nyugati fronton volt. Érthető, mert itt a nagy s gazdag iparállamok harcoltak, amelyeknél a repülőgépgyártás is sokkal nagyobb arányú volt, mint például az Osztrák-Magyar Monarchiában, vagy Olasz- és Oroszországban. A mi frontszakaszainkon tehát a légiharcok sohasem öltöttek olyan tömeges nagy arányokat, mint ott, ahol az egyesült angol, francia és amerikai hadseregek állottak szemben a németekkel.

Repülőink az összes frontokon a háború elejétől kezdve aránylag könnyűszerrel tartották a légi fölényt. 1917 végével azonban a déli fronton angol és a francia légierők nagyobb tömegekben jelentek meg. A sokkal jobb minőségű és nagyobb számú gépek és főképpen a kitűnő angol pilóták, repülőink elszánt harckészségét

nagy erőpróbára tették. A magyar repülők azonban ezekben a harcokban a vakmerő bravúroknak, a vitézségnek és a bátorságnak olyan tanú jeleit szolgáltatták, amik a nyugati front ádáz küzdelmeiből kiemelkedő világhírű repülőhősök teljesítményeivel bármikor egy sorban említhetők . . .

A magyar repülők között Kiss József tiszthelyettes volt az, aki nemcsak ebben az időben, de már jóval előbb kiemelkedett a többiek közül. Az osztrákok között Brumovszky százados, Linke és Fiala főhadnagyok, továbbá Arrighi tiszthelyettes mindenesetre számszerűleg több légi győzelemmel bírtak, mint ő, Kiss József, azonban a légi győzelmeinek azt az egész világon egyedülálló, különleges formáját kultiválta, ami őt a többi légi győzelemmel bírók fölé emeli.

Kiss József a vadászipülés legmagasabb iskoláját teremtette meg, mert ő az igazi légi győzelmet nem az ellenséges gép könyörtelen szétlövésében látta, hanem abban, hogy a levegőben hatalmába kerített gépet a bentülővel együtt épen és sértetlenül hozza le a repülőterre. Kiss e téren rekordot állított fel, mert sem nálunk, sem az ellenségénél nem volt olyan repülő, aki épen és sértetlenül annyi gépet hozott volna le, mint ő. Módszere abban állott, hogy az ellenséges gépet hátulról lepte meg, majd folytonos foszfor-lövésekkel körüllötte s időközönként lecsapott a gépre. Rendszerint mindig sikerült kényszeríteni az ellenséges pilótát arra, hogy saját repülőterükhöz szálljon le. Igen ügyes angol repülők sem tudtak tőle megszökni, mert bármilyen vakmerő alakzatokat csináltak, sokkal jobb gépeikkel, Kiss minden mozdulatait követte és a figyelmeztető foszfor-lövéseket leadta a gép mellé. Foszforlövéseinek füstcsíkjai ilyenkor valószínűleg körülfogták az ellenséges gépet, az addig rugkapálódzó gép egyszerre mint kezes bárány engedelmessé válik és Kiss által kísérve, saját repülőterületükön száll le.

Végtelen nagylelkűség és rendkívül kifinomodott magas szintű emberi lélek kell ahhoz, hogy valaki így gondolkodjon az egész világot elborító vérözönben, amikor mindenütt csak a szemét-szemért és fogat-fogért jelszó járja. Kiss Józsefet bátran merem odaállítani a leghátul masabb nemzetek világhírű repülőhősei mellé, mert ha

ő csak gépek lelövésére pályázik, légi győzelmeinek száma biztosan megegyezik annyi lehetett volna, mint amennyi volt.

Talán az egész világon nincs még egy vadászpilóta, aki összes legyőzött ellenséges gépeinek felét a bentlőkkel együtt épen és sértetlenül hozta volna le. Kiss József tizenkilenc légi győzelméből kilenc gépet győzött így le. Hogy mennyire ambicionálta a győzelemnek ezt a formáját, mutatja az a körülmény, hogy igen sokszor szándékosan nem használta ki az úgynevezett „közönséges győzelmi lehetőségeket” — ahogy ő nevezte a gép egyszerű lelövését — csak azért, — mert a gép nem volt olyan helyzetben, hogy azt lelövés nélkül legyőzhette volna. Többször kérdeztem tőle, hogy miért nem tesz ő is úgy a légi harcokban, mint a többi vadászpilóta — elvgre háború van és az ellenség sem kímél bennünket, — de ő csak halkan jegyezte meg a következőket: »Én életemben mindig a szépet s nemeset kerestem és még eddig mindenütt sikerült megtalálnom. A háborúban az élethalál harcok is vannak szép és nemes oldalai. A borzalmas légi harcban is ezt kerestem és máris sikerült megtalálnom. Bár ne kellene ezt a szomorú mesterséget csinálni, de a hazáért mindenkor mindenre kész vagyok.«

Ezek a szavak többet mondanak mindennél. Kiss József nemcsak vallotta ezt az elvet, hanem így is cselekedett! Az egész világot elborító vérözlésből szinte kimagaslóan emelkedik ki ennek az egyszerű altisztnek kristálytisza emberisége. Pilótatársai és az egyszerű motorszerelők sokszor hallgatták áhítattal és ragyogó szemmel megingathatatlan győzelmi hittől sugárzó szavait, igazi magyar volt ő, mert csak egy magyar lehet ilyen! Egyénisége a magyar katona megtestesült példaképe, aki nemcsak nekünk magyaroknak, de az egész világnak eszményképül állítható oda. A rettenthetetlen bátorságnak, az igazi lovagias magyar katonának mintaképe, akiben a turáni magyar faj félelmetes ereje összes harcos érényivel együtt testesült meg. A halált megvető bátorságnak, a győzelemben önmagát legyőzni tudó nagylelkű győzőnek a példaképe Kiss József, akinek tetteit csak hősi eposzokban lehetne megénekelni.

Talán egy mérhetetlen erejű modern Prométheuszhoz lehetne őt hasonlítani, akinek az őskőtől való gigászi

harcis szellemét nemes nagylelkűsége és magyar lovagiaság» tartották leláncolva.

Kiss József történelmi alakjához hiányzott a perspektíva, amely időben, térben és megvilágításban most már két évtized távlatából állítja eléink a volt magyar hadi-aviatikának ezt a nagyszerű hősét. Kinnt a harctéren mindenki csak egy kötelességét teljesítő pilótát látott benne, aki most az aviatika romantikus történelmi távlatában már úgy áll előttünk, mint a levegő nemes lovagja, akinek alakja hőssé magasztosult.

Legendás nemeslelkűsége a mai emberek előtt »alán valami meseszerűnek is tűnik fel, pedig bizonyára még sokan emlékeznek nevére, amellyel akkor a repülők egész világa telve volt. Mintha valami régen megfűjt harsóna szólna meg, úgy hangzik a háborús repülők fülének Kiss József neve, akinek nemes portraitját úgy érezzük, nem szabad azoknak a porlepte képeknek a galériájába soroznunk, amelyet már többé meg se nézünk.

De túl minden ékesszóláson és páthoszon, Kiss József nemeslelkű hősi teljesítménye az ezeréves nagyságnak és lehetőségeknek azt a korát jelenti számunkra, amelynek dicső emlékeire már csak meggörnyedve, a kicsinyek félelemérzetével tekinthet fel a mindenéből kifosztott trianoni magyar.

Igazi arisztokratikus mestere a légiharcoknak, akinél a növekvő eredmények nem elbizakodottságot és önhittséget, hanem állandóan fokozódó szerénységet eredményeznek. Minden légiharcában bátorságának és vakmerőségének nagyvonalúsága bontakozik ki. A hadvezetőségnek sokszor valóságos fejtörést okozott, hogy milyen kitüntetést is adjanak neki! Összesen körülbelül tizenöt vitézségi érme volt. Háromszor kapta meg az arany vitézségi érmet, négyszer a nagyezüstöt, ötször a kisezüstöt és néhányszor a bronzot. Hadnagy szeretett volna lenni és tényleg 1918. májusában felettes parancsnoksága megtette a legfőbb hadúrhoz a felterjesztést.

Az indokolás harci eredményei mellett egyébként kiemelte, hogy Kiss József tiszthelyettes, — tábori pilóta, iskoláit kivéve, kiváló mértékben rendelkezik mindazokkal az erkölcsi és szellemi kellékekkel, amelyek szükségese a hadnagyi rang elnyeréséhez.

Kiss József az ittebei és eleméri Kiss családból száрма-

zik, mely a nemességet még 1760-ban Mária Teréziától kapta. 1782-ben szerezte meg a család királyi adomány útján a torontáli ittebei és eleméri uradalmakat. Ez a család dúsgazdag volt és tagjai közül többen választottak katonai pályát. A legmagasabb rangot az aradi vértanú ő, Kiss Ernő tábornok érte el, aki 1848-ban a hannoveri huszárok parancsnoka volt. A rácok elleni számos ütközetben haláltnemvető bátorsággal, személyesen vezette támadásra katonáit. Legnevezetesebb fegyverténye Periasz bevétele 1848 szeptember 2-án. Haynau régi katonabajtársa volt, aki meg is mentette volna, de nem akart elszakadni dicsőségben együtt volt társaitól és a tizenhárom vértanú között ő is az aradi Golgothán fejezte be életét.

Kiss József 1896-ban született Pozsonyban. Pilótavizsgáját 1916 áprilisában tette le Albatros-Brandenburgi típusú géppel. A Magyar Aero Szövetség az ötvenhedik számú pilótaigazolványt állította ki részére. Életrajzáról, sajnos, közelebbi adatok nem állnak rendelkezésemre, polgári foglalkozásáról is csak annyit tudok, hogy mint a felsőipariskola elsőéves hallgatója, amellet tanult műszerész is volt. A déltiroli frontra 1918 elején került és akkor már 13 légi győzelemmel rendelkezett, amit jórészt a Brumowszki-századnál aratott. Perginébe az 55. számú vadászszázadhoz osztották be, amelynek nemes Maier József százados volt akkor a parancsnoka. Nemes Maier századosról Kiss mindig a legnagyobb szeretettel és tisztelettel emlékezett meg, akinek igen nagy érdeme, hogy Kiss munkáját itt mindig nagy kedvvel végezte, mert nemcsak parancsnoka, de mindenki által megbecsülésben részesült. Itt volt alkalmam vele tulajdonképpen közelebről megismerkedni és igyekeztem is háborús naplóm keretében róla minden adatot feljegyezni.

Életmódja igen egyszerű. Mindennap este kilenc óra körül feküdt le, hogy reggel fél ötkor startolhasson. Az alkoholtól és a dohányzástól tartózkodott és valóságos sportszerű életet élt minden tekintetben. Többször megfigyeltem, hogyha véletlenül csak egész kis mennyiségű alkoholt is fogyasztott, akkor aznap már nem szívesen szállt fel. Felsőbb parancsnokságoknál több ízben megkínálták finomabb italokkal — és ilyenkor már fegyelmettsége folytán sem utasíthatta el azt, — de azon a

napon, ha nem volt feltétlenül szükséges, nem ült gépbe. Nagy hatással volt rá Richthofennek, a világhírű német repülőnek akkor megjelent «Der rote Kampfflieger» című füzeté, amelyet én kölcsönöztem neki elolvasásra és sok helyen meg is magyaráztam neki azt a szöveget, amit nem értett meg. Richthofen ebben a füzetében igazolta, hogy a nagy repülőteljesítményeket csak a legszigorúbb sportszerű életmóddal és főképpen az alkoholtól való teljes tartózkodással tudja keresztülvinni.

Mint felderítő repülőnek, néhányszor volt alkalmam Kissel együtt repülni. Több ízben volt gépem pilótája és mint vadászipülő is többször kísérte felderítő rajunkat az ellenség fölé. Több igen érdekes történetet mondok el a következő fejezetben ebből az időből repüléseinkről. Ezekből a történetekből közelebről látjuk Kisst s megismerjük bátor és rettenthetetlen, de végtelenül nemes szellemét, amely őt mindenkor jellemezte.

1918 május huszonötödikén szomorú napunk voll. Kiss Józsefet, a bátor, vakmerő pilótát — aki nemcsak nekünk magyaroknak, de az osztrák-magyar hadseregnek is büszkesége volt, — ezen a napon lőtték le légiharcban. A tizenkilencedik légigyőzelmét aratta, amikor hirtelen egy angol raj a bárányfelhőkből leereszkedik és minden oldalról körülfogja. Hősiesen viaskodik és még két gépet harc képtelenné tesz, de hűséges Phönix-gépe most az egyszerű cserbenhagyta. A súlyos légiharc közepette gépfegyvere felmondta a szolgálatot. Teljesen védtelenül siklórepülésbe állított géppel lőtték le azt, aki életében oly sok ellenségnek kegyelmezett meg végtelen nagylelkűsége folytán.

Egyik tüzérségi megfigyelő tiszthelyettes — aki egyébként Kissnek jó barátja volt, — nézte végig a Verenerödből a borzalmas légiharcot, huszonötösörös nagytávú távcsövén.

Tépett foszfor-füstfelhők komoran húzódnak végig a melankolikus alpesi táj fölött, foszlányaik itt-ott beleakadoznak az égignyúló csúcsok hókoronáiba. A kis füstfelhők lassan egyesülnek és mintha csak az imént vörös lángnyelvekben lezuhant «Phönix» bátor pilótájának visszavágyó lelke lennének, búsan terülnek el mérföldes szakadozott leplükkel az ismerős mély szakadékok és havas csúcsok között. Az égve lezuhanó gép

kísérteties vörös lángnyelvével és hosszan elnyúló szón-fekete füstoszlopával úgy nézett ki, mint a dicsőségnek ragyogó üstököse, mely mint egy isteni jelenés, rohanva elszáll a föld felett és mennyei káprázatban vonul tova a halhatatlan örökkévalóságba.

Az Assa-völgy fölött, egy hegyoldalban ért földet a nemes és nagylelkű hős, már porráégett gépének és testének földi maradványa. Csak összevissza görbült, két pánntal ellátott arany vitézségi érmét és néhány marék hamuroncot tehetünk be a koporsóba és temethetünk el a perginai temetőben. A sír szélén a kemény katonarcokon a meghatottság néma könnyei peregtek végig.

Két ellenséges gép néhány nap múlva megjelent a levicói repülőtér fölött és a hős ellenségnek kijáró végtisztességet egy koszorú ledobásával megadta. A koszorú egy kis tócsába esett, a melléje tűzött kis papírlapon elmosódva a következő írás volt kibetűzhető:

«The Royal Fling Corps sendet seinen letzten Gruss dem tapferen Gegner Jos. Keash, der am 25. Mai bei dem Luftkampf über Campolongo den Heldentod erlitt.»

(Az aláírás csak igen nehezen volt kibetűzhető és körülbelül ez lehetett): C. B. Wedgwood.

Másnap megjelent Kiss József tiszthelyettes hadnagyi kinevezése, amire életében annyira vágyott, de amit a tragikus végzet folytán csak a halálban ért el!

A test megsemmisült, a nagylelkű, nemesérvű magyar repülő hős szelleme azonban továbbra is itt él közöttünk. Az ő hősi szelleme a mi példaképünk, amely mint egy fényes üstökös ragyog a sötét magyar éjben és messzire világítja be dicsőséges ezeréves múltú nemzetünk jövőjét!

Ittebei és eleméri Kiss József .. . Kiss Ernő aradi vértanúnak kései unokája ... a magyar repülő virtus halhatatlan hősi titánja... ! búcsúzunk tőled, a dicső magyar repülő-mitologikus kornak legendás alakjától, aki hősi kötelességet híven és becsülettel megtetted a szebb és boldogabb magyar jövőért!

Isten Veled!

*Hitük Isten, bizalmuk erő,
Mindenikben egy világverő,
hatalmas szelleme lakott. . .!
És mégis elbukott, letört
a legszentebb ügy. . .!
Újra elővett régi nagy bűnünk,
saját testvérünk támadt ellenünk,
s míg jött az ellenség tengernyi haddal,
mi elvéreztünk önnönmagunkkal. . .!*

*(Boksay Nestor Olivér f tüzérhadnagy
«Üzenet» c. verséből.)*

III. FEJEZET

A LEGENDÁS ALPESI REPÜLŐK

A dicsőséges napok

Szép májusi reggel van. A nap most van kelőben és a hófödte csúcsok tetejét aranysárga fénnel ragyogja be. A sárgás visszfény átfogja az egész völgyet és a repülőtér üde zöld pázsitján mint valami narancssárga szőnyeg terül széjjel. A repülőtér magas hegyekkel körülövezett mély völgykatlanban fekszik.

Aki a galíciai lankás rónaságról került ide le, Dél-Tirolba, annak bizony elég szokatlan itt ez a minden oldalról havas hegységgel körülhatárolt kis gyepfolt, amit most repülőtérnek hívnak. Ilyenkor kora reggel, itt a nagy hegyek birodalmában valami megfoghatatlan különös hangulat ragadja meg a lelket. Különösen engem fogott meg most ennek a különös hangulatnak megejtő varázsa, aki még néhány nappal ezelőtt a végeláthatatlan galíciai pusztákon láttam meg a napfelkeltét, amint vér-

vörös korongjával a látóhatár szélén a lilás ködszerű párából lassan előtűnt, hogy néhány perc múlva teljes fényével ragyogjon be mindent és az éjjeli harmat milliányi gyöngycseppjeiben a mezei virágszirmokon táncoljon végig ezernyi sugarával.

A hófödte csúcsok tetejéről szétáradó visszfény szokatlan és új jelenséget varázsol elém egy eddig még nem látott, ismeretlen képet, a természet kimeríthetetlen gazdag képtárából. Itt a hegyek birodalmában érdekesen mutatja a természet a négy világtáját. A keleti, nyugati és déli fekvésű hegyek majdnem egyformán szelidebbeknek látszanak törpefenyőkkel dúsabban borított csúcsaikkal, míg az északi világtáját a végeláthatatlan jeges zord gleccserek sorozatai uralják.

A nap emelkedésével a visszfény színe is egyre változik. A sárgás fényt barnás-vöröses követi, majd egyszerre halványlila fényáradat bontakozik elő. Ez a szín kis idő múlva halványzöldes aláfestéssel majdnem rőt vörös színárnyalatba megy át, melynek csodás visszfénye a hangárok eddigi sötét árnyékát lilaszínűre festi. A zöld gyepek színe is megváltozik, s opálszínű köntösbe öltözik.

A színpompás árnyalatok gyönyörű változatához stílusosan illik az áhítatos csend, ami korán reggel az egész vidéket eltölti. A csendet időnként a messzi távolban megdördülő nehéz ágyúk szava zavarja meg.

A nap még nem ért fel a hegyek csúcsai fölé, amikor hirtelen megélnékül a repülőtér. A völgykatlan felső végén, a patak partján épült barakokban az élet eleveledik meg és nemsokára a hangárok körül kezdenek mozogni az emberek. A nagy tolóajtókat hangos csattanással hátrahúzzák s az üvegtetőkön át beszűrődő vörös visszfény a gépmadarakat skarlátpiros mezbe öltözteti. A hangárok belseje most olyan, mintha lobogó lánggal égne.

A repülőtéren mindennap hajnali négy órakor kezdődik az élet. A repülők épúgy, mint a gazdaszok, koránkelő emberek. Ennek megvan az oka, mert a különféle gyakorlatokat és az ellenséges repüléseket a kora reggeli nyugodt levegőben lehet a legjobban végrehajtani.

A repülőtértől nem messze fekvő hegy tetején épült gyönyörű román stílusú kastélyban, a «Villa Giuliában» lakik a repülőszázad tisztikara. Az eddig csendes kastély

most szintén megelevenedik és rövid időközökben harmasával és négyesével jönnek le a tiszték a szerpentin út fűgefásorai között a repülőtérré. A hangárok előtt a gyepon már néhány gép álldogál kinnt. A futószerkezet kerekei a friss harmatos fűben fürödve simán gurulnak, az üde harmatos reggelen, a gépek is szinte lehelik az életet magukból.

A repülőtéren megkezdődik a napi üzem. Motorok dübörögve indulnak be, propellerek óriási erővel hajtják a szelet hátrafelé és a fű harmatcseppjeit szitáló esőként vágják a hátul állók szemébe. A pilóták és megfigyelők fűtyörészve öltik fel repülőruhájukat és jókedvűen élvezik a hangulatos gyönyörű reggelt. Legtöbbje alig várja, hogy kedvenc madarába beüljön. Nem is gondolnak arra, hogy néhányan talán soha többé nem térnek vissza a szép kastélyba. Jókedvűen repülnek el mind az ellenség fölé és egyiknek sem jut eszébe, hogy talán ez lesz az utolsó felszállása és majd csak az örökkévalóság országának repülőterén fog kikötni.

A tiszték félkörben gyülekeznek a téren. Deutelmoser alezredes*, az alpesi repülőszázadok parancsnoka, középen áll. Megbeszélés kezdődik. A parancsnok udvariasan megvárja, míg néhányan elszívják cigarettájukat, majd vigyázz állásba mered és a félkörnek tiszteleg. A félkör is egyszerre vesz fel vigyázz állást és visszatiszteleg. A parancsnok most kiadja a jelszót, hogy mindenki kényelmes állásba helyezkedjék. Halk hangon beszélni kezd: «Uraim, ma talán mozgalmas napunk lesz! A coltanói szikratávírdá egyik leadását tegnap este sikerült elfognunk! A velünk szemben levő ellenséges repülőterekről tíz nehéz bombavető startol nappali bombázásra. Az Etsch, a Brenta és a Sugana völgyek repülőtereit szándékoznak bombázni és valószínűnek tartom, hogy hozzánk is ellátogatnak! Parancsot adtam, hogy a hangárok-ból az összes gépeket húzzák ki és a repülőtéren lehetőleg egymástól távol helyezték el, hogyha az ellenség bombázásával meglepne bennünket, a szerte hulló szilánkok kevesebb kárt okozzanak. A repülőtér felső végét szabadon hagyattam, hogy gépeink a jeladásakor párosával startolhassanak. Az ellenséges gépek valószínűleg

* Az osztrák Légiforgalmi Társaság jelenlegi elnöke.

Bozent, a hadseregparancsnokság székhelyét is bombázni akarják. Kérem az urakat, mindenki tegye meg kötelességét a legjobb tudása szerint. Az ellenséges rajt vissza fogjuk verni, kerüljön bármennyibe is, mert ha ez a légitámadásuk sikerül, úgy ezen a frontszakaszon eddigi légi főlényünket el fogjuk veszíteni, melyet már csak a legnagyobb áldozatok árán tudnánk visszaszerezni. A Capronikat kísérő angol Sopwith-típusú vadászgépeket kell elsősorban leküzdeni olyképen, hogy Phönix és D III. (ejtsd: Dé három) típusú vadászrajaink oldalról támadják meg őket, hogy ezáltal elvonják a kísérettől. Az így keletkezett résen a hátrább repülő vadászgépek behatolnak a Capronikhoz, ahol zavart keltenek és a rajt igyekeznek szétugratni. Néhány «U. Z. I.» típusú kétüléses felderítő gép a csatázó vadász századokat támogatja és igyekszik a kísérő angol Sopwith-gépek figyelmét magárvonni. »

A parancsnok a haditerv közlése után ismét vigyázz-állásban tiszteleg és a félkör egyszerre viszonozza a köszönést.

A tiszték szétoszolva, apróbb csoportokba verődve tárgyalják a parancs részleteit. A parancsnok a gépek felett tart szemlét. A repülőtéren felsorakoznak a három század gépei. Külön csoportokban vannak a «Phönix»-típusú együléses vadászgépek és a kecses alakú D III. típusú Fokker vadászgépek és hátul a felderítő század U. Z. I. típusú gyors kétülésesei, valamint néhány brandenburgi típusú kétüléses felderítő gép. Az osztrák-magyar hadsereg légi haderejének néhány elit egységből, az úgynevezett alpesi repülő századokból állomásozik itt három együtt.

A tiszti és legénységi pilóták hangulata kitünő. Itt van a híres Brumovszky századtól idehelyezett három arany vitézségi érmes Kiss József tiszthelyettes, aki már 14 légi győzelmet aratott. Vendégünk is van. A tegnap Feltréből hozzánk átrepült Linke főhadnagy, az elegáns dragonyos tiszt, akinek eddig 22 légi győzelme van. Ugyancsak itt van, mint vendég, Mattarelóból Navratil Frigyes főhadnagy, aki híres D III. típusú századával eddig a legszebb eredményeket érte el. Navratil 8 légi győzelem hőse. Fekete Őrs és nemes Maier József századosok egészítik ki a kitünő gárdát, akik a magyar alpesi repülők legjobbjai.

Nemes Maier százados, aki az 55. vadászrepülő század parancsnoka, eddig 7 légi győzelemmel rendelkezik. A magyarok között egyébként ő a legeredményesebb vadászrepülőtisztünk.

A parancsnok jelzésére mindenki századának hangárjába siet s felölti repülőruháját: a szigorú készenlét kezdetét vette. Mindenkinek gépe mellett kell tartózkodnia, hogy ha az ellenséges bombaraj megérkezését a frontról telefonon jelzik, azonnal felrepülhessen.

A nap már régen előbújt a hegyek mögül, de az ellenséges légitraj közeledtét még mindig nem jelezték. A készség annyira szigorú, hogy reggelinket is a géphez hozzák a tisztiszolgák és itt fogyasztjuk el valamennyien vagy a gépben ülve, vagy a gépszármán — mintegy asztalon —, szépen felszolgálva.

Kilenc óra körül végre 6 angol gépet jeleznek a fronttól. Asiagó fölött vannak, mintegy 4000 méter magasan és Trient felé veszik az irányt. Kiss tiszthelyettes Kovalcsik tiszthelyetessel és Linnert szakaszvezetővel azonnal startol. Mindhárman Phönix típusú gépekkel repülnek. A három gép a gyönyörűen végrehajtott együttes start után már 200 méterben felveszi az előírt hadi alakzatot. Meglátszik, hogy mindhárman kitűnő mesterei a volánnak. Kiss elől megy, ő a rajvezető. Mindenki távcsövön figyel a front irányába. A három Phönix már a Caldonazzo-tó fölött repül és mint három kis pontocska mozog a kékes-lila párázatban. Nemsokára feljebb emelkednek, ahol már tisztább a levegő. Az azúrkék égbolton most már jobban láthatók. Az ellenséges gépek még nincsenek a láthatáron.

Rövid idő múlva parancsot kapok én is a startra, Hofecker pilótával, a 24-ik századtól két «U. Z. I.»-géppel indulunk. Velünk jön Heyss Emil főhadnagy egy másik «U. Z. I.» gépben Vodraschka pilótával. Azt a parancsot kaptuk, hogy az Etsch völgye fölött repüljünk egészen a Garda-tóig és onnan vissza a Caldonazzo-tó fölé. A parancs szerint Kiss tiszthelyettes Phönix raja környékén kell cirkálnunk, a harc felvételét azonban kerülnünk kell és inkább jelenlétünkkel zavarjuk meg az ellenség gépeit.

Az «U. Z. I.» alsó szárnyára éppen az előbb készített János, a tisztiszolgám tízórait, amely egy csésze tejből és vajkenyérből állott. Mielőtt elrepülnék, gyorsan végzek

a tízóiraival, a sietségben a fél csésze tejet véletlenül a szárnyra lötytintem, de a szerelők hamar letörlik. János, dunántúli magyar tisztiszolgám az edényeket szedi össze egy nagy tálcán, közbe szomorúan pislogat felém, hogy alig ettem valamit és magában beszélget. — «Ej de sajnálom szegény hadnagy urat, hogy éhesen repül el, miért is nem lehet a géppel felrepülni a csillagos égig, a tejútig, ahol biztosan van elég tej és a propeller is köpülne egy kis vajjat, hogy a hadnagy úr jól megtízórazhatna oda-fenni ! »

Jókora falat vajaskenyérrrel a számban szállok nyeregbe és startolok. A hiero motor 240 lóereje zúgva felbőg és rövid gurulás után már a levegőben vagyunk. Ezer méter magasban Heys főhadnagy mellém zárkózik és így kettesben vesszük az irányt az Etsch völgye felé. Állandóan figyelek minden irányban, de egyelőre még csak Kisséket látom, amint a Caldonazzo-tó fölött köröznék és csavarják felfelé magukat. Kb. 4000 méterben lehetnek, amikor az Etsch völgyébe érünk, ahol 2000 métert mutat a magasságmérőnk. Állandóan följebb emelkedünk. Az Alpesek gyönyörű panorámája minden nagyszerűségével kibontakozik előttünk. Északról a vége-láthatatlan jeges gleccserek tárulnak szemeink elé. A hatalmas jéghegykolosszusok úgy néznek ki, mintha egymásra volnának dobálva. A napfény legtöbb helyen vakító csillogással törik meg az óriási jégpadokon és sárgászöldes fénnel vibrálva verődik vissza. Az egymásra tornyosuló rengeteg hegycsúcs úgy hat, mint valami kő- és jégbemerevedett félelmetes háborgó tenger. A csípős, hideg jégáramlat arcunkba vág és néhol erős lökésekkel kapaszkodik a gépbe. Ilyenkor a gép jobbra-balra farol, a motor azonban kitűnően működik és a 240 lóerő hamar helyreállítja az egyensúlyt. Néhány kört írunk le, hogy magasságot nyerjünk és nemsokára elérjük a 3000 métert. Az előbbi lila párás köd, amely a völgyeket helyenként megülte, most már mindenütt felszakadt és amerre a szem ellát, a legnagyobb távolságra is minden tisztán kivehető. Délről a törpe fenyőkkel borított hegyoldalak haragoszöld színe élesen világít elő. Az északról látható vakító fehérség után a szemnek szinte kellelemes változatot jelent ez a szín. Az Etsch-völgy egyik állomására éppen most fut be egy hosszú katonavonat.

Úgy gondolom, ilyenkor jóleső érzés foghatja el az alatt levőket, hogy a saját légi erőiknek gépeit láthatják fentt körözní, amelyek gondosan vigyáznak rájuk.

Az Etsch völgyében repülünk tovább a Garda-tó felé, immár 3500 méter magasságban. A nap fénye a távol messzeségben a Garda-tó vizében tükröződik vissza és nemsokára feltűnik Rovereto, Riva, Arco és Torbole városok körvonala. Balra tőlünk a Zugna-Torta és az Altissimo hegyek hatalmas csúcsai bontakoznak ki. Jobbra az Adamello, a Judicariák és háttérben az Ortler égis emelkedő jeges csúcsai és gleccserei látszanak.

Nemsokára az Ássa völgy bejárata fölött srappnell-robbanásokat látok. A kis fehér felhőcskék több mozgó fekete pontocskát követnek kitartóan. Intek Hofeckernek, aki szintén észreveszi, majd a másik gépen Heysennek mutatom meg a robbanások helyét, de úgy látom, hogy már ő is észrevette, mert mereven figyel arra. Négyezer méterben vagyunk. Balra elfordulunk a Sugana völgy felé. A dermesztő fagyos légáramlat óriási erővel kapaszkodik a szárnyakba és dobálja a gépet. Nemsokára észreveszem, hogy Kiss hátába kerül az ellenséges rajnak és körülbelül 4500 méter magasból támad az angol gépekre. Az angolok úgy látszik még nem vették észre őket, mert nyugodtan repülnek tovább. Figyelek mindenfelé, nem tűnik-e fel más irányból is ellenséges raj, de egyelőre csak ezt az egyet látom itt a közelünkben. A srappnell-felhők mind ritkábban robbannak az ellenséges gépek körül, mert elhárító tüzérségünk úglátszik már észrevette, hogy Kissék közelednek. Az angol raj a Sugana-völgy felé kerül és most a pergeinei repülőtérnek tart.

Levico fölött éri be Kiss rajával az angolokat. Mi is elég közel jutottunk hozzájuk, de jóval alacsonyabban vagyunk, mint ők. Most már tisztán látom, hogy az angolok hat géppel repülnek, melyből négy Sopwith-típusú könnyű vadászgép és kettő Bristol-típusú távol felderítő. Az egész raj szorosan egymás mellett repül, csak a Sopwith-gépek cikáznak el néha a rajtól, hol jobbra, hol balra. Kiss felülről támad az angolokra. A három Phoenix-gép most egyvonalba kerül.

Az angolok észrevesznek bennünket. Két Sopwith azonnal kiválik a rajból és felénk tart. Kiss azonnal el-

fogja őket és merőleges repüléssel csap le rájuk. A két angol meglepődve védekezni próbál, de még annyi idejük sincs, hogy szétugorjanak. Kiss az egyiket géppuskájával hamar eltalálja és a foszforforgolyó hatalmas füstfelhőt csap ki a benzintartályból. Az angol gép oldalra billenve zuhan le, egyenesen a Caldonazzo-tóba. A másik angol menekülni próbál, de Kiss szorosan a háta mögött repül és folytonos foszforlövésekkel lövi körül a gépet. A lövések hosszú füstpálcikákkal nyalábolják körül a Sopwithot. Kiss nem a gépre céloz, lövéseit a gép mellé adja le és így akarja kényszeríteni az angolt, hogy előtte repüljön és oda szálljon le, ahová ő irányítja. A foszforlövedékek füstcsikjai már teljesen körülfogták a gépet és úgy látom, hogy a rúg-kapálódzó angol most engedelmeskedik, mert egyenes irányban lefelé tart. A gép nyomában repül Kiss és néha lead egy-két foszforlövést köréje. Ezzel akarja tulajdonképpen mutatni, hogy géppuskája még jól működik. A levicói repülőtérré száll le az angol és szorosan mögötte száll le Kiss.

Hosszú időm nincsen figyelni őket, mivel Kovalcsikot és Linnert is állandóan szemmel kell tartanom, akik éppen most szedik le az egyik Bristol-gépet, mely hosszú fekete füstfelhőt hagyva maga után, Pergine község mellett zuhan le egy kis erdőbe. A többi angol gép erre megfordul és teljes gázzal, a leggyorsabb iramban elrepül hazafelé.

Kiss József, a legendás híró vadászipulő ismét fényesen bizonyította be hatalmas formáját, mert egyszerre két gépet intézett el. Az egyikkel talán vadászszenvedélyét elégitette ki, a másikkal — amelyiket a repülőtérrig épen és sértetlenül nyomott le — nemeslelkűségét mutatta meg.

Kiss József neve körül a dicsőségnek már az a titokzatos nimbusza lebeg, melyet a háború alatt a repülőknél egy tudatalatti varázs teremtett meg. — Ezt a varázslatos nimbuszt az a nagyszerű és öntudatos repülőszellem szülte, mely minden szépért és nemesért talán a legjobb tud lelkesedni az egész világon.

Mi tisztuk, erre az egyszerű, de fegyelmezett és illetudó altisztre mindnyájan úgy nézünk, mint a mi és késői unokáink örök példaképére.

Véget érven a csetepaté, Heyssal együtt leszálluk repülőterünkön. Az ellenség által bejelentett nagy bomba-

támadás ügylátszik ma elmaradt. Talán ez a hat angol gép volt a bombázók előőrse, akik nyilván előzetesen körül akartak itt nézni, de mivel csak hárman tértek haza, valószínűleg egyelőre elment a kedvük a további látogatástól. Én simán leszállok, de Heyss beleszalad egy öreg Albatros-típusú gépbe, amelyik a repülőtér közepetáján állott. Az Albatros teljesen tönkrement.

Nemsokára megkapjuk a részletes jelentést a Kiss által lelőtt gépekről. A Caldonazzo-tóba lezuhant angolt egy ott gyakorlatozó utászsorozat halásztta ki. Úgy a gép, mint a bentülő pilóta csaknem teljesen szénre égett. A pilóta zsebeiben megtalált írásfoslányokból megállapították, hogy manchesteri születésű és tizennyolc éves. A motor aránylag elég épen maradt és ezt sikerült is megmenteni. A perginei repülőjavító műhelybe került és kijavítás után egy kis brandenburgi iskolagépbe építik bele. A Kiss által leszállásra kényszerített angol jómegjelenésű, fiatal hadnagy, rövidrenyírt bajusszal.

A szigorú készütséget délben részlegesen feloldják. Velünk ebédel az angol tiszt is. Aránylag jól beszél németül és igen örül, hogy Kiss nagylelkűsége folytán sikerült megmenekülnie a biztos haláltól. Amikor megtudja, hogy Kiss magyar, örömmel említi, hogy a magyarokról sokat olvasott és sokat hallott. Ismerte a magyarok lovagiasságát, de most, hogy ezt a nemes gesztust a valóságban is tapasztalta, nem győz eleget áradozni Kissről és a magyar lovagias szellemről. Kíváncsi gépeinkre, mint mondja, ő repülőgép-konstruktőr is és ezért szeretné egy vadászgépünket megtekinteni. A parancsnok megadja az engedélyt és ebéd után az egyik hangárban alaposan megnéz egy Phönixet, majd egy D III-at és egy U. Z. Let. Véleménye szerint az ő gépeik sokkal jobbak, mint a mieink. Mint mondja, ezekben a gépekbe nem merne beülni, mert oly gyenge és kezdetleges alkotmányok, hogy ezekkel még repülni is művészet, légi harcot vívni azonban egyenesen lehetetlen. Véleménye szerint csak az a kiváló emberanyag, amiből az osztrák-magyar hadsereg légi ereje áll, — pótolja ezeket a hiányokat.

Mit művelne Kiss tiszthelyettes a mi elsőrangú gépeinkkel, kiált fel csodálkozva! Mi, angolok, nem tartjuk magunkat rossz repülőknak, de ha nekünk csak néhány

ilyen repülőnk lenne, légi főlényünket már mindenütt megszereztük volna! Nem győzöm bámulni Kissben a tökéletes embert! Egy ilyen, aránylag primitív géppel kiváló adottságánál fogva főlénybe került velem szemben a légi harcban, pedig nekem sokkal gyorsabb és jobb gépem volt. És én azt hiszem, hogy a technikai főlény a kiváló katonai tulajdonságokat sohasem fogja legyőzni!»

Délután a hadseregparancsnokságról két vezérkari tiszt érkezik. Az angolt magukkal viszik. Barátságosan elbúcsúznak és egyenként kezét szorítunk vele. Kiss búcsúzik legutoljára. Az angol szívélyesen öleli át, kétkézzel hosszan rázza a kezét, szólni nem tud, annyira meghatódott és csillogó, könnyes szemekkel száll az autóbába. A nyitott autó elindul, az angol egyre integet zsebkendőjével utolsó Istenhozzádot. Egyszerre úgy látom, hogy a zsebkendőt arcához emeli és letörli könnyeit, melyeket Kiss, mindenkit megható, emberi nagylelkűségese vált elő az acélos katona szeméből.

A nap tehát elmúlt a bejelentett nagy bombázás nélkül! Az angol tiszt véleménye szerint azonban a bombázás a napokban feltétlenül meg fog történni. A veronai repülőtéren ugyanis tíz Caproni áll készenlétben, amelyeket mintegy harminc vadászgép fog kísérni. A kísérő gépek a környező repülőterekről jönnek össze, de egynéhány raj a levegőben fog csatlakozni hozzájuk.

A szigorú készültség másnap ismét érvénybe lépett, sőt éjjel is volt lent egy kisebb készültség a repülőtéren, mert tartani lehetett attól, hogy az ellenség éjjeli bombázást hajt végre. A reggeli koránkelés miatt este nem maradhattunk fent sokáig, pedig vendégeink, Linke és Navratil főhadnagyok ma nálunk aludtak a kastélyban.

Éjfél körül hangos ágyúlövésekre riadtunk fel. A környező hegyeken felállított elhárító ágyúutegek élénken tüzeltek egy éjszakai látogatóra, aki néhány kisebb bombát dobott le, de a bombák messze a repülőtértől, a hegyek lábánál robbantak fel. Valami fiatal ambiciózus kezdő lehetett az éjjeli vállalkozó, mert a bombák robbanása után még sokáig keringett a völgy fölött, talán a hatást figyelte! A bombák semmi kárt nem okoztak.

Az éjszakai repülés csak holdtöltekor eredményes és mindannyian csodálkoztunk, hogy valaki ilyenkor jön

bombázni, mikor még csak félhold van. Ez a kis esemény éjjeli nyugalmunkat egyáltalán nem zavarta meg és átfordulva másik oldalunkra, folytattuk az alvást az ébresztőig. Frissen és jókedvűen keltünk. Együtt reggeliztünk az ebédlőben, a legtöbben citromos teát kétszersülttel.

Ébresztő fél négykor volt. Négy óra után már lent voltunk teljes számban a repülőtéren. A szerelők Linke főhadnagy gépét gurították ki legelsőnek a hangárból. A gép törzsére egy fekete sas van festve, kiterjesztett szárnyakkal. Linke most készül hazarepülni Feltrébe, mint mondja, körülnézni egy kicsit, mi újság otthon a századnál! Megígérte azonban, hogyha semmi sem jön közbe, ami akadályozná, délután ismét visszajön. A bejelentett bombatámadáson igen szeretne résztvenni, s mint mondja, nem szívesen mulasztaná el ezt a kitűnő alkalmat, ahol kedvére arathatna. A rendkívül bátor és ügyes pilótatiszt saját frontszakaszán az angolokat annyira megrendszabályozta, hogy sokszor napokig nem talált egyet sem közülük, s ha már unatkozott, átrepült valamelyik más század körzetébe vadászatra.

Gyönyörű felhőmentes, még az előző napinál is szebb idő van! A nap tűzkorongja a hegycsúcs mellől egyszerre teljes fényességében ragyog elő. Linke remekül startol! A Phönixet a föld fölött azonnal felhúzza vagy tíz méter magasságra, majd oldalra dönti és fél loopinggal emeli a vízszintesbe. Meghűlt a vér ereinkben! A gép igen lassan bukik át az egyenesbe, de úgy látszik ő jól ismeri madarát, mert biztos kézzel emeli fel ismét a vízszintesből egy túldöntött fordulóba. Rövid idő alatt mintegy ezer méterben van és gyorsan el tűnik szemeink elől. Egészen biztosra vesszük, hogy nem fog a századhoz hazamenni, hanem előbb nagy kerülőt tesz a front felé, ahol majd egy kis vadászatot rendez és csak azután repül századához.

Nem sokáig kell várakoznunk. Egy óra múlva jelentik, hogy öt angol gép Arsiero fölött átlépte a frontot és az Etsch völgye felé közeledik. Navratil azonnal beül a D III. típusú gépébe és startol. Elkíséri Péter főhadnagy és Linnert szakaszvezető D III. gépekkel. Kiss most nincs jelen, mert a századirodában írja részletes jelentését a tegnapi légi harcról, azonkívül a 3-ik hadtestparancsnokságtól telefonhoz is hívták. A három vadászgép a

Caldonazzo-tó fölött kering és kb. 4000 méter magasba csavarták fel magukat.

Trient felől hirtelen két angol Sopwith gép bukkan elő, s egyenesen a Caldonazzo-tó felé tartanak. Navratil raja azonnal észreveszi őket. A parázs géppuskázás megkezdődik. A meglepett angolok valószínűleg nem számítottak arra, hogy ily korán már találkozni fognak az ellenséggel. A gépek összekeverednek, állandó géppuskázás között, egymást kergetve repülnek körbe. Az egyik angolt két D III. gép fogja közre, de úgy látszik igen ügyes repülő, mert rendkívül szívósan védekezik. Már azt hittük, hogy ég, de egy merész túldöntött fordulóval, majd utána egy dugóhúzóval hirtelen kisiklik az üldözők karmai közül. Egyszerre Péter gépe siklórepülésbe megy át, valószínűleg sérülést kaphatott és a gardalói repülőtéren kényszerleszállást végez. Linnert is nemsokára leszáll, mert gépfegyvere töltési zavart kapott. Az ügyes angol repülő tehát megmenekül és egész alacsonyan száll a völgyeken át hazafelé.

A másik angol már nem tud kimenekülni Navratil kezei közül. Rendkívül ügyesen védekezik ő is, mindent megpróbál, többször csinál merész dugóhúzókat, de Navratil hűségesen követi és amint berepül a célba, mindig kap néhány foszforlövedéket. Az angol cél nélkül, összevissza lövöldöz, de Navratil takarékoskodik a lőszerrel és csak akkor lő, ha a gép a célzó körébe repül. Hosszú ideig keringenek egymás körül, a foszforfogolyok már kisebb füstfelhőket gomolygatnak a harc színhelyén. Végre az angol egyik túldöntött fordulóban komoly találatot kapott, a gép óriás füstoszlopot, majd lángnyelvet lövel ki és a trienti országút mellett, egy sziklás hegy oldalában lezuhan.

Fiatal, alig 18 éves, elegáns gyerek a pilóta. Az erős zuhanás következtében a kigyulladt gép égése lokalizálódott és a pilóta nem égett el, de a sziklára zuhanva, halálosan összezúzódot. Iratai szerint Londonból való, a «Royal Air Force» (Királyi légierők) hivatásos pilótája. Iratait és néhány angol fontot kitevő pénzét a «Vörös Kereszt» küldi el szüleihez.

Csak most tudjuk meg a részleteket arról, hogy miképpen került ide ez a két angol. Észak felől, ahol nagy magasságban báránylegionok úszkálnak, a felhők fölött re-

pülve, kerülővel jutottak Trient fölé. A Trient—Neuermarkt közötti vasútvonal fölött ereszkedtek alá és zuhanó repüléssel megtámadtak egy éppen arra haladó katonavonatot, melyben szabadságos katonák jöttek vissza a frontra. A vonat tíz sebesülttel és öt halottal futott be Trient állomására. Mint akik jól végezték dolgukat, gyanútlanul visszafelé indultak, de Navratil raja merész vállalkozásukat ugyancsak megzavarta.

A lezuhant Sopwith-gép annyira összetörött, hogy teljesen hasznavehetetlenné vált. Az egész roncsot a bécsi hadimúzeumba szállítják.

Kiss alig várja, hogy kiszabaduljon az irodából, azonnal gépbe ül és Kovalcsikkal együtt felszáll. Az előzőleg jelzett öt angol gép egyideig a Monte-Altissimo környékén keringett, de hirtelen megfordult és a front irányába elrepültek. Kiss már nem tudta beérni őket, de azért elment a Garda-tó környékéig, ahol egy magányos olasz Savoyát fedezett fel. Éppen harcba akar keveredni vele, amikor észreveszi, hogy géppuskája nem működik. Az ellenséges gép természetesen futva menekül el a helyszínről, egyetlen lövést sem ad le Kissre, aki néhányszor még körülrepüli és szívélyesen integet feléje, majd hagyja útjára menni. Hazajövet Kiss motorja defektet kapott, s Matarellóban leszállni kényszerült. Kovalcsik már jóval előbb ugyancsak motorhiba miatt leszállott Levicóban. Délre a két merész kiránduló épen és egészségesen érkezik vissza Perginébe.

A hasunk hozott haza, — igen éhesek lettünk, — mondják vidáman, nem akartunk sehohsem enni, mert ma a szakács kedvenc ételünket főzte, bablevest kolbásszal. Ebből akarunk jóllakni és ezt semilyen finom étellel nem cseréljük fel!

Most kapjuk a hírt, hogy Linke főhadnagy kora reggel Primolánónál két angol gépet szedett le, az egyiket lelőtte, a másikat lenyomta a borgói repülőterre.

Az ebédet szigorú készütségben a gépek mellett fogyasztjuk el. Még a tésztnál tartunk, mikor hirtelen felhangzik a riadót jelző harang szava. A frontról jelentik, hogy igen nagy repülőtevékenység indult meg Asiago és Arsiero között. A frontszakaszt egyszerre sok gép árasztotta el és egyik kötött léggömbünket le is lőt-

ték. A jelentés szerint egy rajban kb. tíz vadászgép repüli át a front fölött normális gyorsasággal és ezt követi nyolc Caproni bombavető, melyeket körülbelül húsz különféle típusú gép kísér.

A bejelentett bombatámadás tehát elindult. A jelentés alapján a könnyű gépek körülbelül 4000 méter magasan vannak, 500 méterrel utánuk repül alacsonyabban a Caproni raj, mely oldalról és felülről a kísérő gépek rajjával van körülvéve.

Repülőterünkről az összes gépek startolnak. Kiss indul legelői, egy 5 Phönixből álló rajt vezet. A mi századunk négy «U. Z. 1.» típusú géppel és 4 brandenburgival startol. A D 111. típusú gépek külön rajban indulnak. Az ellenség magassága azonban oly nagy, hogy véleményünk szerint nagyon jó lesz, ha 2000 méterig feljutunk, amíg ők ideérnek! A keskeny repülőtéren rendes körülmények között legfeljebb csak párosával startolhatnak a gépek, de most, a sietség miatt, három gép is indul egyszerre. Végre rajtunk a sor. Századunk gépei kettesével startolnak el, mert a felderítő gépek szárnyhosszúsága nagyobb, mint a vadászgépeké.

Emelkedés közben folyton figyelek mindenfelé és mintegy 1000 méter magasságban már a Caldonazzo-tó fölötti látom a felénk közeledő sűrű repülőgép tömegeket. Aránylag lassan közelednek, mivel a bombavetőraj gépeinek gyorsasága nem nagy, talán nem akarnak az előőrs gépek túlságosan eltávolodni a Caproniktól. Hirtelen éles villanást látok a gépek sorai között. Elhárító tüzérségünknek sikerült a tömegből egy gépet eltalálni. Hatalmas füstoszlop jelzi a lezuhanás útját. A gép merőlegesen a Galdonazzói drótkötélpálya környékén, a «Cima di Vezzena» csúcsaira zuhan le. Az elhárító tüzérség óriási srappnellzáport zúdit fölfelé. Napok óta ők is szigorú készségben vannak, tegnap még néhány motoros üteg érkezett hozzájuk. Olyan ügyesen lőnek, hogy egy másik gépet is sérüléssel leszállásra kényszerítenek. Látom, ahogy a gép imbolyogva siklórepülésbe megy át és eltűnik az Etsch völgyében.

Gépeinkkel elérjük a 2000 métert, amikor a bombaraj a repülőtér fölé ér. A vadászgépek mintegy 3000 méterig értek fel és Trient fölött még tovább emelkednek. Az elhárító ágyúk tüzelése az ellenség soraiban úgylátszik

meglehetősen zavart idéz elő, mert a kísérő gépekből egy-néhány már össze-vissza repül és alacsonyabbra szállott. A mi vadászgépeink most a Capronikat védő kísérőgépeket fogják oldalba. Néhány D III.-gép a Sopwithokkal keveredik össze. Mindenfelé foszforforgolyók sisteregnek és füstcsíkjaikkal mutatják a halálhozó golyó útját. Néhány bomba vágódik a repülőtér pázsitjába, de a legtöbb a repülőtéren kívül, a völgyben folyó patak medrében robban fel. Egy Phönix-gép kényszerleszállást végez a repülőtér közepén, éppen ott, ahol az előbb egy hatalmas bomba nagy tölcsért vágott. A bomba füstje még nem oszlott teljesen széjjel, a Phönix begurul a füstbe és egyelőre nem látható. Két gép égve zuhan a kastély mögötti hegy fölött Vigalzano község felé. Egyelőre nem tudom megállapítani, saját vagy ellenséges gépek-e. Egy angol gépet látok, amint Trient felé siklórepülésbe lefelé tart. Valószínűleg sérülést kaphatott.

Hirtelen két angol Sopwith vadászgép szegődik mellem. A gépfegyverem kitűnően működik. A két gép mindenképpen közre akar fogni, de én hol egyikre, hol másokra tüzelek, végre tanácsosnak látják odébbállni, mert könnyen kaphatnak néhány foszforlövedéket a benzintartályukba. A bombaraj, úgylátszik, tovább akar repülni, talán Bozen fölé, de saját vadászgépeink oly nagy zavart idéznek elő a kísérő gépek soraiban, hogy a vezető gép egy balfordulóval visszafelé veszi az irányt. Egy pillantást vetek lefelé. A repülőtéren a bombák nem sok kárt okoztak s megkönnyebbülten lélegzem fel, amikor az összes hangárokat épeknek látom.

A támadás tehát nem sikerült. A bombadobók valószínűleg izgatottak lehettek és nem számítottak arra, hogy részünkről ilyen ellentállással találkozhatnak. Lent a repülőtéren három bombatölcsért látok. Néhány gépünk a tölcsérek körül baj nélkül száll. Egy D III. típusú gép az egyik tölcsér szélén fejtetőre állott. Alulról rakétajel villan és jelzi, hogy tilos a leszállás. A levegőben lévő gépek tehát a környező repülőtereken szállhatnak csak le.

Négy «Uzi», köztük én is, a Trient melletti Gardaló község repülőterén száll le baj nélkül. A többiek Levicóban és a Matarellóban landolnak. Gardalóban késő délutánig maradunk. Igen szívesen fogadnak és ebéd után tiszteletünkre finom bőlét készítenek. Délután 5 órakor

jelzi a telefon, hogy hazamehetünk, a bombatölcséreket az utászok már betömték.

A délelőtt folyamán egy angol Bristol-típusú gép végzett kényszerleszállást ezen a repülőtéren. A pilóta és a megfigyelő életben maradtak. A leszállás után a pilóta világítópisztoly-lövessel fel akarta gyújtani a gépet. A lövedék nem robbant fel, csak a gép törzsén vágott jókora rést. A gyorsan elősiető repülőter-őrség fogta le az angol pilótát, mielőtt még a második lövést leadhatta volna, melyet a benzintartálynak szánt. A Bristol-gép, kis hibával, birtokunkba került. Tizenkéthengeres Rolls-Royce-motorját megcsodáljuk. Az állítható vízszintes vezérsík és a könnyű fémcsövekből készült váz mindenestre nagy újdonság, mivel a mi gépeinknél minden fából és vászonból épült. Az iker-gépfegyverek a fém-szalagokkal sokkal tökéletesebbek, mint a mieink, a gép műszerállománya sokkal jobb és több a mieinknél.

Ilyenkor látjuk, hogy az ellenségnek nemcsak számbeli, de minőségbeli fölénye is van velünk szemben. Az elkövetkező időkben ugyancsak meleg napokra lesznek kilátásaink, ha ezek az elsőrendű gépek tömegesen jelennek meg a fronton! Érdekes, hogy a mi gépeink belső berendezése szemre sokkal szebb és tetszetősebb, mint az angoloké, mivel belül minden furnérozva van, az ülések is műbőrrel bevontak és párnáztak. Az angol gépek belső berendezése egészen egyszerű és jóval mögötte marad a mieinknek, a gép anyaga azonban elsőrendű és tökéletes. A sok felesleges súlyt, amit mi a tetszetős belső rész kedvéért a gépbe beépítünk, ők inkább a gép fontos és repülési szempontból hasznos alkatrészeibe szerelik s ezáltal a gép repülési tulajdonságait javítják. Az angol pilóta véleménye szerint a repülőgépeknek elsősorban a jó repülőtulajdonságokat nem szabad nélkülöznie s ezért náluk a kényelmi tetszetős belső berendezések inkább másodrendűek.

A négy «Uzi»-val 5 óra után startoltunk hazafelé. A gépek előírt hadialakzatba rajba repülnek. Elöl megy Friedrich főhadnagy, jobbra én, balra Maschek főhadnagy, míg hátul Heyss főhadnagy. Kétezer méterbe megyünk fel és Trient fölött vagyunk, amikor két legújabb típusú Phönix földérintő gép húz el mellettünk. Szívélyesen integetünk egymásnak. Az egyik gépen megismerem

Sima főhadnagy bajtársamat, akivel egy évvel ezelőtt találkoztam Bécsújhelyen. Azóta ez az első vizontlátásunk itt kétezer méter magasságban.

Repülőterünk fölé érünk. A három bombatölcsért az utászok olyan ügyesen tömték be, hogy csak a tölcéserek halvány körvonalai látszanak. Mindenüvé gyeptéglát tettek, úgyhogy a robbanás helye még innen fentről sem ismerhető fel.

Hazaérkezve, megtudjuk, hogy az ellenséges bombázó rajból a mieink négy gépet lőttek le, melyből Kiss kettőt ejtett el. Egy angolt természetesen most is élve és sértetlenül hozott le gépével együtt. Tekintve, hogy Gardalóban egy Bristol került kezeink közé, továbbá elhárító tűzérőségünk is még két gépet tett ártalmatlanná, az ellenség ilyenformán elég tekintélyes veszteséget szenvedett. Részünkről négy gép rongálódott meg csak, két súlyos és egy könnyebb sebesülés történt, de más baj nincs. Estére ünnepi vacsora keretében üljük meg a szerencsés kimenetelű bombatámadást és a közeli időkben mi tervezzük egy nagyobb kirándulást az ellenséges front mögé.

Másnap reggel megkezdődik a napi felderítő tevékenység. A kapott parancs értelmében egy felderítő raj startol az ellenség fölé. Asiagó mellett az egyik szakadékos völgyet kell fényképezni, ahol állítólag több angol messzehordó ágyúteig van elhelyezve. Három Brandenburgi típusú gép indul a felderítésre. Az egyik gépen megyek én Hofecker pilótával, a másik gépen Heyss főhadnagy, a harmadikon Maschek főhadnagy. Én és Heyss fényképezünk, Maschek ezalatt rádiós gépével tűzérőségi belövést irányít. A legújabb típusú G 2 rádiókészüléket a napokban kaptuk, aránylag elég jól lehet vele morsejeleket adni és venni egyaránt. Ezzel a detektoros-készülékkel csak most kezdünk dolgozni. Tekintve, hogy röviddel ezelőtt Kohéres-készülékkel dolgoztunk, a detektoros-készülék még valóságos csodaszámba megy az előbbi készülékhez képest. Kíséretet is kapunk, hogy munkánkat nyugodtan végezhessek. Velünk jön Kiss tiszthelyettes és Linnéit szakaszvezető tábori pilóták egy-egy D III. típusú vadászgépen.

A három Brandenburgi egyenként startol el. Különbözően csavarjuk fel magunkat a repülőter fölé az előírt 3500 méter magasságba, ahol összefövünk és hadi alak-

zatba az irányt a front felé vesszük. Kiss és Linnéit valamivel előttünk repülnek szorosan egymás mellett.

Felhőtlen égről ontja tüzét a vakító nap. A völgyekben, amerre a szem ellát, virágzó bokrok és fák színpompája káprázik. Az országutak pora néhol ködszerűen terjeng a szárguló autók nyomán és helyenként a vonatok füstjével keveredve ül meg egy-egy mély völgykatlant.

Északról a gleccserek káprázatos világa tárul szemünk elé. Ellátunk a svájci határon túlra.

Döbbenetes erővel hat reám a tájék vad szépsége!

Úgy érzem, képtelen vagyok ezt a gyönyörű panorámát méltóképpen tollal lefesteni.

Lehetetlenség képet alkotni a gleccserek rejtélyes világáról, ami közelről oly félelmetesen zord és távoli összhangzásában mégis annyira fenséges és elragadó! A messzi látóhatárban kéklő hegyek birodalmát áttetsző lila páratömeg övezi s helyenként mint egy *hosszan* elnyúló selymfátyol öleli körül az égis éré jeges csúcsokat. Néhol a ködfátyolból délibábszerűen tűnik elő hol opálkékesen, hol rózsaszínben a végtelenbe nyúló jégrengeteg.

Az úszó rózsaszínű ködtengerből a hatalmas hegykoloszsusok közül egy pillanatra kísértetiesen emelkedik ki a négyezeröttszáz méteren felüli Monte Rosa és hátrább az ötezer méter körüli Mont-Blank, Európa legnagyobb hegye. Csúcsaik sárgásán fénylő hópalástartal borítottak, nagyságuk innen több mint kétszáz kilométer távolságból is, lenyűgöző! Szédítő birodalma a hatalomnak és az erőnek, melynek lélegzetelállító nagyszerűségét leírni nem is lehet!

Érzem, hogy minden hasonlat csak gyarlónak és tökéletlennek tűnne fel, ahol az ember is oly kicsinek és parányinak látszik, akár a legkisebb törpefenyőbokrocska.

Déli irányból a tenger felől gyenge felhőzet látszik, de ezen keresztül is észrevehetően szintén gyönyörű panorama bontakozik ki. A tengerpart a velencei lagunnákkal és a Pó végtelen síksága látszanak innen.

Gyakori repülésem alatt ritkán láttam Dél-Tirolból ennyire tisztán észak és dél varázslatos panorámáit. Dél felől a halványkékes ködpárázattól néhol élesen rajzoló-

dik elő a tengerpart vonala, melybe helyenként mély öblökön nyúlik be a tenger vize. A nap sugarai szikrázó fényel láncolnak a lagúnák sekély vizeiben. A fény többszörösen sugározva verődik vissza sok helyről, valószínűleg valamelyik nagyobb város templomának bádogtetejéről. A csipkézett partok vonalaitól messze mélyen bent látszik egy tenyérnyi szabálytalan szürkés folt. Ez Velence, a lagúnák városa. Néhol fekete füstoszlop emelkedik a kékes ködbe vesző látóhatárba. Talán egy hajókémény füstje lehet!

A lenyűgöző látványban sajnos nem sokáig gyönyörködhetem, mert közeledünk a front felé. Balra tőlünk a Saguna-völgy felett srappellrobbanásokat látok, amint több kis mozgó fekete pontocska hűségeken követnek. Ezek ellenséges gépek, de még nem vetek észre bennünket és nyugodtan tovább repülnek. Egyszerre körülötünk is megjelennek az első fehér vattacsomók, az ellenséges srappellfelhők és rövid idő alatt minden oldalról sűrűn körülfoznak bennünket. Nemsokára a célnál leszünk és már a fényképezésre készülök elő. Az ellenségénél éppen most húznak lefelé nagy sietséggel négy kötött léggömböt.

A cél fölött vagyunk. Én Heyssel együtt maradok és beállítom a fényképezőgépet. Maschek leválik tőlünk és rádióval tüzérségi belövést irányít Asiágóra. Kiss és Linert fölöttünk keringenek.

Egy újabb váltókazettát akarok a fényképezőgépbe helyezni, közbe egy-két pillantást vetek minden irányba. Hirtelen nem messze tőlem egy angol Sopwith-típusú vadászgép tűnik fel. Gyorsan elkapom gépfegyveremet és a forgó gyűrűn abba az irányba fordítom, de az angolgép tűneményes gyorsasággal eltűnik szemeim elől. Heyss nincs messze tőlem és szorgalmasan fotografál. Figyelmeztetésül egy pár foszforlövést leadok, hogy a füstcsíkokról vegye észre a veszélyt, de a fényképezéssel annyira el van foglalva, hogy nem vesz észre semmit. Pilótája azonban mindent látott és egy mély fordulattal gyorsan mellém repül.

Most látom, hogy négy angol vadászgép az iVssa-völgy fölött kering, ott, ahol Maschek kitarotán egy helyben körözve szorgalmasan morzézíék és diktálja a tüzérség-

nek a belövési irányokat. A négy Sopwith már fölötté van, az egyik hátulról most megy át célzó repülésbe, hogy egy gombnyomással lángra gyújtsa a brandenburgit. Az angol mögött hirtelen Kiss jelenik meg és majdnem egyidőben nyitják meg gépfegyvereikből a tüzet. Az angol gép a brandenburgira, Kiss az angol gépre. A brandenburgi hirtelen éles fordulóba megy át és ez úgy látszik megmentette. Megkönnyebbülten lélekzek fel, amikor látom felém közeledni. Az angol tovább lő és követi a brandenburgit. Hirtelen észreveszi háta mögött a veszélyt, meg akar fordulni, de már késő Füstfelhő csap ki a gépből és hatalmas lángokban siklórepüléssel zuhan a hóborította Col Santóra.

A légi harc érdekes része csak most kezdődik. Kisst ismét megtámadja egy angol, de villámgyorsan kisiklik előle és az angol hátába kerül. Egy ideig kergetőznek egymás körül, közben Kiss hátába újabb gép jelenik meg. Ennek az angolnak kerül a hátába Linner, az ő hátába ismét a harmadik angol gép. A két D III. gép és a három angol Sopwith, libasorban kergetik egymást. A gépfegyverek sűrűn kattognak, a foszforos golyók lángcsóváit több helyen felcsapódnak. Mi hárman összevissza repülünk, de igyekezzünk itt a közelben együtt maradni. Maschek magasságot veszített és mi ketten Heysal megvárjuk, amíg hozzánk felér, hogy így hármásban induljunk el hazafelé.

Állandóan figyelem a harcot.? A vadászgépek kergetőzése most veszedelmesnek látszik. Kiss hirtelen egy túidőntött fordulóval kivágja magát a két angol gép közül és oldalba kapja el az első gépet. Néhány foszforlövést lead a gép elé. Az angol siklórepülésbe állított géppel lefelé megy, úgy látszik propellerje teljesen leállt. Nemsokára egy mély völgykatlanban el is tűnik, Kiss a másik angol géppel kerül hirtelen szembe. A két gép most egyforma magasságban van, már azt hiszem, hogy mindjárt összeütköznek, de az angol előtt körülbelül 3 méterrel, Kiss majdnem merőlegesen húzza fel gépét a magasba és fönt egy merész bukófordulattal már az angol gép hátába kerül. Az angol meglepődve menekülni akar, de Kiss valósággal rajta csüng és bármit is próbál, mindig ott van fölötté és foszforlövéseit a gép köré leadja. Az angol egy ideig próbálkozik, de mikor

látja, hogy fogva van, engedelmesen adja meg magát sorsának és Kiss előtt repül haza felé.

Mi is összejöttünk és az irányt utánuk vesszük. Hozzánk csatlakozik Linnert is, akinek sikerült a ráakaszkodó angoltól megszabadulni. Levicó fölé érünk. Kiss az angolt spirálba kényszeríti és a levicói repülőterre nyomja le. Egy óra múlva már otthon van és elmeséli a légi harc részleteit.

Sajnálom, hogy az egyik Sopwithot kénytelen voltam lelőni, de a helyzet olyan veszélyes volt, hogy másképpen nem menthettem volna meg Maschek főhadnagy urat. Egy bajtárs életét előbbre tartom mindennél. A másik angol gép, amelyiket oldalba kaptam el, gépfegyverébe töltési zavart kapott, mert a pilóta balkezét magasra emelve integetett és a gépfegyverre mutogatott. Leadtam a gép elé néhány lövést, úgy láttam, hogy a propellert el is találtam. Így harc képtelen állapotban nem akartam lelőni, hanem hagytam útjára menni. Ezt nem tartom hozzám illőnek, ez nem is harcszerű cselekedet. A hátamban levő Sopwithot hazahoztam, Levicóban le is szálltunk szerencsésen. A pilótának és a gépnek semmi baja nincs.

Másnap délelőtt egy legújabb típusú U. Z. I.-géppel mentem felderítő repülésre. Kiss jött velem mint kísérő egy Phönix együlésesen. A Garda-tó környékén egy magányosan keringő régi franciatípusú gépet fedeztünk fel. Kiss gyorsan hátába kerül a gépnek és lecsap rá. Az ellenséges gép megfigyelője hatalmas tüzet zúdít Kissre, de ő cik-cak repüléseivel mindig kikerüli a lövéseket. A harcot kb. 500 méterről szemlélem, de lőni nem akarok, mert esetleg Kisst is eltalálhatom. Feltűnik, hogy Kiss nem lő, csak folyton körülrepüli a Farmant. Jó ideig köröznek egymás körül, egyszerre látom, hogy az ellenséges gép siklórepülésbe megy át és saját területünkön, a folgariai fensíkon leszáll. A fensík fölé repülök. Látom, hogy elősiető katonák a bentülőket lefegyverzik, közben egy fényképfelvételt csinálók a lenyomott gépről. Kiss nem száll le a gép mellé, hanem néhány kört csinál fölötte, utána hazafelé repül.

Motorhiba folytán kénytelen vagyok a levicói repülőterre leszállni. Legnagyobb meglepetésemre Kisst is ott

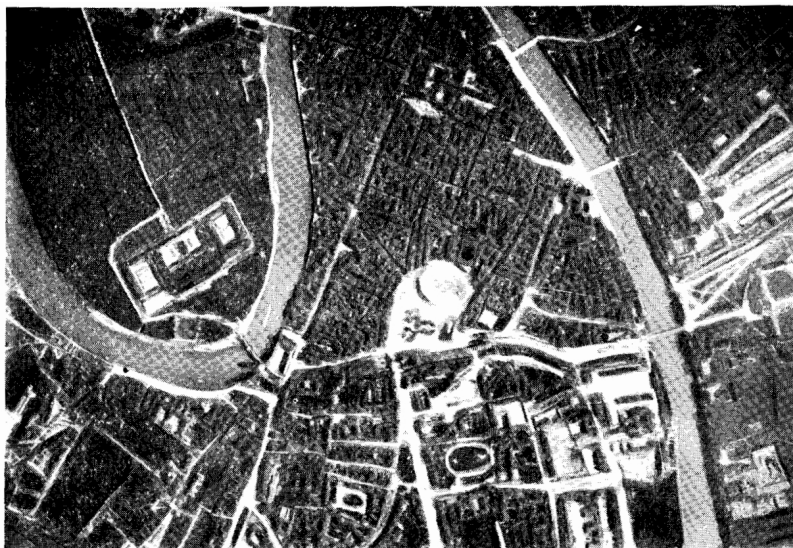
találom, — aki szintén motorhiba miatt nem tudott eljutni Perginéig. — Ott meséli el az esetet.

«A Monte Allissimó fölött keringő gépet észrevétlenül megközelítettem. Néhány foszforlövést akartam a gép mellé leadni, hogy tudtára adjam jelenlétemet, mikor észreveszem, hogy gépfegyverem nem működik. Ekkor látom, hogy a tölténytartó dobok nincsenek a gépfegyvereken és ott állok az ellenséges gép mögött, anélkül, hogy egyetlen lövést le tudnék adni. A megfigyelő már észrevett és erős tüzet zúdított reám. Nem sokat gondolkodhatok, de nagyon szégyelném, ha az ellenséges gépet ott kellene hagynom. Elhatároztam, hogy nem tágitok mellőle. Állandóan mély fordulókat vettem és így tértem ki a reám irányzott lövéseknek. Egyszer egészen közel repülök a Farmanhoz és egy fordulóban észreveszem, hogy az addig géppuskázó megfigyelő hirtelen a tüzet beszünteti és mindkét kezét magasan feltartva integet felém, talán jelöl annak, hogy gépfegyvere nem működik, mert töltési zavart kaphatott! A géphez most oly közel kerültem, hogy a Phönix futókerekei a megfigyelő fejét biztosan le is szelik, ha az hirtelen le nem guggol az ülésben. Az ellenséges gép siklórepülésbe megy át és előttem repülve leszáll a folgariai fensíkra. Én nem szállottam le mellé, mert a terepet nem találtam elég alkalmasnak, különben is mikor láttam, hogy egy közeli tüzerűtegünk emberei körül fogják a gépet, néhány kört csináltam a gép fölött és utána hazafelé indultam. A perginei repülőtéren jelentettem leszállásomat telefonon. Csak most tudtam meg, hogy gépem szerelője gépfegyvereim tölténytartó dobjait még reggel kisebb javításra kiszerezte és elfelejtette kipótolni egy másikkal. Én üres gépfegyverekkel startoltam el a front fölé.»

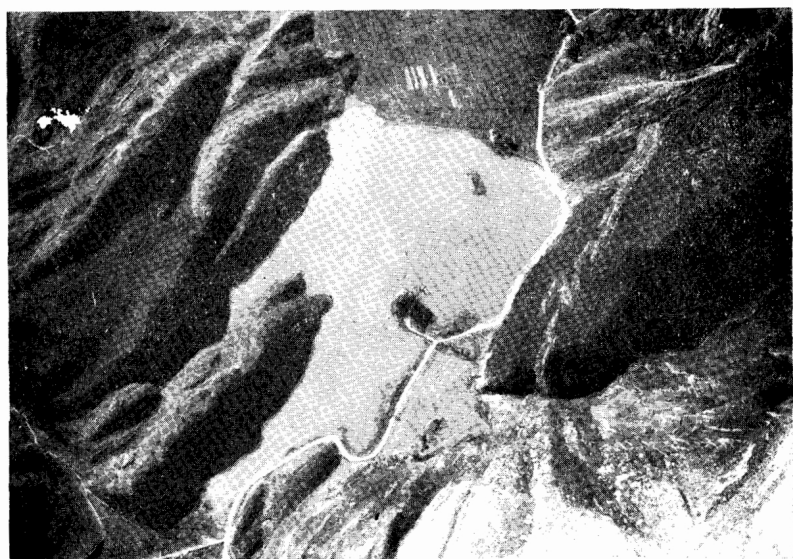
Kiss vakmerő bravúrja az összes jelenlevőket ámulatba ejti. Ha nem volna fénykép a lenyomott Farmangépről, — amit időközben már előhívott a fényképész, — a legtöbben el sem hinnék az esetet. A légi harcok történetében ez a különös eset, azt hiszem, egyedülálló lesz az egész világon. Kiss gépében 13 találatot számolunk meg, melyek majdnem mind foszforlővedékek, mert a golyókütötte réseknél pörkölődés látszik. Egyik lövés a benzintartály szegletéről pattant le és azt jól be is horpasztotta. A motorhibákat mindkét gépnél kijavították

Kiss által Verona fölött léghajóval készített olasz Savogna Verduzio -kép.

Verona (a római mintára épített cirkusz a város közepén, az arzenál épülete az Elsch kanyarban fekszik).

A Toblino-tó és kastély (benyúló félszigeten van a kastély).

és délre már haza is érünk Perginébe. Estére kapjuk a telefonértesítést, hogy a Farman-gép pilótája és a megfigyelő, — egy volt osztrák-magyar hadseregbeli cseh légionista főhadnagy, — épen és sértetlenül fogságunkba kerültek.

Másnap reggel Kneifel főhadnagy vonul be szabadságról, akit időközben már áthelyeztek Feltrébe egy másik repülőszázadhoz. A reggeli keretében búcsúünnepséget rögtönzünk tiszteletére és az eltöltött szép napok emlékére hatalmas piros rózsacsokrot nyújt át neki a legidősebb bajtárs. Valósággal hozzánk nőtt, hiszen már több mint egy éve van a századnál és majdnem mindenkivel volt együtt ellenséges repülésen. Sok légi harcot élt át velünk együtt frontszakaszunkon. Vasút helyett légi utat választ és egy kétülékes brandenburgival startol új állomáshelyére. A piros rózsacsokrot az ülésbe teszi maga mellé, mint mondja, útközben is élvezni akarja a gyönyörű színeket és az illatát. Figyelmeztetjük tréfásan, hogy a gépbe virágot vinni nem jó, de ő csak kezével legyint erre a babonára.

Start után figyeljük, amint a föld fölött merészen felhúzza a gépet, a következő másodpercben hirtelen hátrafelé visszazuhan és eltűnik a repülőtér szélét szegélyező fák mögött. Futólépésben mindenki odarohan, az érkezőket azonban már egy gyászos romhalmaz fogadja. Kneifelt haldokolva emelik ki a szerelők, hordágyra fektetik és beviszik az egyik hangárba, ahol az orvos kezei között hal meg, a piros rózsacsokrot görcsösen szorongatva kezében.

Schwab Hugó százados lett új századparancsnokunk. Házi ünnepély keretében ünnepeljük meg a parancsnokság átadását és átvételét. — Oanca százados, az eddigi ideiglenes parancsnok szívélyesen búcsúzik. — Schwab százados rövid pohárköszöntőjét Uzelác ezredesre és Peiróczy őrnagyra, a monarchia aviatikájának megteremtőire mondja. — Schwab százados a legrégebb repülők közé tartozik. Még 1910-ben került a monarchia kísérletező repülői közé és Fischamendben az első «gurulók» között volt. Ami a magyaroknak Rákos mezeje, az az osztrákoknak Fischamend, mert itt születtek meg szintén az első osztrák aviatikai eredmények. Schwab századost még a háború elején egyik felderítő repülése

alkalmával az oroszok «Etrich»-típusú gépével lelőtték és fogságba került. Egy év előtt jött haza az első cserefogolyszállítmánnyal. Századunk élére tehát egy kiváló szakember és elsőrendű békebeli katona került, akit már most igen megkedveltünk.

Néhány nap múlva Heyss főhadnaggyal történik halálos szerencsétlenség. Ellenséges repülésre startol Wodraschka pilótával egy «Uzi»-géppel. A gép a levegőben emelkedés közben légüres térbe kerül és körülbelül 100 métert esik merőlegesen lefelé. Heyss nem volt bekötve a gépbe és zuhanás közben, mintegy 800 méter magaságból kiesett a gépből. Természetesen halálra zúzta magát. Wodraschka üres géppel baj nélkül száll le. A repülőtérről nem messze egy kis fenyőerdőcskében akadtak rá Heyss roncsá zúzott testére.

Szomorúan temetjük el a jó bajtársat Kneifel mellé.

Egy legújabb «Berg» típusú együléses vadászgép érkezik a repülőtérré. Vannak, akik jónak tartják a Berget, de talán még többen vannak, akik nincsenek egészen elragadtatva tőle. Én igen sok jót hallottam a Bergről, különösen a legújabb triplánról (háromfedelű), amelyről legendákat mesélnek. Sokan a legjobb vadászrepülőgépeknek tartják ezt a háromfedelűt. A gép sárkánya mindenestre elsőrendű konstrukció, amit az ellenség szaklapjaiban is elismer, a gépből azonban egy jó motor hiányzik, amivel talán az egész készülék kielégítő lenne.

A napokban a gyárból érkezett egyik gépet próbálják ki a repülőtéren. Az első motorpróbánál az elgázosító készülék kigyulladt és a motor kipuffogó csöveinek szerencsétlen elrendezése következtében a kicsapódó lángok a felső jobbszárny vászonborítását égették le teljesen, úgy hogy csak a szárnybordázat maradt meg. Mindnyájan elszörnyülködünk az eseten, mert ha ez fent a levegőben történik meg, úgy a gép biztos lezuhanása következik be.

A Berg-típusú együléses tehát megbukott nálunk a premiernél és nem is igen jött belőle több a perginei repülőtérré. (A fényképfelvételen nemes Maier százados, az 55. vadászszázad parancsnoka Kos főhadnaggyal szemléli meg az égett szárnyú Berget.)

Többen vannak, akik a régi K. D.-típusú együléses vadászgépet még mindig jobbnak tartják a Bergnél. Sokan sajnálják, hogy ennek gyártását már több mint egy éve beszüntették. A szárnytartó rudak elrendezése mindenestre a légi harcban nem volt kedvező a K. D.-nél, mert ha a tartó rudakat összefogó csomós tartót érte golyó, a szárnyak leszakadtak a törzsről.

A 21. számú repülőszázad már korábban kapott egy kétüléses Berget. A géppel senki sem repült szívesen, de Fekete Örs százados, a század parancsnoka, a repülés igazi művésze, minden gépet egyformán jól repült. Nála nem volt a repülésben lehetetlen. Jellemző, hogy egy kényszerleszállást végzett olasz Nieuport-géppel az első alkalommal a legnehezebb alakzatokat megcsinálta, mintha mindig ezzel repült volna. Valami bámulatos adottság és rátermettség van Fekete Örsben a repülésre.

Egyik kora reggel Zeidner századossal startol ellenség fölé a Berggel. Az Asticó-völgyben Arsieró fölött mondta fel a szolgálatot a Berg motorja. A repülőknek a legveszélyesebb helye ez, mert itt minden szikla és szakadék. Magasságuk sem volt, úgy hogy leszállni csak itt lehetett. Fekete Örs nemcsak azelőtt mutatta meg művészetét a repülésben, de itt is remekelt, mert a sziklák közé úgy letette a gépet, hogy semmi bajuk nem történt. Ő egy kis lábrándulással úszta meg az egészet. A gépet teherautóval hoztuk be, én is kimentem Kos főhad naggyal és Borschawa századossal hozzájuk. Kényszerleszállásukat egy közeli tüzéruteg telefonján jelentették hozzánk és sürgősen tízórait is kérték tőlünk, mert megéheztek.

Másnap Polnisch Ottó főhadnaggyal voltam felderítő repülésen. Az Assa-völgy bejáratánál, a Verénerőd fölött három angol támad meg bennünket. Majdnem hazáig üldöznek, de a két U. Z. I.-gép olyan jól összetartott, hogy az angoloknak nem sikerült bennünket lelőni. Polnisch, a vérbeli huszártiszt, nemcsak lovon, hanem a szárnyasparipán is jól megállta helyét.

Ebéd után a terrazon koccintottunk ketten alkoholmentesen, néhány pohár málnaszörppel és ettünk hozzá jó hazai süteményeket, amit Polnisch «lovászlegénye»,

Szombathy szolgált fel. Szombathy sehogysem tudott beletörödni abba, hogy a főhadnagy úr, aki a huszárok-nál csak a jó bort itta, most itt a repülőknél majdnem mindig ilyen «festett levet» iszik.

Szombathy egyébként igen eredeti ember volt. Keveset beszélt, de mindig volt valami ötletes humor abban, amit mondott. A jó bort és a jó dohányt szerette és Jánosnak, az én öreg népfölkelő tisztiszolgámnak sokszor emlegette, hogy «milyen más világ is volt a svadronynál ! »

A repülőket nem tartotta katonáknak, azok csak afféle «úri gépészek» voltak az ő szemében. (Olyanok talán, amiket aratáskor otthon az uradalomban a szántó- és cséplőgépek mellett látott.) Az igazi katona nála csak a huszár volt. Legfőképpen azt a bizonyos Bakos őrmestert emlegette, aki fényesre vikszolt csizmában és olyan hegyesre pödört bajusszal, — hogy akár a veréb is rászállhatott volna, — jelent meg reggel a kaszárnya udvarán és, ha elkiáltotta magát, még a lovak is megremegtek az istállóban.

A tisztiszolgák lakásai a kastély terrasza néző manzárd helyiségeiben voltak. A terrazon ülve sokszor hallottam a nyitott ablakon át félfüllel Szombathy eredeti megállapításait egyes dolgokról. A «jó bort» és a «jó kapadohányt» szerető, igazi éretthumorú magyar gazda eredeti kiszólásai, sok mulatságos percet szereztek nekem.

Az ejtőernyőkísérletekről már korábban hallottunk. A németeknél a nyugati fronton alkalmazzák is körülbelül egy hónapja, de nálunk csak most próbálják ki. Kaptunk mi is négy darabot belőlük. Ezek az ejtőernyők azonban külön építendőek be a gép törzsébe. Úgynevezett tubusos ejtőernyők, melyek hátul a gép törzsének alsó részébe vannak beépítve. Innen egy közepes vastagságú hosszú kotel nyúlik előre a törzs külső részén, a megfigyelőhöz és a pilótához külön-külön, akik a derekukon tűzoltógurnnival kapcsolják össze a kötelet.

Két asztalos dolgozott egy hétig a rajzok szerint, míg az ejtőernyőt tartó tubusok elkészültek. Egyelőre két U. Z. I.-típusú gépbe építettünk be két-két darabot. A

szerelők közül már többen megtanulták az ernyő szakszerű összehajtogatását, amit a gyár kiküldöttje gyakoroltatott velük. A pepita színű ejtőernyők finom selyemből készültek, a gyári kiküldött szerint darabja 2000 koronába került.

Már több ízben repültek az ejtőernyős gépekkel, de eddig még nem vállalkozott senki sem az ejtőernyő kipróbálására. A legtöbben azon a véleményen voltak, hogy az ejtőernyő kinyílásánál a gép aljáról a törzs külső oldalán az ülésekig előrenyúló kötél bele fog akadni a kormány szerkezetekbe és a gép így biztosan lezuhan. Egyelőre csak arról volt szó, hogy a kötél végére egy 30 kg-os homokzsákot kötnek és ezt kell a hátsó ülésből kidobni. A parancsnok napokig próbálkozott önként jelentkezőt fogni, de senkisémm vállalkozott a kidobásra. A gyár használati utasítása ugyan pontosan leírta az eljárást, sőt a feltaláló, egy Heinecke nevű német elmondja itt azokat a személyes benyomásait, amiket eddig a kiugrásokkal szerzett. Esés közben cigarettára gyújtott, legtöbbször minden baj nélkül ért földet. Mindössze két ízben volt kar- és bokarándulása az első kiugrásoknál.

Én abban az időben egyik lezuhanásomból kifolyólag gyengélkedő voltam, de elhatároztam, hogyha jobban leszek, jelentkezni fogok az ejtőernyő kipróbálására, öt nap múlva az orvos megengedte a repülést és első utam tényleg a századparancsnokhoz vitt, ahol jelentkeztem az ejtőernyő-próbára. Századparancsnokom, Schwab Hugó százados mélyen a szemembe nézett, — nem akart hinni füleinek, hogy végre egy jelentkező van. Igen megörült, mint mondja, ő már többször gondolt reám és majdnem biztosra is vette, hogy ha jobban leszek, jelentkezni fogok.

A kipróbálás nem ment olyan egyszerűen, mint gondoltam. Elsősorban bejelentették az összes felsőbb parancsnokságoknak, hogy az első ejtőernyőpróbát fogjuk megtartani a perginei repülőtéren.

A premier iránt olyan nagy volt az érdeklődés, hogy a parancsnokságoktól csak úgy özönlöttek a tisztek hozzánk. Két napig kellett várnunk, amíg mindenki eljött, aki bejelentette magát. Lakásainkban az összes fekvőhelyeket lefoglalták, úgy hogy egyik éjjelen az ebédlő-

ben aludtam matracokon, mert a szobámat egy hadosztályparancsnok foglalta le.

Megjött a nagy nap. A repülőtér feketéllett a tömegtől. Mindenki érdeklődve várta a pillanatot, amikor az első repülőgépjétőernyő a levegőben kinyílik és himbálva leszáll.

Hofeckerrel ülök be az egyik U. Z. I.-gépbe. A gépet úgy körülveszik az érdeklődők, hogy a motort nem merem begyújtani, nehogy a propeller valakit levágjon. Különösen a magasrangúak nézik nagy érdeklődéssel az ejtőernyő beépítését, a legtöbben kétkedő fejcsóválással mérnek végig bennünket. Sokan csak legyintenek kezükkel és nyaktörő vállalkozásunkat öngyilkossági kísérletnek tartják.

Végre mindenki megnézte azt, amire kíváncsi volt, lassan a gép környéke megtisztul. A motor beugrik, a propeller szele az elől és hátul állókat hamarosan félretessékeli az útból. Elstartolunk.

Emelkedés közben látom, hogy sokan integetnek felénk. 2000 méterben a repülőtér felett dobom ki a homokzsákokat a gépből. A lezuhanó homokzsák nagy erővel rántja ki a tubusból az ernyőt és a gép veszélyesen előre billen, de Hofecker meghúzza a volánt és az egyensúly ismét helyreáll. Az első repülőgépjétőernyő, amit életünkben először láttunk, hirtelen kinyílt és százak szeme láttára himbálódzva, mint az óra kettyegője, megindult lassan lefelé.

A gép törzsébe beépített tubus-ejtőernyő használhatósága tehát bebizonyult, úgy hogy most már több gép is kapott ejtőernyőt. Minden században igyekeztek egy-két ejtőernyős gépet átalakítani, főképpen a felderítő gépeknél. A vadászszázadok gépei csak ritkábban kaptak ejtőernyőt, mert itt a törzs sokkal rövidebb, mint a felderítő gépeknél és a tubus beépítése körülményesebb. A legtöbben még mindig bizalmatlanok voltak az ejtőernyővel szemben, úgy hogy a beépítés lassan haladt előre. Későbbben a gyárakból érkeztek újabb rendszerű, ú. n. ülés-párna ejtőernyővel ellátott gépek, ahol a pilóta már az összehajtogatott ejtőernyőn ült. Az ülésből hátranyúló hosszú kötél itt hiányzott és ezzel az ejtőernyővel szemben a bizalom is nagyobb volt. Egy ilyen ejtőernyővel szálló kísérletet is tettem, ami kitűnően sikerült.

Az ejtőernyő azonban mindig lassan terjedt el és 1918 júliusában is alig volt századonként egy-két ejtőernyős gép. Még mindig sokan idegenkedtek a használatától, mert a gépben a mozgást gátolta.

Most kaptuk a hírt, hogy a nyugati fronton Udet, a világhíres német vadászpilóta menekült meg ennek segítségével a biztos haláltól. Egyik bajtársunk mondogta el az esetet, aki két nap előtt érkezett vissza onnan, ahol szabadsága ideje alatt egyik rokonát látogatta meg. Udet gépének kormányhuzalait lötték el légi harcban és körülbelül 800 m. magasról fejjel lefelé zuhant a géppel. Négy száz méteren sem tudta a gépet egyensúlyba hozni, úgy hogy kiugrott a gépből az ejtőernyővel. Az ernyő azonban a gép oldalkormányába megakadt és gépestől együtt esett ő is lefelé. Szerencsére az oldalkormány letört és az ernyő szabaddá vált, úgy hogy alig 80 méterre a föld fölött nyílt ki rendesen és Udet könnyű láb-rándulással menekült meg.

A mi frontszakaszunkon a napokban egy égő U. Z. L-típusú gépből ugrott ki a megfigyelő, de az ernyő nem nyílt ki. Természetesen halálra zúzta magát.

Hefthy Frigyes tiszthelyettesnek sikerült szerencsésen megmenekülni ejtőernyőugrással a biztos haláltól. Most kaptuk a jelentést a részletekről. Ellenséges repülésen volt és 5000 méter körül kilenc Henriot-gépből álló raj támadta meg. Gépe foszforlövést kap, kigyullad, Hefthy kiugrik és körülbelül 15 perces esés után kisebb horzsolásokkal szerencsésen földet ér. Ez az első eset, hogy nálunk légi harcból valaki ejtőernyővel megmenekült. Mindnyájunkat megnyugtat, hogy már van kézzelfogható eredmény az ejtőernyő használhatóságáról.

*

Egy új Brandenburgi gépet kapunk a századhoz. A géppel első alkalommal repülünk az ellenség fölé. Ilyenkor szokás egy olyan gépből, amelyik már járt az ellenség fölött, valami tárgyat kivenni és áttenni az új gépbe. Én a magasságmérőt cseréltetem át egy régi Brandenburgi gépből.

A repülőket egyébként igen babonásak. A gépbe való beszállásnál ügyelni kell, hogy mindig jobblábbal lép

-

junk először a gépbe. Start előtt gépben ülve nem jó lefényképezetni magát senkinek sem, mert ez szerencsétlenséget hoz. Leszállás után azonban már nem veszélyes a lefényképeztetés. Az első ízben ellenség fölé repülő géppel mindenkinek tanácsos négy kört csinálni a repülőtéren fölött. A négy kör a négy világtájnak szóló áldozás, úgy hogy az ilyen gép a levegőben mindig kelet, nyugat, észak és dél szellemeinek védelme alatt áll. Gépbe virágot bevinni nem tanácsos, mert az nem jót hoz.

A kötelékben (rajban) való repülésnél fontos, hogy az egyes gépek egymástól megkülönböztethetők legyenek. Ezért jelzéssel van ellátva minden gép és a törzsre rendszerint mindenki saját egyéni jelzését ráfesteti, amiről fent a levegőben is megismerik egymást. Ezeken a jelzéseken is legtöbbször a repülőbabona nyilvánul meg, mert majdnem mindenki védő talizmánját festeti a gépre. Olyat, amit rendszerint, mint mondják, megálmódott vagy ami az életben eddig bevált kabalája volt. Sokan a szárnytartó rúdra is szereltetnek fel külön kisebb talizmánokat (majom, angyal, lófej, galamb, stb.). A repülő közhit azt tartja, hogy az a talizmán, ami a földön megvéd, még nem biztos, hogy a levegőben is be fog válni. Azért majdnem mindenki, amikor repülő lesz, egy ú. n. külön repülő talizmánt választ magának.

Én a babonáknak nem sok jelentőséget tulajdonítottam, de a tradíció miatt mindig betartottam ezeket a szokásokat.

Elstartolok Hofecker pilótával. A hagyományos négy kör után a front felé vesszük az irányt. A front fölött igen sűrű felhőzetbe kerülünk, úgyhogy a tájékozódást teljesen elvesztettük. Az iránytű, mely az állandó vízszintes helyzet miatt a gép oldalára felfüggesztett zárt fémcsészében folyadékban úszott, most a nagy hidegben befagyott. Az előírással folyadék a borszesz, amely nem fagy meg, de a gyárban ügylátszik tévedésből vizet öntöttek a csészébe. Az iránytű ebben a befagyott helyzetében használhatatlan.

Sokáig keringünk a felhőkben, melyek a hegyek fölött oly alacsonyan úsznak, hogy áttörni magunkat sohasem sikerül. A benzin veszedelmesen fogy. Leszállni pedig kell valahol. A benzinóra már csak kb. negyven littert

mutat, ami legfeljebb harminc percre elegendő. Szív-szorongva számlálom a perceket és várom, hogy mikor hagy ki a motor, vagy mikor repülünk neki egy hegynek!

Hosszas figyelés után végre megpillantok a felhőhézagon át egy völgyet alattunk és Hofeckernek azonnal tudtára adom, hogy itt lejjebb ereszkedhetünk. Előbb nem mertünk a háromezeröttszáz méterből lejönni a magas hegyek miatt.

Hofecker spirálba dönti a gépet és lassan körözve megyünk lefelé. Körülbelül nyolcszáz méter magasságból gyönyörű panoráma bontakozik ki előttem. Az egész környék úgyszólván felhőmentes és lent minden tisztán kivehető. A rongyos, szakadozott felhők közül néhol az égbolt rózsaszínbevesző kéksége tűnik elő, mely úgy hat, mint egy túlvilági tájkép. Lankás dombokkal telített völgyben vagyunk, melyet két oldalról rendkívül meredélyeket csak a sziklába vajt kanyargó hegyi-ösvények és a helyenként tarkáló havasi virágszőnyegek teszik változatossá. Alattunk gyönyörű tengerszemet látok, melynek benyúló félszigetén bástyákkal ellátott kastélyszerű épület fekszik. A tótól nem messze, a völgy mélyén egy szép rétet pillantok meg, ahová Hofecker szerencsésen le is teszi a gépet.

Egyelőre nem tudjuk, saját vagy ellenséges területen vagyunk, az izgalomtól remegve szállunk ki a gépből, de sehol a környéken élőlényt nem látunk. Egyideig tanakodunk, hogy mitévők legyünk, de mivel éhesek is lettünk, elhatározzuk, hogy a kastélyba megyünk.

Mauser-pisztolyainkat magunkhoz vesszük, vegyes szorongó érzésekkel indulunk el a kastély felé. Útközben a térképet tanulmányozom és sikerült a tavat megtalálni hosszas keresés után. A tó az Etsch-völgytől északra a Sarca nevű folyócska völgyében a Garda-tó fölött körülbelül 100 km-re van a térképen. Ahogy a félszigetet a rajta levő kastéllyal jelezve látom, megkönnyebbülten lélegzem fel, mert most már tudom, hogy saját területen vagyunk. A térképen a tó Toblinói-tó néven van jelezve. A kastélyhoz a tóparton gyönyörű műút vezet fel. A tó partjáról szinte elbűvölve szemléljük a vidék vadregényes szépségét. A kristálytisza tengerszem vizében a benyúló félszigeten épült vár-

kastély varázslatos képmása tükröződik vissza. A gyönyörű látvány annyira lenyűgöz mindkettőnket, hogy percekig nem tudunk szóhoz jutni.

Szótlanul, a gyönyörű romantika igézete alatt bandukolunk az úton a kastélyig. Az útról a félszigetre szép fűgefásor-sétány vezet, melynek végén a kastély egyik régi bástyája meredezik a magasba. A terméskőből épült középkori várkastély egyik része át van építve és lakható, csak a tó felé eső oldal van meghagyva régi eredetiségében. A kastély tudomásom szerint a Wolkenstein grófi család tulajdona és jelenleg úgy látszik, hogy lakatlan. A tó felé eső részen a földszinten fölfedezünk egy lakott részt, ahová bekopogtatunk. Egy öreg házaspárt találunk itten, akik igen szívélyesen fogadják látogatásunkat. A két öreg magas emelvényen ül a bolthajtásos ablak előtti két ócska karosszékben. Nagyon öregek lehetnek mindketten, mert arcukat igen összefirkálta az idő. Az asszony lába előtt zsámoly, fején fekete csipkekendő, kezében szürke pamutból félig kész kesztyűféle. Csontos ráncos ujjai között megzörrennek a kötőtűk.

— Nagyon örülök az urak látogatásának — mondja a férfi jó németséggel —, de igen érdekel, hogy kerültek ide az urak, mert hónapokig senkit sem látunk.

Mielőtt elmondottam volna idejutásunkat, tudomására hozom az öregnek, hogy igen éhesek vagyunk és kérdem, nem lehetne-e valami ennivalót kapni.

Kedves vendégszeretettel kínáltak meg bennünket. Falatozás közben mondom el helyzetünket és kényeszerleszállásunkat a közeli réten, amit nagy érdeklődéssel hallgatnak végig. Az öreg néni könnyeit törülgeti és sokszor keresztet vet. A vajból, sajtból és füstölt kecskehúsból jól befalatozunk, majd utána finom «mezzolombárdói» vörösborral kínál meg az öreg bennünket. Ebből természetesen vízzel vegyítve csak egyegy fél pohárral fogyasztunk el, mert még a hazarepülés előttünk áll s egyébként is úgyszólván alkoholmentesen élünk mindig. Fizetni akarunk az elfogyasztott ételekért, de pénzt nem fogadnak el.

A férfi elmondja, hogy olasz nemzetiségű, neve Vittorio Bono, foglalkozására nézve nyugalmazott útbiztos, nyolcvanöt éves és már több mint ötven éve, hogy itt a

kastélyban lakik. Az Etsch-völgy összes útjaira ügyelt fel, amíg tényleges szolgálatban állott és hivatalos ténykedése az olasz határon túl is sokszor kiterjedt. Trientben lakó férjes asszony-leánya jön ki hozzájuk kéthetenként és hoz nekik élelmet. Két tehén, öt-hat darab kecske és néhány baromfi képezi a gazdálkodás állatállományát és még egy öreg ló is van az istállóban. A tó partján van a kutyaház, mely előtt egy hatalmas öreg bernáthegyi alszik.

Amikor az öreg Bono megtudja, hogy magyar vagyok, szeme felcsillan és majdnem átölel örömeiben. Elmondja, hogy ő Garibaldinál szolgált Türr István tábornok alatt és Kossuth Lajost, az emigrált magyar szabadsághóst is jól ismerte, többször volt nála Turinban. Kossuth egyik fia, Kossuth Lajos Tivadar mint mérnök az etschvölgyi utak és vasutak építésénél is működött, sőt itt a kastélyban is aludt néhány éjjel, amikor egyízben az olasz műszaki bizottsággal kiszállt ide a hetvenes évek végén.

Az öreg Bono meghatódva szónoki pátozzsal mondja:

— Azóta sem lépte át magyar a lakásom küszöbét és én szívemből örülök önnek és végtelenül jólesik, hogy öreg napjaimra megérhettem azt, hogy valakit a mi Türr Istvánunk és Kossuthunk szabad hazájából üdvözölhettek.

Magyarországról általában keveset tudott, egyedül a híres tokaji bort ismerte, mint olyat, aminél a világon jobb ital nincsen.

— Vagy harminc éve Bolognában egy kiállításon ittam valódi tokajit — mondja —, de az a felséges íz még mindig a számban van!

Szerinte a magyarok biztosan igen bölcs emberek lehetnek, mert a történelem tanúsága szerint, ahol jó bor termett, ott a filozófia tudománya is virágozott. Az öreg egyébként a klasszikusok nagy rajongója lehet, mert Horatiusból és Ovidiusból sokat idéz.

Még elbeszélgettünk egy ideig az öreg Bonóval, majd a kastély termeit nézzük meg. A nagy lovagtermen kívül, ahol páncélok és dárdák láthatók a falakon felaggatva — a többi termék elég elhanyagolt állapotban vannak. Mindenütt csak szúrágta, nagyobbrészt egyszerű tölgyfa-bútorokat látok, az ablakokon nehéz, foszlott brokát-függönyökkel. Régi korabeli omladozó kandallók, szüette,

hatalmas, vasveretes ládák láthatók majdnem minden szobában.

Valami bús nosztalgia ragad meg ebben a történelmet lehelő százados termekben, ahol a dicső lovagi kor káprázató estélyei zajlódhattak le néhány száz évvel ezelőtt. Rozoga, korhadt lépcsőkön megyünk fel a kastélynak erre a régi bástyájára, ahonnan elragadó kilátás nyílik a völgybe. A távoli kéklő hegyláncok mögött sejtetem Trientet és az Etsch völgyét, ami az öreg Bono szerint helyes is volt. A végtelen sorú barna sziklameredélyek közül csak a műút kígyózó szakaszai fehérленek elő helyenként. Lelki szemeim előtt ilyenkor megjelenik a páncélos, kócsagostollú német lovagok csoportja és szinte hallom a távolból a poroszkáló lovak egyhangú, vak üggetését az alpesi szép holdvilágos éjszakában.

Szívélyesen búcsúztunk el a kedves öreg házaspártól, akik itt, a világ zajától távol, csak a múlt emlékeire gondolva morzsolják hátralévő öreg napjaikat és túl az élet örömein és szenvedésein, változatlan egyhangúsággal élik az öregkor bölcs és titokzatos életét. Az öreg Bono könynyeit törölgeti, amikor búcsút vesz tőlünk és elkísér bennünket a gépig. Felesége is eljött volna szívesen, de igen nehezőre esett a járás. Elbúcsúztunk tőle. Reszkető kezét szívélyesen nyújtotta felénk és «Isten óvja önöket!» köszönéssel búcsúzott, majd visszaült a karosszékbe és öreg, ráncos arca változatlan nyugalommal hajolt a kötése fölé.

Az öreg Bono, aki talán még sohasem látott startoló repülőgépet, ámulva nézi a zöld réten terpeszkedő hatalmas gépmadarat. Többször keresztet vet, amikor velünk kezét fog és majdnem földig hajolva, a csodálat és tisztelet kifejezésével vesz tőlünk búcsút.

A start jól sikerült és fentről egy fényképfelvételt is csinálók a toblinói tórol.

A meglévő benzinnel sikerül eljutni az Etsch völgyéig, ahol Mattarellóban leszállunk és benzint veszünk fel. A regényes kirándulásunkról estefelé érkezünk meg Perginébe.

Otthon elveszettnek hittek bennünket, csak a megrögzött öregebb babonások hitték, hogy biztosan nem veszünk el, mert a startnál látták, hogy a «repülő hadiszerecsének» előírásosan áldoztunk.

IV. FEJEZET.

A GÓLYÁK

A repülőszázad Keletgaliciában, a Zlota-Lipa felső folyásánál, egy kis faluban állomásozik. A falu közelében elterülő községi legelőn van a repülőtér, néhány vászonhangárral, egy-két deszkaépülettel. Sajnos, az egész környéken nincs nagyobb kúria vagy kastély, ahol a század tisztikara együtt lakhatna. A tisztek külön magánházakban, jobb családoknál, a papnál, a jegyzőnél és a három tanítónál laknak. A községi iskola egyik tágas tanterméből átalakított tisztiétkezde az egyedüli hely, ahol naponta együtt lehetünk.

A falut sok kisebb tó környezi, amelyeket mindenütt nagy kiterjedésű nádasok fognak körül. A folyó környéke legtöbb helyen mocsaras, lápos és nádasokkal ellepett terület. A község határában (kevés a szántóföld és ez is inkább a dombokon terül el, a mélyebben fekvő részek süppedékesek és zombékosak.

A környék a vízi vadak valóságos eldorádója. Ilyenkor tavasszal annyira benépesül mindenféle vizimadarakkal, hogy egy idetévedt ornitológus reggeltől estig nem győzné nyilvántartani az állandóan érkező, újabb fajtajú jövevényeket. Gémek és kócsagok több válfaja tanyázik itt, nem is szólva a szárcsákról, a bibecekről és vadkacsákról, amelyek sűrűn benépesítik a nádasokat. A vadkacsaik és vadlibák rajokban húznak el a falu fölött.

A századparancsnok egyik napon kiadta a rendelkezést, hogy vadkacsapecsenye-vacsorákat kell rendszerezíteni az étkezdében.

Ettől kezdve minden szabad időnket a nádasokban,

a vízivadakra való vadászással töltjük el. A tiszték közül azok is, akik talán sohasem vadásztak, sörétes fegyvert szereznek és egész nap puffogatnák a levegőben elhúzó vadkacsarajokra. A rendszertelen vadászás azonban nem sok eredménnyel járt. Legtöbbje nem értett a vízivadak vadászatához és a sok céltalan lövöldözéssel csak a vadakat riasztották el. A századparancsnok vadászember volt, de nagymérvű hivatalos és nem hivatalos elfoglaltsága nem engedte meg, hogy ennek a szenvedélyének rendszeresen hódolhasson.

Egyik nap az ebédnél kiadja a parancsot, hogy ezentúl csak rendszeresen szabad vadászni, mert így rövidesen az egész környékről elköltöznek a vízimadarak. A terv szerint egyelőre minden nap csak két úr megy ki próbavadászatra, akik a legtöbb zsákmányt hozzák haza, azok fogják a konyha részére állandóan a kacsákat lőni. A többiek csak időnként vadászhatnak és akkor is a távolabb fekvő nádasokban.

A koratavaszi nap egyik délutánján Fridrich hadnaggyal én vagyok soros a próbavadászatra. Előzőleg már három pár levadászott, de ezek naponta két-három darabnál többet nem tudtak hazahozni. Az eredmény a századparancsnok szerint nem kielégítő s már ő sem bízott abban, hogy akad olyan két vadász is, akik a napi kilenc darab kacsát hazahozzák. Ennyien voltunk ugyanis a századnál.

Fridrich-el a község egyik távoli nádasára felé vesszük az irányt. A tó partján immár várt ránk János, a tisztiszolgám, aki még délelőtt kiszállította szekeren a csónakokat.

Sokáig mászkáltunk mindenfelé, de bármennyire is igyekeztünk, a rendkívül óvatos kacsák közül csak háromat sikerült puszkacsó elé hozni. Több eredménnyel szeretnénk hazatérni, mint az előző vadászok, megígértük ugyanis, hogy vacsorára mindenki előtt lesz egy sült kacska és ezzel megmutatjuk, hogyan kell vadászni!

Sajnos, a szerencse sehogyan sem akart kedvezni. Elhatározzuk, hogy kétfelé válunk, mert így külön-külön falán több eredményt érhetünk el. Egy helyen a zombékosban kiszállok a csónakból és gumicsizmámmal majdnem térdig gázolva a vízben, eljutok egy fűzfacsoport alá, ahol egy csonkatörzsű fűzfa mellett veszek les-

állást. Fridrich a másik oldalra evez szerencsét próbálni Jánossal.

Jobban körülnézek leshelyemen és észreveszem, hogy a fűzfa csonka törzsén, a fejem felett hatalmas fészek van. Kíváncsiságból felmászok a fészekig. Három nagy tojás fekszik benne, sokkal nagyobbak a legnagyobb libatojásnál. A tojásokat nem bántom, ismét leszálok a fáról és tovább várom a szerencsét. Egynéhány kacsza cikázik el a közelben, rájuk lövök, de eredmény nélkül. Fridrichet is hallom, amint néhány lövést lead a tó másik oldalán. A vadászat végén tőle remélek eredményt, valószínűleg ő is tőlem remél valamit.

Nemsokára visszajön Fridrich eredménytelenül és igen meglepődik, hogy én sem lőttem semmit.

Azt hittem, mondja, hogy az öt lövés közül, amit leadtál, legalább egy-kettő eredményes volt!

A fészket Fridrichnek is megmutatom, igen tetszik neki a három hatalmas tojás, de sem ő, sem én nem tudjuk kitalálni, melyik vízimadár tojásai lehetnek. János is megnézi, a fejét csóválja, nem szól semmit, csak annyit mond a bajusza alatt, hogy nagyon szeretné hazavinni, mert igen érdekes dolgot tudna csinálni ebből a három tojásból. Én azonban megtiltom, hogy ennek a madárcsaládnak ezt a három reménységét elvigye.

Még egy-két kísérletet teszünk Fridrich-el, de több kacsza nem kerül puszkavégre. A nádasból kiérve szép, zöld tisztáson egy vadkörtefa alá telepedünk, hogy kipihenjük a fáradalmakat és együnk valamit. Falatozás közben tanakodunk, miképpen kellene megoldani, hogy legalább még három-négy kacsát szerezzünk, mert ha mi is csak hármat viszünk haza, a vadászatra a megbízást bizonyosan nem mi kapjuk meg. Az a legnagyobb baj, hogy fogadtunk a többiekkel, hogy ma mindenki egy egész sült kacsát kap vacsorára, ellenkező esetben a hiányzó kacsák helyett egy-egy üveg pezsgőt állítunk a tányérok elé az asztalra. A hat üveg pezsgő mindenestre tetemes költségbe kerülne, nem is beszélve a nagy kudarcról.

János a fa másik oldalán szöszmötölget, a vadászholmikat szedi össze, rakja rendbe és a hátizsákokba gyömöszi. Közben falatozik ő is, fanyelű bicskájával

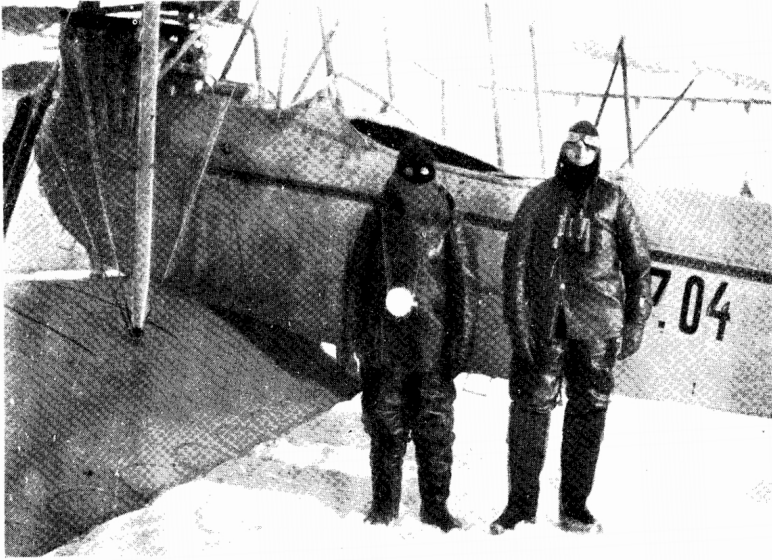
jókora darabokat kanyarít a kezében tartott nagy darab fehér szalonnából.

Németül beszélgetünk. Fridrich osztrák fiú lévén, magyarul csak néhány szót értett. János időnként felénk pislogat és úgy látom, figyelni beszélgetésünket! Mint tősgyökeres magyar fiú, németül csak éppen annyit tud, amennyi a szolgálathoz feltétlenül szükséges s meg vagyok győződve, hogy egy kukkot sem értett diskurálásunkból. Befejezzük az evést. János összecsapja bokáját és alázatosan jelenti, hogy egyórai eltávozást kér, azon a címen, hogy meg akarja szerezni a hiányzó hat kacsát. Hiába mondom Jánosnak, hogy céltalan kísérletre vállalkozik, mert ha így hármásban egész délután nem tudunk több eredményt elérni, ő egyedül képtelen lesz egy óra alatt hat kacsát keríteni.

De János hajthatatlan, csak az egyórai eltávozást kéri. Még puska sem kell, enélkül is megszerzem a kacsákat, — mondja — azért, hogy a hadnagy urak vadászbecsülete csorbát ne szenvedjen és a fogadást ne veszítsék el.

Az engedélyt megadom az egyórai eltávozásra. János összecsapja a bokáját, szabályos hátraarcot csinál és a nádas irányába gyorsan eltűnik. Fridrichnek elmagyarázom, hogy János talán ki fog húzni bennünket a csávából, mivel vállalta, hogy a hiányzó hat darab kacsát egy órán belül megszerzi. Fridrich igen megörül, mert ha meglesz a hiányzó hat kacsá, nemcsak a fogadást nyerjük meg, de ami fő, a vadászbecsületet is megmenttük. Ezek után a vadászatot is, — ezt az igen kellemes szórakozást — mindenesetre mi fogjuk állandóan gyakorolni a konyha részére. A pezsgővel kapcsolatos fogadás azonban úgy szól, hogy ha meglesz a kilenc kacsá, úgy a vesztesek egy-egy üveg pezsgőt kötelesek fizetni a sültkacsá ellenében. A pezsgőt, amit bőlénak elkészítettünk, közösen fogjuk elfogyasztani.

Fridrich egyik hátizsákot feje alá teszi, a bőrkabátot maga alá teríti és kényelmesen elnyújtózkodik a kőrtefa alatt. Én nem vagyok fáradt, inkább egy kis sétára indulok és körülnézek a környéken. Néhány összelőtt ház romjai között az egyik közeli füzesbe érek ki, ahol régi, omladozófalú lövészárkokat találok, amelyek az előző évek harcaiból valók. Az elesett harcolók tömeg-

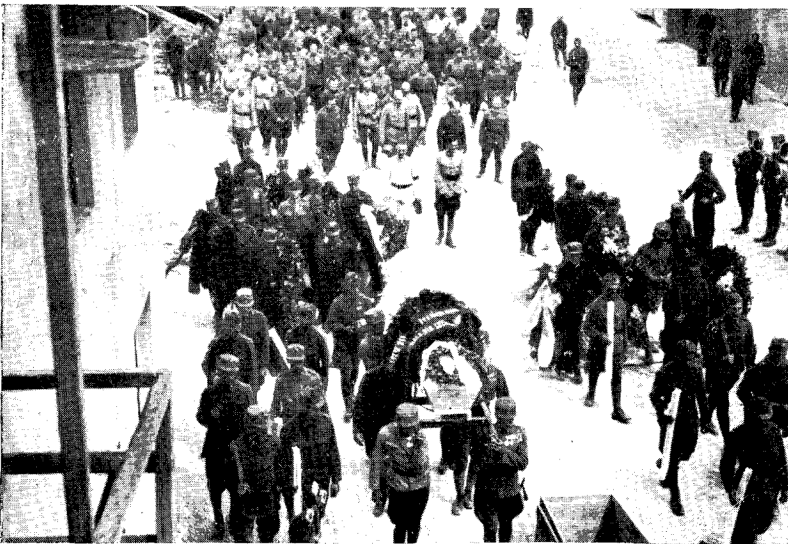
Télen az Aipésekben fent a hideg 40 fok körül volt, úgy, hogy csak sarkvidéki öltözetben lehetett repülni.

A Col Santó és Pasubió hegységek, a véres légi harcok színhelyei.

Légiharcban a levegőben összeütközött saját és ellenséges gép roncsai.

Linke főhadnagy temetése. (A légipárhajók bátor lovagját a legjobb alpesi vadászrepülőt 1918 júl. 31-én lőtték le légiharcban.)

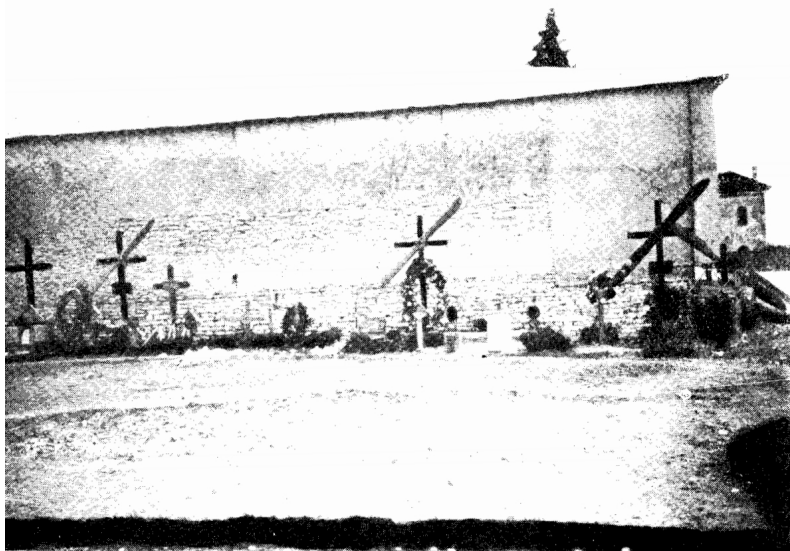
Légiharcban leszállásra kényszerített angol «Bristol» távfelderítőgép (Kiss légi győzelme).

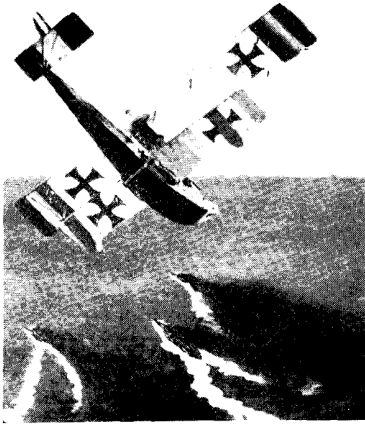
Fekete Órs kényszerleszállása az Asticó völgyben. Fekete Órs (fekve), mellette Kos főhadnagy, Zeidner százados, én és Borschawa százados.

Lovag Prínzigg Herwalt Károly főhadnagy halálos zuhanása.

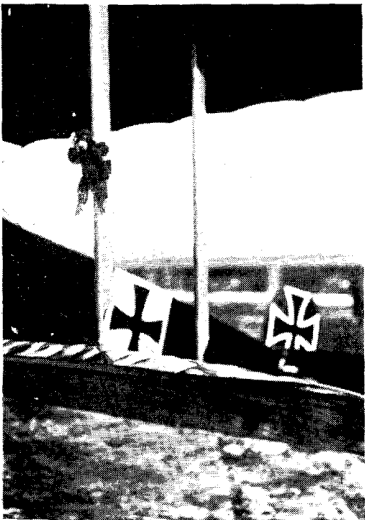
Repülőtisztek sírjai a feltrei temetőben.

Grosschmied István fregatthadnagy hydroplánjával Parenzónál üldözöbe veszi a menekülő ellenséges cirkálókat.

Grosschmied István fregatthadnagy a legjobb magyar tengerészeti vadászpilótát.

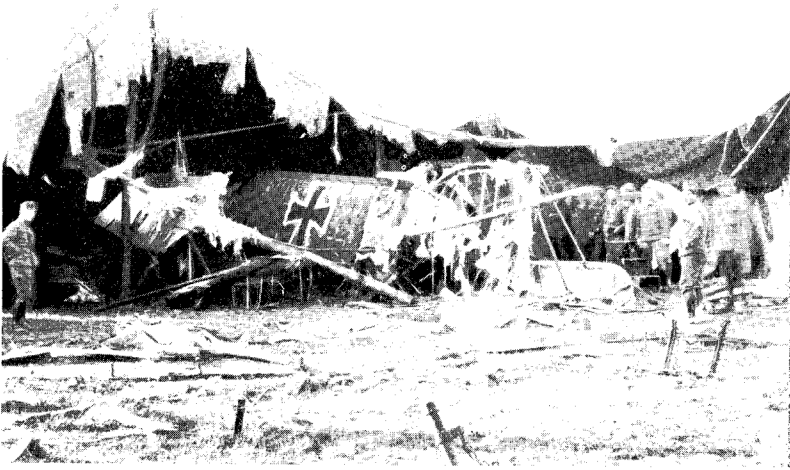

A szárnytartórúdra szerelt védő talizmán egy majom.

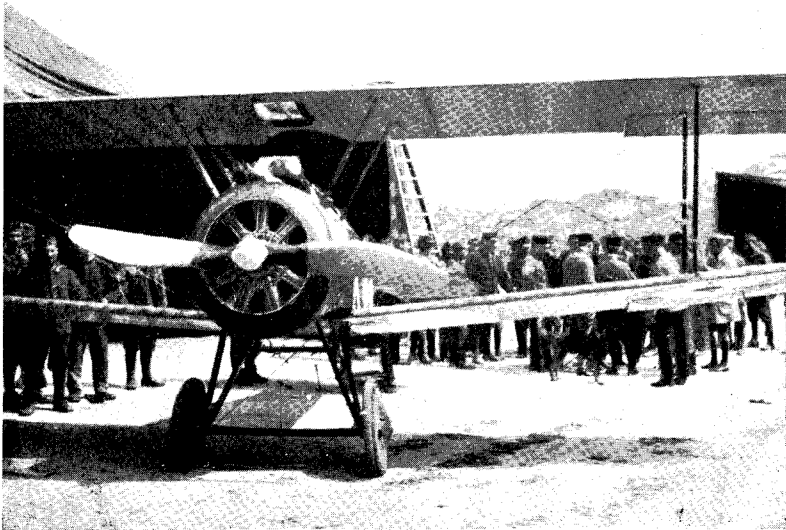

Kiss által lelőtt angol gép lángokban zuhan a Col Santóra. Középen egy olasz Farman-gép. (A lemez felvétel közben törött össze.)

Ellenséges repülőtámadás után a feltrepi repülőtéren.

Linke főhadnagy által legyőzött Sopwith angol vadászgép.

sírjait néhány korhadt keresztfa vagy beszúrt karó jelzi. Az árkok között deszkával bélelt földalatti lakást fedezek fel, meglehetősen ép állapotban. Az egyik omladozó oldalfal mellett elnyútt, ócska bakancs zöldpenészes formája kandikál ki a fekete földből.

Körülnézek a félhomályban, semmi különös sehol. Az egyik deszkalap mögött rózsaszínű táborilap virít ki egyik végével a hasadás között. Kíváncsiságból kipiszkálom a deszka fal mögül, az ajtó mellett a világosság-nál megnézem. Primitív, kuszáitvonalú sorok, igen sűrűn írott betűkkel sorakoznak egymás mellé. Hirtelenében nem is tudom kivenni a szöveget, lassan azonban rájövök, hogy magyarul írták s most már érdeklődve olvasom a sorokat. Sokhelyen igen elmosódott az írás, csak harmadszori olvasás után kezdem megismerni a betűket s most már a lényegét is tudom olvasni. Így kezdődik: *»Kelt levelem itt a füzesben, az árokban. Tudatom szeretett Rózsám, hogy eső után sokszor derékig érő vízben állunk itt és kedves Rózsám ilyenkor is eszembe jutsz. Tudatom szeretett Rózsám, hogy hála Istennek semmi bajom nincsen és jól vagyok, amit neked is kívánok. Csak tegnap volt egy kis dolgunk itt a szemben lévőkkal, akiket jól elintéztünk és helyben hagytuk. Nekem a balkezemen a kisujjamat tőből szakította le egy repülő vasdarab, de azért itt maradok továbbra is, mert a jó cimborákat és a földieket egy ilyen kicsiség miatt nem akarom itt hagyni. Igaz, hogy a században én vagyok az egyedüli altiszt és a jó főhadnagy Urat sem akarom elhagyni. Kedves Rózsám tudatom veled, hogy ez a kis baj, ami most engem ért, csak olyan, mint a János bátyámé volt három évvel ezelőtt, amikor a cséplőgép kárt tett benne és azért tovább dolgozott és adogatta félkezével is a dobba a kévét. Kedves Rózsám, Isten veled és velem is, mondd meg a faluban, hogy én addig haza nem megyek innen, amíg egy muszka is lesz itt, mert azt úgy tudjátok meg, hogy én Ferenc Jóska vitéz katonája lettem, aki nekem a tegnap egy nagy kitüntetést adott.»*

Az aláírás elmosódott, csak kint a világoson tudom kibetűzni: «Rátóti Nagy János szakaszvezető a harmadik századból.» Címzés nincs a lapon. Kelet: 1916 szeptember 7.

Leülök az árok szélére, gyönyörködöm a lenyugvó napban és elgondolkozom. Megjelenik lelki szemeim előtt Rátóti Nagy János, a falu legbátorságosabb, nagyvere jti legénye, amint énekelve, a «Rózsájától» kapott virágcsokorral kalapja mellett bevonul, — kezében a katonaládát cipelve — a kaszárnnyába, hogy felvegye «Ferenc Jóska vásárfiát», a katonaruhát és mint a királynak vitéz, harcos katonája, becsülettel álljon helyt esküjének kint a csatamezőn.

Rátóti Nagy János az örök magyar katona típusa, aki-ben egy világverő hatalmas szelleme lakik, s aki példadadó magatartásával mutatja meg az igazi magyar virtust!

Talán az egész világnak nincs még egy nemzete, amelynek komolyan sebesült katonája így írna haza a harctérről, amikor egyik ujját többől leszakítja a gránát-szilánk. «Semmi bajom sincs, hála Istennek jól vagyok!»

Ilyenkor legtöbbször hálát adnak a sorsnak, hogy sebesüléssel megúszták, mert ez egyelőre mentesít a harctéri szolgálat alól. Sokan legalább félévig húzzák az időt különféle kórházakban, utána újabb félév a pótkeretnél segédszolgálatos minőségben és utána esetleg egy hónap szabadság. Rátóti Nagy János, a világverő szellemű hős honvédoroslán ezzel a sebbel tovább harcol, itt a Zlota-Lipa mellett és kedves «Rózsájának» csak tábori lapon ír, és adja tudtára, hogy addig haza nem megy, amíg egyetlen muszka is szemben áll velük.

A nap hatalmas korongja a láthatáron úszik tova, a nádas, a rét, a füzes rőt-lilaszínű fénytengerbe burkolózik. Az egész vidék csendes és nyugodt. A véres harcok színhelyén most végtelen nyugalom ömlik széjjel és hömpölyögve árad tova a végtelenbe. Ez a mélabús és felséges romantikájú hangulat talán csak itt ragadhatja meg a lelket, ahol röviddel ezelőtt még a halál aratott, s a nádasok és csallitok az ágyuk dörgését és fegyverek ropogását verték állandóan vissza.

Hátam mögött a sűrű fűzekben indák mozdulnak meg. Jánost látom, amint üggyel-bajjal törtet előre és igyekszik kikeveredni a sűrű szederbokor közül. János is észrevesz és úgy ahogy van, sárosan és vizesen vígyázzba merevedik.

— Alázatosan jelentem hadnagy úrnak, megvan a hat darab kacs!

A hátizsákból tényleg előkerülnek a kacsák. Az első látásra azonban nekem gyanúsnak tűnik az eset, a kacsáknál ugyanis a fej van szétverve. Megnézem a zsákmányt és mindjárt észreveszem, hogy nem vadkacsák, habár tollazatuk a megtévesztésig hasonlít hozzájuk. Jánosnak nem szólok, de úgy látom, már sejt valamit és amikor ránézek, jelentőségteljesen csak a szemével kacscint, jeléül annak, hogy mi ketten már megértettük egymást, amiről azonban más emberfiának nem szükséges tudni. János nagy szakértő lehet e téren, igen jól választotta ki a szegény áldozatokat, mert a tollazatnak a színe megtévesztésig hüen hasonlít a vadkacsáéhoz. Egyik-másiknak csupán a hasán göndörödik egy-két fehér tollacska és ez az áruló jel, — ezt azonban csak az veszi észre, aki jól ismeri a vadkacsát.

Visszamegyünk a körtefához. Fridrich már el is szunyókált, de jöttünkre felébred. Amikor meglátja János kezében a zsákmányt, felugrik és hangosan «hurrázni» kezd, tapsol és majdnem nyakába borul Jánosnak. Mindjárt kiválaszt három darabot, mint a saját zsákmányát. Fridrich úgylátszik nem sok vadkacsát láthatott életében, nem vizsgálja meg a tollazatot és úgylátom, szentül meg van győződve, hogy János valódi vadkacsákat hozott.

Felszedjük a sátorfánkat és az egyik kisebb dombot megmászva, a szántóföldeken át kijutunk az országútra. Az úton Fridrich valcert táncol, annyira örül, hogy mi leszünk most már a nyertesek, örömeiben engem is hátbavág néhányszor és hangosakat nevet.

A hatás otthon tényleg óriási, mindenki úgy néz ránk, mintha legalább is kilenc orosz repülőgépet lőttünk volna le. Minthogy előttünk már majdnem mindenki próbálkozott, a sikert el kellett ismerniök. Azt azonban senki, — még a századparancsnok sem vette észre, hogy a kacsák között szelíd házikacsák is vannak.

Este a nagyarányú kacsapecsenye vacsora finom jégbe-hűtött búiéval nyeri befejezést. Egy pohárral félretétem a felszolgálóval, hogy alkalmas pillanatban Jánosnak adjam, aki, azt hiszem, igen megérdemelte ezt, mert tulajdonképpen neki köszönhetjük, hogy a századnál a legeredményesebb vadászok hírébe kerültünk. Fridrich sem feledkezett meg Jánosról és ötven darab Khedivét adott neki.

Pár nap múlva repülőtér-ügyeletes vagyok s mint ilyen, szolgálati utamon végigvizsgálom az egész repülőtérteret, a hangárokat és a raktárakat. Az egyik hangájsarkában, a benzineshordók és olajoskannák között szénnel kibélelt kosarat fedezek fel. Ez még nem volna különös, de a kibélelt kosárban egy kotló ül. Sorra kérdezem a szerelőket, nem tudnak semmiről semmit, csak a főszerelőmester említi, hogy János, a tisztiszolgám helyezte el ide a kotlót és csak arra kérte őket, hogy vigyázzanak rá és ne háborgassák sokat! Mindnyájan azt hittük, hogy János valószínűleg csirkéket akar költetni, mert ez neki specialitása volt és amellet nagy kedvtelést is talált benne. Jánosnak nem szóltunk semmit, talán nem is tudta, hogy a kotlósról már tudomással bírok. Egyrészt örültem, mert Jánosnak ez a kedvtelése már többször hozott a konyhára jó falatokat. János igen szeretett gazdálkodni, ami érthető, mert otthon, Kalocsa környékén, a kis birtokán is ezt üzte. Annak ellenére, hogy repülőszázadhoz volt beosztva (jelenleg csak mint tisztiszolga), a repülőgépbe semmi pénzért bele nem ült! Többször korholtam emiatt, hogy nem szégyell magát a többiek előtt, ilyen gyávának lenni, de mindig azzal tért ki, hogy a repülőgépbe nem sok a bizodalma, «mert annak igen vékony a gerendája».

Egynéhányszor titokban megnézem a kotlót, igen türelmesen üldögél és úglátszik rendkívül komolyan veszi hivatását. János megsejthetett valamit, mert néhány nap után egy ócska repülőgép szárnydarabbal elrekesztette a hangárnak ezt a sarkát, ahol a kotló ült. Nekem még mindig nem szólt semmit, a szerelőknek azonban igen gyakran a szívére kötötte, hogy vigyázzanak a kotlóra, nehogy baja essék, mert a hadnagy úrnak akar nagy meglepetést szerezni. Most, hogy ez a fülembé jutott, tényleg kíváncsi vagyok, mi is lehet a kotló alatt. Ahányszor azonban fel akarom emelni, hogy alája nézzek, csőrével igen élesen kezemre vág és rendkívül haragosan viselkedik. Le kellett tehát mondanom arról, hogy megnézzem a kotló alját!

Egy reggel János közli velem az örvendetes hírt és alázatosan jelentve invitál be a hangárba. A meglepetés tényleg óriási, a kacsavadászat alkalmával, a csonka fűzfatorzsön felfedezett fészekből János elhozta a három

K. u. k. 3. Korpskommando.
Op. 269/ 2.

KK

D E K R E T.-

Leutnant Anton von BOKSAY der Fliegerkompagnie Nr. 24/K. und sein Pilot, Korporal Karl Hofecker, wurden am 26./9. nachm. gelegentlich eines Infanteriefluges von überlegenen feindlichen Fliegern angegriffen. Durch plötzlich eingetretene Störung in seinem MG-wehrlos gemacht, wurde Lt. BOKSAY zur Umkehr gezwungen.

Mit einzelnen Schüssen aus dem mitgeführten Karabiner den Feind sich vom Leibe haltend, vermochte er noch hinter die eigenen Linien zu gelangen.

Schon eine Stunde nachher startete dieser tapferer Offizier und sein braver Pilot wieder, um den erhaltenen Auftrag zu vollführen. Im erneuten Luftkampf löste Lt. BOKSAY befehlsgemäss seine schwierige Aufgabe.-

Ich sehe mich veranlasst, dass überaus schneidige Verhalten dieses mutvollen Fliegeroffiziers und seines Piloten allgemein zur Kenntnis zu bringen und spreche ihnen für ihr beispielgebendes tapferes Verhalten die belobende Anerkennung des Korpskommandos aus.

Im Felde, am 2. Okt. 1918.

Martiny
General-Oberst, mp.-

Egyik felderítő repülésemért kapott hadtestparancsnoki dicséret elismerés.

nagy tojást és azt a kotlóval kikeltette. A tojásokból kettő kikelt, a harmadik nem. A hangár két szép, igazi repülő lakót kapott, két gyönyörű, pelyhes gólyafióka szemé-lyében.

János már hazulról ismerte a gólyák életét, mint mondta, gyermekkorában köztük élt s a gólyák etetését és nevelését is szakszerűen irányította. Eleinte bogarakat, vizicsikokat, kisebb halakat hoz nekik, később békák-kal, vízisiklókcal és gyíkokkal eteti őket. A kotló eleinte természetesnek találta a helyzetet, csak avval nem volt megelégedve, hogy a fiókák mindig a kosárban ülnek és nem jönnek ki a padlóra. A fiókák naponta háromszor kapnak bőségesen enni, rohamosan fejlődnek és másfél hónap múltán tollasodni kezdenek. Most már a kosár-ból is gyakran kijönnek és szedegetik a padlóra dobott éleimet, igen érdekes, amint a hosszúlábú fiókák sokkal alacsonyabb nevelőanyjuk mellett sétálgatnak. A kotló sokszor fölágaskodik, hogy csőrükre koppantson és figyelmeztesse őket arra, hogy lent a padlón kenyérmor-zsák vannak.

Egy szép napon azonban kitör a botrány. Az egyik fióka úglátszik rosszkedvében van, mert hosszú csőré-vel úgy fejbevágja a kotlót, hogy az ijedtében hangosan kotkodácsolva menekül ki a karambol. Hangos zajjal röpköd a hangárban egyik repülőgépről a másikra és az elősiető szerelők jó háromnegyedórai hajsza után tud-ják csak a megvadult kotló mamát az egyik Branden-burgi gép szárnyán elfogni. Különösen nehéz volt az a helyzet, amikor a kotló egyik gép hátsó ülésébe repült és a törzs végébe menekült. A szerelők jó ideig verték pálcával a törzs oldalát, amíg a kotló nagynehezen az ülésig előre jött, ahonnan hangos kotkodácsolással ki-repült és rászállt a gépfegyverre, majd onnan a gép alsó-szárnyára, ahol a lesben álló szerelők elfogták.

A kotlót ismét visszateszik a gólyákhoz. Eleinte igen bizalmatlanul nézi a két hálátlan hosszúlábú lurkót és a szegletbe húzódik. Az egyik szerelő kenyérbelet dob a kotló elé. Az eledel úglátszik felébresztette benne az anyai ösztönt, mert hangos hívójelekkel vagdalni kezdi csőrével a kenyérbelet és hívja a fiókákat magához. Az egyik gólyafióka megértette a hívó-jelet és a kotló mel-leit termett. Egy darabig nézegette a kotló igyekezetét,

amint csőrével darabokra szedegeti a kenyérbelet, egyszerre ő is utánozni akarta a kotlót és csőrével odakapott az egyik darabkához. A kenyérmorzsa valószínűleg kis falat volt részére, mert a következő percben hatalmasat vág a kotló fejére, úgylátszik azt gondolta, hogy az alkalmasabb falat lesz talán. A kotló most már nem hagyja magát, szembeszállt a fiókával, az anyai tekintély azonban megbukott, bármennyire is igyekezett hangos nekiugrásokkal megrendszabályozni a hálátlan gyereket, csőrével mindig csak a fióka hosszú csőrét vágta meg. A fiókának ez semmiesetre sem fájt, sőt inkább mulatságosnak találta.

Igy ment egyideig a játék, de mikor a másik fióka is beavatkozott a harcba és hosszú csőrével hatalmasat vág a kotló nyakára, a harc végleg eldőlt. A kotló hangos rikácsolással húzódtott vissza és hangjából kiérződött fájdalmas csalódása és méltatlankodó szitkozódása, amiket a hálátlan gyermekek felé szórt. A sarokba vonul, ahol összehúzza magát és teljesen elhallgat. A fiókák hozzámennek, egynéhányszor végighúzzák csőrüket rajta, de mikor látják, hogy meg sem mozdul, otthagyják pihenni.

Közben János is megérkezik a nádasokból, jókora kézikosárban kisebb békákat, vízisiklókat és csikokat hoz a gólyáknak. Hihetetlen falánksággal vetik magukat az elégre és rövid idő alatt az egész kosár tartalmát eltüntetik. János szorgalmasan, naponta háromszor szedi tele nekik ezt a kosarat.

Az eredmény rövid idő alatt meg is látszik, mert a két-hónapos fiókák komolyan tollasodni kezdenek. Étvágyuk határtalan és a kosár sokszor kevésnek bizonyul. Az etetést most már legtöbbször én végzem. Az egyes falatokat csipesszel emelem ki a kosárból és úgy helyezem kilátott csőrükbe.

Lassan annyira hozzámszoknak, hogy amikor megjelenek közöttük, csőrükkel már kezemet csibrálják és keresik az enivalót. A kotlót János a faluban becserélte húsz darab tojás ellenében. A gólyák annyira hozzámszoknak, hogy bárhová megyek, mindenüvé követnek, akár a kutyák. Jánosnak nagy gyakorlata lévén a gólyák körül, rövidesen meg tudja mondani, melyik a hím és melyik a tojó. Ezen az alapon nevet is kapnak.

A tojó Lujzi lett, a hím meg Marci. Hihetetlen tanulékonnyak és intelligensek ezek a fiókák és rövid idő alatt megértik a nevüket.

Fridrichnek kis drótszűrő foxija eleinte sokat zavarta a gólyákat, de amikor néhány csőrütést kapott a fejére, lassan kénytelen volt megbarátkozni velük. Rendkívül érdekes és kedves jelenet, amikor Friedrich-el a faluban sétálgatunk s a két gólya és a foxi kísér bennünket. Az idegen kuvaszkutyákat természetesen a foxi rendszabályozza meg s amelyik a gólyákhoz közel merészkedik, annak dühösen torkába harap és így védelmezi meg két repülő barátját. A sétáknál tehát a gólyák biztonságban vannak, bennünket pedig mindenki megbámul, a gyerekek sokszor csapatosan követnek. Ha valaki közeledik hozzánk, vagy a gólyákhoz, a foxi dühösen nekiront, csak ha Fridrich rászól, akkor hallgat el.

A gólyák lassan repülni is megtanulnak, János a tanítómesterük. Először egyik deszkabodé tetejére viszi fel és onnan dobja le őket egy kis szénaboglyára. Gyorsan megtanulnak repülni és négy-öt nap után már a repülőtér másik végében érnek földet. Mindenesetre most már bonyolultabb lett a helyzet, mert vigyázni kell, hogy meg ne szökjenek a repülni tudó fiókák. Úgy veszem észre azonban, hogy hozzánk való ragaszkodásuk egyelőre sokkal erősebb, semhogy erre gondolnának.

Egyik nap korán reggel megyek a repülőterre, József Ferdinánd főherceg látogatását várjuk. Jánosnak meghagyom, hogy a gólyákat zárja be és ne engedje ki addig, míg haza nem megyek. A községben a tanítónál laktam, másfél kilométerre a repülőtértől.

A tisztikar és a legénység a repülőtéren a gépek mellett rendben felsorakozik, amikor egyszerre a repülőtér közepére gólya száll le. Eleinte félénken néz körül, de úgylátszik ismeri már a helyet, mert lassan sétálgatni kezd és félénk tart. Azonnal megismerem, Marci van itt. A nevét kiáltom. Marci nekirugaszkodva mellém repül. Szerencsére a fenség még nem érkezett meg, a szerelők gyorsan az egyik raktárba zárják a kedves hivatlan látogatót. Időnként hallom, amint csőrével a deszkafalon nagyokat koppant. Úgylátszik nem igen van Ígyére a fogság.

A szemle végeztével beültünk a társasautóba s a szere-

lők kiengedik Marcit is a raktárból. Egyet nyújtózkodik, körülnéz, majd hozzám repül. Éhes lehet, mert nagyon csibálja csőrével a kezemet, de nálam semilyen ennivaló nincs.

Hazafelé utunk nádasok mellett visz el. A sofőr kiszáll és nagynehezen az egyik vizesárokban, sapkájával három kisebb békát fog. Mi is próbálkozunk, de nem sikerül, mert nincs velünk meritőháló. Érdekes, hogy Marci bármennyire is éhes, a sofőrtől nem veszi el a békákat, — hiába kínálgatja —, csak tőlem. Otthon megtudom, hogy János elment hazulról gólyaeleségért és a csukott fészerből a tanító kisfia engedte ki Marcit. Lujzi úgylátszik igen unatkozhatott egyedül, valószínűleg hiányozhatott a párja, mert amikor meglátták egymást, hangos kelepeléssel adtak kifejezést örömüknek.

János már előzőleg megjött a nádasból az eleséggel, Lujzit megetette és elment a határba Marcit megkeresni. Hosszú idő múlva jött csak haza és igen búsult. Elöttem egyáltalában nem mutatkozott, csak amikor a tanító kisfia újságolta neki, hogy a másik gólya is itthon van, vidult fel az arca.

A lengyel tanítóék is megszerették a kedves állatokat és valósággal családtagnak tekintették. Jánosnak most már ritkábban kell kimenni a nádasokba élelmet fogni, a községbeli gyerekek valósággal versengenek, ki tud több ennivalót hozni a gólyáknak. Van is bőven béka, hal, vízisikló és csík, úgyhogy sokszor nem tudják megenni azt a sok jó falatot, amit kapnak. Rengeteget falnak így is, hisz egész nap folyton kapják a jobbnál-jobb falatokat. Rövid idő alatt mindkettő annyira megerősödik, hogy sokszor már a repülés is terhes nekik s szívesebben járkálnak, mint repülnek.

Két alkalommal elkísértek bennünket vadkacsavadászatra. Ilyenkor kisebb pocsolyákba álldogáltak, a foxi pedig lefeküdt a vízpartra és türelmesen várt rájuk. Az udvaron levő libák, kacsák, tyúkok is összebarátkoznak velük. Sokszor találtam az egyik gólyát a tanítóék hatalmas kuvaszkutyája mellett, amint csőrét a kutya hátára fektetve pihent. Ugyanakkor a másik, a nagy fehér kakassal az udvar másik sarkában üldögélt. Természetesen ahogy meglátták, mindjárt hozzámszegődtek. A repülő-

térre mindig elkísértek, a hangárban várták meg, amíg az ellenséges repülésről visszajöttem.

Egyszer repülőgépen fel vittem Marcit magammal és ezer méter magasban kidobtam a gépből. Hosszú ideig követte a gépet, de mivel nem volt olyan gyors, mint a gép, lassan lemaradt. Állandóan figyeltem, amint körözésbe kezd és leszáll a repülőtérré Lujzihoz.

A repülőtérről nem messze egyik fűzesben gólyapár fészkel. Két fiókájuk van, éppen mostanában tanították repülni őket. Egy alkalommal az egyik gólyafióka, amelyiket a fészekből az anyja kirepített, a repülőtérré száll le. Lujzi azonnal a jövevényhez repül. Marci nézi egy darabig, de nem megy el mellőlem. Távcsővel figyelem a jelenetet és látom, hogy a magasból az anyja is leszáll hozzájuk. Igen barátságosan kelepelgetnek egymásnak, jelöl annak, hogy megbarátkoztak!

Egy idő múlva mindhárman elrepülnek a fészekhez. Az anya fiával egyenesen a fészekbe száll, de Lujzi csak a fa mellé a fűbe. Rövid idő múlva az anya kirepül a fészekből és leszáll Lujzi mellé. Egy ideig egymás mellett álldogálnak, aztán mindketten felrepülnek a fészekbe. Nemsokára az apa is megjön, csőrében néhány békával. A két saját fiókáját eteti meg, de Lujzi nem kap semmit.

Mielőtt hazamennek, elsétálok a fűzes közelébe, többször hívom Lujzit, de hiába, úgylátszik mégis ott marad a családnál, egyelőre mint mostohagyerek! Aznap csak Marcival megyek haza.

Alig várom a reggelt, hogy ismét kimehessek a repülőtérré, de mivel a délelőtt folyamán ellenséges repülésem van, Lujzit nem figyelhetem tovább. Marci a hangárban marad a foxival és türelmesen megvárnak, amíg visszajövök. Ahogy a gép gurul a hangárok felé, Marcit látom a fejem fölött szállni, amikor a propeller leáll, a gép törzsére mellém száll. Körülnéz és besétál hozzám az ülésbe. Többen megjegyzik, hogy a női hűtlenség úgylátszik gólyáéknál sem ismeretlen, mert Lujzi most már hűtlen lett, de Marci még hűségesen kitart mellettem.

Lejelentkezem a parancsnoknál és amikor a hangárba megyek, legnagyobb meglepetésemre Lujzit ott találom, amint Marcival kelepelgetve örülnek egymásnak. Lujzi tehát a női hűtlenségről szóló megállapítást most kézzel-

foghatóan megcáfolta, mert a rövid kirándulásból ismét visszatért. Mind a két gólyát autóval viszem haza. Otthon nemcsak János, de mindenki igen megörül nekik!

Másnap esős idő van. A lakásból csak az étkezdébe megyek, egyébként otthon ülök és leveleket írok. Két nap múlva megyek ki ismét a repülőtérre a gólyákkal.

Lujzi egyszerre szárnyra kap és elrepül mellőlem. Utánamegy Marci és mind a ketten gólyafészekhez repülnek. Fridrich foxija ugatva követi őket, de amikor látja, hogy nem szállnak le, szégyenkezve visszatér. Távcsővel figyelem a két gólyát! A fészek üres, úgy látszik nincsenek otthon a rendes lakók, vagy lehet, hogy már el is hagyták ezt a helyet.

Először Lujzi száll a fészekbe, Marci csak a fa alá a fűbe. Kis idő múlva Lujzi leszáll érte és együtt repülnek fel a fészekbe. Kisétálok a fűzes szélére, egypárszor kiáltom a nevüket, de úgylátszik annyira érdekli őket az új környezet, hogy nem figyelnek rám! Aznap nem jöttek haza és én ma mentem el először nélkülük a repülőtérrel.

Másnap reggel jelenti János, hogy a gólyák az udvaron vannak. A gyerekek jól megetetik őket, utána János mindkettőt beengedi a szobába. Úgy látom, nincs türelmük hosszabb ideig maradni, mert kifelé kíváncsognak. Kiengedem őket. Az udvaron körüljárnak, Marci elmegy a fészek aljában heverő kuvaszhoz, csőrét végighúzza a hátán, Lujzi meglátogatja a fehér kakast és fél-lábon egy ideig álldogál mellette. Majd a fészekbe mennek s ott is körülsetálnak. Egyszerre megsuhogtatják szárnyaikat és a repülőtér irányába szállnak el. Nekem ismét repülésem van a front fölé, a repülőtérrel csak annyit látok, hogy a két gólya a fészekben üldögél.

Már szürkület lelt, amikor visszajövök. Távcsővel figyelem a fészket és úgy látom, a két gólya még a fészekben ül. Otthon és az étkezdében mindenkinek nagyon hiányoznak a gólyák. János majdnem búskomor a bánattól.

Nem hittem volna, mondja keserűen, hogy ezek a «saját keltetésű fiókák» ilyen hamar odébbállanak!

Megnyugtatom, hogy minden hiába, a gólyák a könnyen megszerzett bőséges élelemért sem adják oda szabadságukat.

Elgondolkozom és úgy látom, hogy a hatalmas őstermészeti ösztönök mindenkor diadalmaskodnak. Ezek a gólyák fészket sohasem láttak és most ösztönösen mégis a fészkekhez térnek vissza. Érzik és tudják ezt az ősi ösztönt, ami most már egész lényüket hatalmába kerítette. Az ösztön hatalmas ereje súgta meg nekik, hogy ha szabad gólyák akarnak maradni, el kell hagyniok az embert és vissza kell térni abba a bölcsőbe, ahol tojás alakjában pihentek.

Hiába várjuk a gólyákat, most már véglegesen a fészekben maradnak. A gyerekek hangos sírással veszik tudomásul, hogy már többet nem láthatják őket. Egynéhányszor még megpróbálom a füzes környékén hívogatni a két hűtlen kollégát, Fridrich foxija is többször elmegy a fa alá és hangos ugatással próbálja lecsalni a fészekből őket, a gólyák azonban csak nézik a fa alatt szaladgáló kutyát, közönyösen, olyan idegenül, mintha azelőtt sohasem látták volna!

Sajnos, nemcsak a gólyák hagynak el bennünket, de mi is véglegesen elválunk tőlük. A repülőszázad előrevonul egy új repülőtérré, mert az oroszok már néhány napja visszavonulóban vannak. A parancs szerint az összes gépek átrepülnek a kijelölt új helyre, ahová már előző este a teherautók útnak indultak a szétszedett hangár-alkatrészekkel. Korán reggel megyek ki a repülőtérré és elsétálok a füzesig, majdnem a fa alá. Lefényképezem a fészket és búcsút veszek tőlük.

Start után a gépből hosszan elnézek a vidék fölött. Elbúcsúzom a nádasoktól, a füzesektől, ahol oly sok kellemes időt töltöttünk el. A múlt elevenedik föl egy pillanatra most, amikor végleg elválunk ettől a vidéktől. Eszembe jut Rátóti Nagy János, a világverő, hatalmas szellemű, hős magyar honvéd, aki talán már a Hadak Utján vágat azóta a többi hősökkel, egy dicsőséges magyar múltból a rejtélyes, ismeretlen magyar jövő felé . . . A repülőtér fölött két kört írunk le. A két gólya ott ül a fészekben. Még egyszer lenézek rájuk és elbúcsúzom tőlük. Aztán az új repülőtér felé, a titokzatos, ismeretlen újabb életbe — vesszük az irányt!

Kelt Dél-tiroiban, 1918 szeptember havában.

V. FEJEZET

SZERGEJ DIMITROV CSERKESZHADNAGY

Kelet-Galiciában történt. Nyárutó volt. A repülőszázad tisztikara egy faluban, a dúsgazdag Potocky grófok ódonstílű, pazar berendezésű kastélyában lakott. Az őspark százados platánjai, óriási kérgestörzsű fenyőkkel keveredve, hatalmas erdőt alkotnak a kastély körül. A sűrűn ültetett fák koronái helyenként annyira összeérnek, hogy a kastélyhoz vezető kacskaringós úton még fényes napsütésben is félhomály van. Az óriási fatörzsek szép sorjában, egyforma távolságra állanak egymástól, néhol élesen világítanak elő a homályból és első pillanatra hatalmas oszlopcsarnok benyomását keltik. Egy közeledő szekér zaja a sűrűségből többszörös visszhanggal verődik vissza.

A vidék most csendes. A kastély százholdas területét körülvevő magas kőfal egyetlen kétszárnyú nagy kapuja nyílván áll. A kapun belül, az úttól jobbra-balra, a kőfal tövében hatalmas dudvarengeteg pompázik, de pár lépés után a dudvaerdő egyszerre megszűnik. Itt már a park igazi erdőrengetege következik. Az erdő szélén az út egy kis hidra emelkedik, amely az erdőparkon keresztül folyó patakocska fölé borul. A patak szakadékos medre teljesen elvész a sűrű bozótban. Fülledt dudvaszag hűvös erdei illattal keveredve terjeng. Legyek és szúnyogok zümmögése hallatszík. Az egyhangú, tompa zaj gyakran zenei akkordokba megy át. A szúnyogok most nappal nem bántanak senkit, de este annál hathatósabb a munkájuk.

Az úton bandukolok a kastély felé. A hadtestparancsnokságról jövök, amely ma ideiglenesen a falu másik végén, az iskolában rendezkedett be. Reggel kaptam az értesítést, hogy vegyek részt egy ellenséges repülés részleteinek megbeszélésén. A megjelent gyalogsági és tüzérségi parancsnokokkal közösen ki is dolgoztuk a feladatot. A parancs szerint az orosz állások mögött, — a Szereth folyó mellett fekvő egyik nagyobb helység pályaudvarát és katonai raktárait kell bombáznom, — és emellett egy orosz messzehordó ágyú tüzérségi belövését is irányítanom. A feladat részleteit a legaprólékosabban megbeszéltük. Eltávozásunk előtt óráinkat is pontosan összeigazítottuk. A startra a parancsot délután folyomán fogom megkapni a vezérkari főnöktől.

A vadregényes erdei park egyik útvesztőjén keresztül, rövidebb úton értem el a kastélyt. A középkori felvonóhid helyén épített gyönyörű lépcsősoron jutok fel a csodaszép barokk-stílusú hallba, ahonnan a régi idők áhítatos csendjét őrző egyik fehérmárvány oszlopos folyosón keresztül lépek be az ebédlőbe.

A falakról mindenhol régi, életnagyságú arcképek néznek le rám. Valószínűleg a Potocky ősök, különös régi viseletben. A legtöbbször sujtásos, magyarosízű öltözetben van. Az ebédlő félhomályában az ódon-stílusú patinás bútorok igen érdekesen hatnak. A falak és a berendezés minden darabja történelmet lehelnek magukból. A szobák rózsafaberakásos padlója mindenfelé aranylóan fénylik. A boltbajlásos ablakokon mindenütt nehéz brokát függönyök. Egyik-másik szüette régi bútoron csodás, kápráztató intarziák.

A kastély órája tizenkettőt üt. A játékteremben találkozom Szalay főhadnaggal, aki azért maradt itthon, hogy velem egy sakk-partit játszon. Itt már egy-két modernebb bútort látok, de azért itt is minden sarokban a barokk uralkodik.

A bajtársak a kastély parkjában lovagolnak vagy golfoznak. Közel az egyik házitelefón mellett ülünk le és a táblán fölállítjuk a figurákat. Tegnap este Szalayt kétszer vertem meg és most revansot adok. A közös étkezés a nagy ebédlőben szokott lenni pontosan két órakor. Egyelőre a századkonyháról kiadós tízórait rendelék és itt, játék közben fogyasztom el. Lehet, hogy

ebédidőig megkapom a végleges parancsot a startra s akkor már nem lesz időm megebédelni.

Mindjárt a játék elején Szalay támad, egyik lovamat kiüti és egymásután két paraszttól foszt meg. Eddig az évessel voltam elfoglalva és nem tudtam figyelmemet a játékra összpontosítani, de most, hogy készen vagyok, hamar kiegyenlíttem a különbséget, sőt még egy paraszt előnyre is szert teszek. Szalay erősen védekezik, támadásom elől elsáncolja magát a bástyák mögé. Közben Fridrich hadnagy megérkezik a lovaglásról és beáll mögém kibicelni. A játszma most ígérkezik érdekesnek! Fridrich nekem drukkol, közben teát rendel az étkezdéből és lassan szürcsölgeti. Megérkezik Hideghéthy főhadnagy, ő Szalay mögé áll és kezében golfütővel vezényli neki a lépéseket. Szalay királynéja veszélyben forog, de gyorsan kivédi, közben egyik bástyája esik el. A helyzet kezd már kritikus lenni, ami annál inkább izgatja őt, mert ha ezt a játszmát is elveszti, akkor fogadásunk szerint legközelebb én megyek helyette kétheti szabadságra.

Már azon gondolkozom, hogy hirtelen mattot adok, amikor élesen megszólal mellettem a telefon. A kastély háziközpontja engem hív és azonnal összekapcsol a hadtesttel. Rövid parancs a vezérakri főnöktől: Start, pontosan egy óra húszkor, délután! A tüzérség a belövést az ellenséges messzehordó ütegre egy óra ötvenöt perckor kezdi meg. Telefonálok a repülőterre, a start idejét közlöm a főszerelővel. Sok időm nincs, pontosan egy óra van. A sakktablán a helyzet megmarad, Fridrich és Hideghéthy följegyzik az állást. Folytatása akkor lesz, ha majd visszajövök az ellenséges repülésről.

Ilyenkor senki sem gondol arra, hogy a parti talán sohasem folytatódhatik tovább, mert az egyik játszófél most a nagy harci sakktablán fog szerepelni! A parti kimenetelére Hideghéthy és Fridrich fogadást is kötöttek és a vita hevében észre sem veszik, hogy egy hangos «Gut Land»-dal elköszönök tőlük.

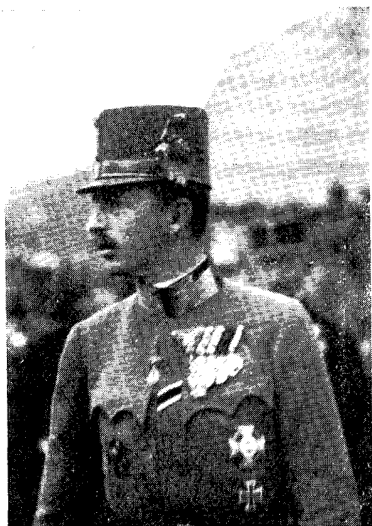
A század személyautója a kastély lépcsője előtt áll. Gyorsan beugrom és a park félhomályán keresztül, rövidesen kint vagyok a főúton. A község egyik poros uccáján szalmafedeles viskók között érek ki a falu végén elterülő nagy legelőre, ahol a repülőtér fekszik. Néhány

most felállított vászonhangár adja meg egyelőre a síkság repülőtérré jellegét. A hangárok mellett nagy gémeskút karcsú póznája emelkedik a magasba. A pózna tetejére van ideiglenesen felszerelve a piros-fehér színű szélzsák. A repülőtér szélén, a község legszélső szalmafedelű házában székel a századiroda. Az autó itt megáll. Kiszállok és az irodában jelentkezem a századparancsnoknál. Utána az udvar egyik fészereiben felhúrom a bőrruhát, fejemre teszem a bőrsapkát és a szélvédő szemüveget. A századparancsnok kijön az irodából, röviden közli velem ő is a hadtesttől kapott parancs lényegét és még néhány utasítást ad. Amikor készen vagyok, együtt megyünk ki az udvar közepére.

A ház sövénykerítésén keresztül mezítlábas, rongyos, agyonfoltozott ruhájú emberek, asszonyok és szurtosképzű gyermekek bámészkodnak reánk. A csűr tetején gölyapár fészkel. Hangosan kelepelnek a fészekben, a magasban néhány társuk kering. Úglátszik, már készülődnek a nagy útra. A fecskék sűrű rajokban keringenek a falu fölött. Talán ők is most búcsúznak a kis nádfedeles házikóktól és köszönik meg a szegény embereknek a nyáron át adott hajlékot és szíves látást. Az udvaron a libák körülfognak bennünket és hangos gágogásukkal adnak tetszésüknek kifejezést. A bámészkodók száma az uccán egyre növekszik. Mindenesetre újdonságszámba megyünk, mert mindössze öt napja, hogy itt vagyunk. Az orosz front már néhány hete általános visszavonulásban van és ha csapataink így mennek előre, akkor talán itt sem maradunk hosszú ideig.

A parancsnokkal együtt a bámészkodók sorfala között beszállunk az autóba és a hangárokig megyünk. A gyerekek hangos rivalgással követik az autót. A hangárok körül asszonyokból és emberekből már egész csoportot találunk. Szintén megbámulnak bennünket. A szerelők most tartják a motorpróbát. A gép hátsó részét egy szerelő felemeli és magas bakra helyezi. A motor így vízszintes helyzetbe kerül és az olajozás minden hengerben egyenletesen oszlik el. Egyik szerelő a propellert fordítja át néhányszor. Többen a szárnyakat és a gép törzsét fogják le. Néhány másodperc és hangos dübörgéssel indul be a motor. Rövid járat után teljes gázzal fut és az óriási légáramlat hatalmas erővel fésüli végig

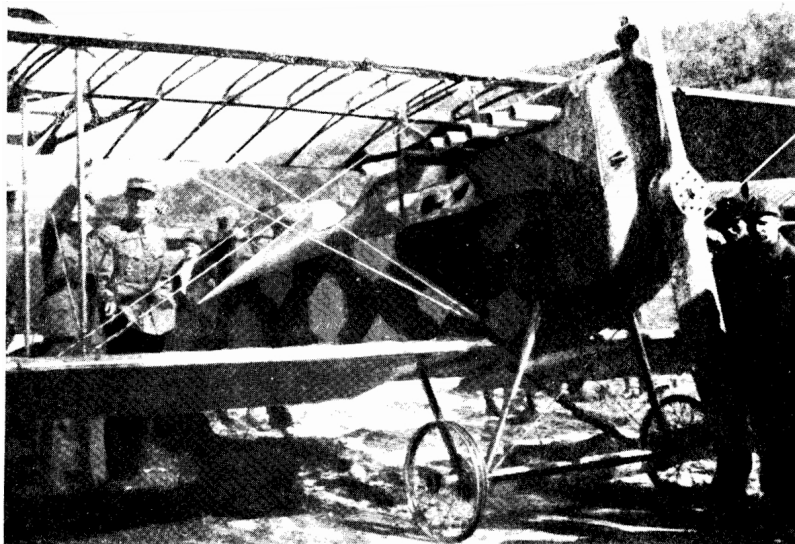
A király részvételével hallgatja a jelentést egyik gépünk lezuhánásáról.

Macourek Béla főhadnagy, egyik legjobb magyar vadászpilóta (5 légi győzelem).

A 24. számú felderítőszázad tisztjei: Schwáb, Polnisch, Heyss, Boksaj, Weller, Fridrich, Weiss, Adelsmayer, Draxler, Kos, Charlemont.

A kigyulladt Berg-gép leégelt szárnyváza.

A Villa Giulia a perginei kastély, a 24. repülőszázad fészke.

a gyep fűszálait. Mint a befogott szilaj paripa, úgy táncol és reszket a gép, a szárnyak rángatózva remegnek és a zaj fülsiketítő lesz. A fiatalság hangosan hancúrozva játszik a propeller szelében.

Az orkászerű zaj hirtelen lehalkul, a motorpróba sikerült és a szerelők a gépet startra készítik elő.

Az idősebb emberek és asszonyok csak folyton bennünket bámulnak, úgy látszik valami emberfeletti lényeknek tarthatnak, mert amikor meglátják, hogy a gép felé közeledünk, keresztet vetnek és «Bozse moj» sóhajtásokkal húzódnak hátrafelé. Az asszonyok közül többen kötényükkel szemüket törölgetik. A közelben ögyelgő kuvaszok a propeller zajától hangos vonítással állnak odébb és vad futással menekülnek a falu felé. Az út környékén békésen kapargáló tyúkok éles kotkodácsolásba kezdenek és futva menekülnek. Két szerelő a repülőter túlsó oldalán legelésző négy-öt tehenet tereli a falu irányába. A repülést jelenlétükkel mindenesetre megzavarhatják ezek a békésen viselkedő, jámbor jószágok.

A felhők felszakadoznak, a nap is előbújik néhány percre. A szél csak közepes erejű. A frontról időnként nehéz ágyúk tompa hangja rezegteti meg a levegőt. Egyébként mindenütt csend és nyugalom honol és semmi hem emlékeztet háborúra. A gép startra készen áll, a főszerelő jelenti, hogy minden rendben van. Megvizsgálom alaposan a gépet. A kesztyűt lerántom kezemről, ujjaimat a merevítődrótokon végighúzom. Megnézem a gépfegyvert, a bombákat, a rádiót és a fényképezőgépet. A Mauser-pisztolyt megtöltöm és magamhoz veszem. Mindent rendben találok. Intek Német őrmester pilótámnak, akivel együttesen megyünk a parancsnok elé, jelteni elrepülésünket az ellenség fölé. Rövid, katonás «Gut Land» köszönés és beszállunk a jó öreg Loyd-gépbe. A motort a szerelő nem is állította le. Német a gépet a startvonalig gurultatja előre.

Pontosan egy óra húszkor startolunk. Aránylag rövid gurulás után a Loyd már fent van a levegőben. Kioldom a szíjjat, felállók és körülnézek a vidéken. Lent, a hangárok körül a báméskodó, mezítlás alakok csoportja tarkálk. A parancsnokkal visszamenő autó hatalmas porfelhőt ver a falu uccáján és látom, amint a kastély kapu-

ján bekanyarodik. Az egész vidék enyhén dombos és lankás, valahogy a magyar Dunántúlra emlékeztet. A szántóföldek egészen alföldi jellegűek, sőt az egész falu szalma- és nádfedeles házikóival egy szegényebb magyar falucskához hasonlít. A szabályos négyszögletű park közepéből, mint egy sárgaszínű ékszer tűnik elő a köralakban épített szép középkori várkastély, hegyes tornyaival és négy oldalán épült gyönyörű lépcsősoraival. A park erdejéből a golfpálya üde, zöld pázsitja és a nagy tó élesen emelkednek ki. Az egyes galíciai falvakkal rendszerint csak a bennük levő urasági kastélyok adnak némi jellegzetességet, a vidék és minden falu sokszor annyira egyforma, hogy igen könnyen össze lehet tévesztetni őket egymással. Lassan a szomszéd falvak is láthatóvá lesznek. A mezőkön kevés ember dolgozik, de annál több mindenféle a liba és marhacsorda. Szántóföldek és zöld mezők között az országutak fehéren kanyarognak, néhol jellegzetes formájú erdők és kisebb facsoportok teszik változatossá a vidéket. Az erdők vörhenyes színárnyalata mindenesetre azt mutatja, hogy a nyár már elmúlóban van.

Néhány kört írunk le a szomszédos községek fölött. Itt helyenként nagykiterjedésű, békanyálas vadvizek terülnek el, sok helyütt látni még gólyákat, amint a gép zajára felszállanak a vizenyős rétekről. Egynéhány itt kering a levegőben és sokszor elég közel jönnek a géphez. Egy csapat vadliba húz el fölöttünk. A cikázó fecskerajok igen ügyesen kerülnek ki a gépet és gyakran a közelbe merészkednek. Az egész raj olyan tökéletesen mozog, mintha egyetlen fecske repülne. Szorosan egymás mellett repülnek, majdnem milliméterekre és mégsem ütköznek össze! Két vércse kering a fecskeraj körül, de ezek olyan ügyesen térnek ki a vércsék elől, hogy azok szégyenkezve adják föl a levegőben űzött fogócskát. Hirtelen két gólya jelenik meg a színtereim és véget vet a játéknak. A vércsék megijedve, nyílegyenesen zuhannak le az erdőbe. A falvak fölött körülbelül három méterre néhány kánya kering, valószínűleg csirkehúsról leselkednek. A gép zaja úgylátszik megzavarja őket, mert gyorsan távoznak az erdők felé.

Lassan három méterben vagyunk, helyenként felhőfoslányokba is bepölyünk. Utunkat a front felé

vesszük és közeledünk a harcponthoz. Egy kötött léggömb mellett repülünk el. A látás innen sokkal tisztább, a falvak, erdők és tarkacsikos szántóföldek igen meszszire ellátszanak. A Strypa folyó, mint valami nagy, ezüst csik rajzolódik elő a láthatáron. Partjain a nádasok hol sötétzöld, hol élénksárga foltokat mutatnak. Néhol erdők látszanak, a part mentén és az erdők közepéből kis tanyák tűnnek elő nyolc-tíz házzal. A külvilágtól teljesen elzárva élhet itt néhány család primitív életet, talán a legnagyobb öntudatlan boldogságban.

Csapatunk előnyomulása állandóan tart. A front csak helyenként alakult ki és a legtöbb helyen még csatározások folynak. Az oroszok egyelőre a Strypa túlsó partján helyezkedtek el, néhány helyen be is ásták magukat. Északon a látóhatárt sötétszínű, vörhenyes felhők borítják. Itt a falvak már ritkábban jelentkeznek. Végnélküli hatalmas urasági szántóföldek terülnek el mindenfelé és csak helyenként tűnik fel egy-két uradalmi major-épület. Az országutakon hosszú szekéroszlopok kanyarognak. A mi oldalunkon a saját előnyomuló csapataink, az oroszok oldalán a visszavonuló csapatok látszanak. A látóhatárba nyúló kanyargó utakat végnélküli, fehér vászonfedelű szekérsorok, menetelő gyalogsági oszlopok, négyesfogató ágyúcsoportok tarkítják.

Gyakran felhőbe kerülünk és jó néhány percig repülünk bennük. A frontot már elhagytuk és bent vagyunk az ellenség hátamögött. A látóhatár szürke vonalában helyenként a Szereth-folyó kanyargó vonalai is előtűnnek. Ismeretlen ködbevesző tájak, faluk, erdők és hatalmas legelők, délibábszerűen tűnnek fel előttünk. Az első robbanó srápneli-felhők csók most jelennek meg. Erősen figyelek mindenfelé. Most, amikor a tüzérség lő reánk, nyugodt vagyok, de ha a kis felhőcskék körülöttünk megszűnnek, akkor a helyzet gyanús! Ilyenkor szokott ellenséges gép közeledni, amikor a tüzérség abbahagyja az ágyúzást. Bármennyire figyelek, nem sikerül semmi gyanúsat felfedezni a közelben. A Szereth egyik kanyarulata élesen tűnik fel előttünk. A vidék itt már nem olyan szelíden lankás és egyhangú, mint az előbbi dombos vidék. Gyakran merész emelkedésű kisebb hegyek is előfordulnak. A legtöbb helyen igen mély, vad, sziklás szakadékok húzódnak a hatalmas erdőrengetegekben és sík

földeken keresztül. Ez a terep mozgó harcokban, különösen a védekezők részére igen kedvező. Csapatainknak bizonyára sok dolguk lesz itt, amíg tiszta helyzetet fognak teremteni.

Feltűnik Trembowla város körvonala, amint a Szereth egyik kanyarulatában lomhán elterpeszkedik. Az ellenséges elhárítótűz most igen megélnkül. Német körözésbe kezd és lassan háromezeröttszázba tornásszuk fel magunkat. A Szereth folyása néhol több számtalan vékony vízérnek látszik. A mindenféle képződött sok homoksziget több részre szakítja a folyó medrét. A partok legtöbbször helyen sűrű bokros és bozótos csallitokkal szegélyezettek, a vékony vízerecskék pedig gyakran nádasokkal vannak benöve. Igazi, szeszélyes, vad folyó, medernélküli, rendszertelen folyással. Néhol a partokat magas sziklaskadékok övezik, ahol a homokos medrben állandóan csapongó folyó legalább rövid időre megvan fékezve, mert itt sziklaágyban folyik. Az egész vidék innen fentről igen érdekes és vadregényes, mindenestre a természetimádók eldorádója lehet. Túlságosan nagy hegyek sehol sincsenek, de ami van, az igen meredek vonalú, a legtöbb helyen omladékos, szakadékos fallal. Mindenesetre a természet sok vad szépsége található fel itten igen eredeti ősi formájában.

A várostól nem messze, északi irányban egy orosz gyorsvonatot látok teljes gőzzel a nyílt pályán közlekedni. A város fölött vagyunk. Két felhő között egy nyíláson nézek le. Alattam a pályaudvar. A Szerethen épített hevenyészett ponton-híd azt mutatja, hogy az oroszoknak a visszavonulás sürgős lehet, mert hamar át akarnak kelni a folyón. Lemérem az előretartási szöveget és három bombát ereszték le. Az egész pályaudvar rövid idő alatt füstfelhőkbe borul. A város külső szélén épült hatalmas katonai raktárakat most pillantom meg. Ezeket már ismerem régebbi felderítő repüléseimből. Ide is leereszték négy darab bombát, amiből kettő gyújtóbomba. A hatás itt is rövid idő múlva hatalmas füstfelhő.

Még mindig felhőkben repülünk és csak a nagyobb nyílásokon át látok lefelé. Az orosz elhárító-tüzérség ritkán lő. A Szereth partján, egyik jellegzetes formájú szakadéokban fedezem fel az orosz messzehordó üteget, amit egyik szomszéd repülőszázad derített fel három

nap előtt. A repülőgép órája egy óra ötven percet mutat. Öt perc múlva adja le tüzérésünk az orosz útegre az első lövést. Két kört írunk le a város fölött, nagyjából felhőben, hogy az idő a belövésig teljen. A rádiókészüléket akarom üzembe helyezni, amikor az egyik fordulóban a motor leáll.

«Mi történt?» ordítok Német fülébe. Hátrafordul és ijedt tekintetéből már megértem, hogy valami komoly baj lehet. Annyit látok, hogy a fordulatszámoló teljesen leesett és a motor egyáltalában nem működik. A benzintartály kézi légsűrítőt nyomkodom, de itt rendben van minden, mert három és fél légkörnyomás van a tartályban. «Nyissa ki a dekompresszort!» ordítom Németnek. Kinyitja, de az eredmény itt is semmi. A motor továbbra is hallgat. Úgy látom, hogy Német már mindent megpróbált, ami csak lehetséges, de eredményt nem ért el.

Ez a siri csend, — amelybe csak a gép folytonos süllyedésével járó sívító légáramlás vegyül, — ilyenkor megüli az idegeket. A szorongó érzés lassan hatalmába kerít. A sok kísérletezés közben alig vesszük észre, hogy már ötszáz métert veszítettünk a magasságból. Most háromezer méterben vagyunk, az ellenséges front mögött kb. nyolcvan kilométerre, de úgy látom, siklórepüléssel már nem érhetünk el a Strypa mögé! Lassan tisztába jövök a helyzettel és előrehajolva Német fülébe kiáltom, hogy kényszerleszállásra készüljön elő! Én mindenestre állandóan figyelni fogok mindenfelé és ha valamely lakatlan, elhagyatott vidéken alkalmas helyet fedezek fel, ott jelt adok a leszállásra! Itt a gépet majd nyugodtan megjavítjuk és mivel üzemyagunk még bőven van, hazáig csak elvergődünk valahogy!

Az irányt észak felé vesszük, mivel itt a Szereth és Strypa közötti távolság kisebb. Csapataink a Strypát már mindenütt elérték és így közelebb jutunk hozzájuk. Sok helyen látok alkalmas terepet a leszállásra, de sajnos, mindenütt nagyobb út, vagy országút fekszik a közelben. Ilyen helyen nem tanácsos leszállni, mert itt azonnal felfedeznek bennünket!

Hosszas kutatás után nagykiterjedésű erdőt pillantok meg, amely észak felé húzódik. Németnek most már ezt az irányt mutatom. Erős szélbe kerülünk, de ez inkább nyugati szél és a siklónál nem sok hasznunk van

belőle. Német egynéhányszor szembefordítja a gépet a széllal. Ilyenkor legalább nem veszítünk annyit a magasságból.

A magasságmérő kétezer métert mutat és csak most veszem észre, hogy a nagykiterjedésű erdőtől igen eltértünk. Németnek ismét megmutatom a helyes utat, de az új irányban rövid idő alatt kétszáz métert esünk. A nagy erdő körvonalai most már mind élesebben bontakoznak ki és a Szereth is jobbra jól elmaradt tőlünk. Az erdőben utakat nem lehet látni, egészen a látóhatár széléig házakat sem fedezek fel. Balra nagy fehérítő vonal húzódik, amely valószínűleg a tarnopoli országút lesz. Néhány apró házcsoport elővillan a ködös látóhatárból, falu azonban az egész vidéken nincsen. A gép most sűrű erdőrengeteg fölé kerül. Mindenütt erdő, amerre a szem ellát!

Jó volna itt valahol leszállni, ha sík terep akadna. Néhány tisztás mutatkozik a rengetegben, de amikor jobban szemügyre veszem, akkor látom, hogy aránylag kis területűek és legtöbbször hepe-hupás. Már ezeröttszáz métert mutat a magasságmérő, de még mindig nincsen helyünk, ahol leszállhatnánk! Ez a jó öreg Loyd típusú gép eléggé megbízható és így motor nélkül is sokáig a levegőben marad, mert siklóképesége igen kedvező, ezer méter magasból körülbelül tizenhárom kilométer. Egy pillantást vetek Németre, aki még mindig próbálgat valamit a műszerekkel.

— A gyújtásban lesz a hiba! — kiáltja hátra nekem.
— Tehát mindenesetre le kell szállnunk valahol!

Tovább figyelem a terpet és balra egy hosszú tisztást pillantok meg. A tisztás közepén fűvel teljesen benőtt dülőút-féle csapást látok átvonulni, de a csapáson semmilyen keréknyom nem fedezhető fel. Valószínűleg eléggé elhagyott terület és úgy látom, alkalmasnak is ígérkezik céljainknak. Megmutatom Németnek, aki innen oldalról jól szemügyre veszi és megfelelőnek találja, mert a gépet abba az irányba fordítja. A tisztás fölött két kört írunk s ezalatt én is jól kikémlelem a terepet. A tisztás keleti oldalán több széles sziklaszakadékot fedezek fel, amelyek a hatalmas erdőrengetegbe nyúlnak be. Ez az oldala a tisztásnak tehát teljesen le van zárva és ebből az irányból nem is közelíthető meg. Lassan lejjebb eresz-

kedünk és csak akkor látom, hogy a terep egyenetlenségeit nem is igen lehet észrevenni. A nagy füből néhány bokor áll ki, de hogy a fű között még mennyi kisebb bokor lehet, azt most hirtelen nem tudom megállapítani!

Ezer méterben vagyunk. A negyedik kör után a terepei minden irányból jól kikémleltem. Úgy látom, hogy az egyik nagy szakadék felől lesz legjobb a siklást a lezállásba megkezdni. Ezt a részt elég kavicsosnak látom, a fű is sokkal kisebb itten és csak néhány apróbb bokor látható. Körülbelül százötven-kétszáz méter hosszúságú, aránylag megbízható terep látszik itt. Ha nem akarunk a nagy fübe befutni, akkor igen meredek szöggel kell közvetlenül a szakadék fölött lesiklani és a gépet azonnal a talaj fölé hozni, hogy a gurulás lehetőleg a kavicsos talajon történjék meg. A meredek lesiklást mindenestre a magas fák koronái igen megnehezítik. Németnek megmutatom a helyet, amit kiszemeltem, ő helybenhagyólag bólint, hogy szintén teljesen alkalmasnak találja. Az okos, józaneszű és biztos érzékű gazdálkodólegényben teljesen megbízok, hisz nem az első eset, hogy együtt ilyen nehéz helyzetbe kerültünk.

Német először próbalesiklást végez a szakadék felől, utána visszakanyarodik ismét a szakadék fölé és a gépet majdnem orrára állítja. A gép a szakadékba irányítva majdnem merőlegesen siklik lefelé. Csak most tekinthetem át a nagy szakadék hatalmas területét, ahol óriási szikladarabok és kidöntött fatörzsek hevernek szanaszét. A szakadék mélye bokrokkal, cserjékkel és dudvakkal van telenőve. Borzalom fog el, amint gyorsan közeledni lálom a rozsdabarna sziklameredélyt az oldalából kinőtt sok girbe-görbe csenevész fácskával és gyökerestől kidőlt fiatalas fatörzsekkel. A borzalmas látvány azonban csak egy pillanat, mert a következőben már egy terebélyes tölgy koronája fölött vízszintesbe jön a gép, de oly alacsonyan, hogy a futókerekek, azt hiszem, a fa lombzatát érintették is. Utána ismét egy kisebb esés következik és az erdő szőlétől kb. tizenöt méterre a kerekek már a talajt érintik. A gép törzse egy kisebb bokor koronájába akad, azt tövestől tépi ki és rántja magával tovább. A Loyd pár pillanatra meginog, de a nagy sebesség tovább viszi előre a gépet. Előttünk nagy szikladarab felszik, de Német az oldalkormányval ügyesen kikerüli.

Ha ennek nekimegyünk, a gép biztosan átfordul a háttára. A sebesség most már lecsökkent annyira, hogy Német a féksarkantyút meghúzza, ami a gépet egy kissé előre billenti, de lassan meg is állítja. A nagy fűben éppen egy magas galagonyabokor előtt állunk meg.

A sikerült leszállásnak igen megörülünk, gratulálok is Németnek. Szinte hihetetlennek találja még ő is, nem gondolta, hogy sikerülni fog, «de azért bíztam benne», mondja. Sokáig nem beszélgethetünk erről, mert a legfontosabb most a gép kijavitása és a gyors visszarepülés.

Hamar kimászunk a gépből és gyorsan leemeljük a motort befedő bádoglemezt. Német felugrik az alsó szárnyra és elsősorban az elektromos szikrát vezető gyújtókábeleket vizsgálja meg. A hibát nemsokára meg is találja egymásután két hengernél. Úgy beszéljük meg, hogy ő a javítást végzi el, én ezalatt figyelem a környezetet, nehogy valaki váratlanul meglepjen bennünket. Visszamegyek az ülésembe, a Mauser-pisztolyt vállamra akasztva felmászok a gép felső szárnyára, felállók és körülnézek a tisztáson. A gép tetejéről az egész terület kitünően áttekinthető. Itt majdnem olyan magasan vagyok, mintha fán lennék. Német ezalatt a szerszámtáskából különféle fogókat és kalapácsokat vesz elő és hozzáfog a munkához.

Innen, a szárny tetejéről Némettel beszélgetek. Közli, hogy a két gyújtógyertya szériából mindkét oldalon két kábel égett el. Tartalékkábel a szerszámtáskában csak egy van, a többi kábeleket úgy próbálja pótolni, hogy a régi kábelen áthúz egy szál vörösrézdrótot. Ez aránylag elég sok időt fog igénybevenni. Felajánlom segítségemet de kijelenti, hogy elvégzi egymaga is. Az a fontos, hogy én állandóan figyeljek mindenfelé!

Beszélgetés közben az erdő felső szélén, a sűrű bokrok között hirtelen gyors mozgást fedezek fel. Jobban odafigyelek és látom, hogy a fatörzsek között egy csoport öz rohan az erdőből kifelé. Elöl szép aggancsú bakk üget, nyomában néhány suta. Számukat pontosan még nem tudom megállapítani, mert a tisztás nagy fűvében teljesen elvesznek és csak a fejük látszik ki. Az őzek gyors iramodásából arra következtetek, hogy valószínűleg menekülnek, tehát üldözik őket. Németnek halkan

leszóllok, hogy mit. láttam és kérem, lehetőleg maradjon csendben, mozdulatlanul egy kis ideig.

Állandóan figyelem a hullámzó füvet, ahol az őzek mozognak és úgy látom most felénk közelednek! Bennünket még nem vettek észre, mert a szél éppen felőlük fúj. Nemsokára jól kiveszem az ügető csoportot. A hakk most lassít, a nagy fűben orrát előre tartva, állandóan szimatolva, óvatosan jön előre, utána három suta lépked.

Már itt vannak a közelben, sűgom oda csendesen Németnek. A gép tetején teljesen mozdulatlanul állok. Az őzesoport most a géphez ér. A bakk a jobb alsószárny mellé jön, a szárny peremét óvatosan körülszaglássza. A suták szintén előbbre jönnek a motor alá és a propellert szaglásszák körül.

A bakk hirtelen oldalra tekint, egy iramodással elrúgja magát a géptől és a nagy szakadék irányában a bokrok között eltűnik. Robajszerű zuhanás, utána éles visitas. Hátra nézek. A suták az erdőben mozognak és a szakadék hosszában eltűnnek a fák között. A bakk nyilván szagot kapott és a gyors irammal egyenesen a szakadékba ugrott, ahol valószínűleg halálra zúzta magát.

Alig tűnnek el az őzek, éles kutyacsaholást hallok! Erősen figyelek! Az erdőből az őzek nyomán nemsokára két barna simaszőrű kopót látok felbukkanni. A magas fűben kígyózva jönnek előre, pontosan azon az úton, ahol az őzek. Egy pillanat és máris a gépnél vannak. Német az alsó szárnyon áll mereven, mozdulatlanul. Én is megmerevedek egy pillanatra a szárny tetején. A kopók állandó csaholás közben körülszaglásszák a gépet és az őzek nyomán a szakadék irányában eltűnnek az erdő rengetegében. Úgy látszik, óvatosabbak, mint a szegény őzbakk volt, mert a suták útját követik és még sokáig hallani hangjukat.

Meglepődve állok helyemen és csak most kezdek gondolkozni. Valószínűleg egy vadásztársaság lehet a közelben, ami semmi esetre sem biztató reánk nézve! Fel kell készülni arra, hogy ha sokan vannak, a harcot is fel fogjuk venni velük, különösen akkor, ha esetleg orosz tisztek is lesznek közöttük. Véletlenül velem van hatszoros nagyítású tüzéségi látcsövem is. Leszóllok Németnek a távcsőért. Gyorsan feladja az ülésből és most ezzel kémlelem körül minden irányban az erdőséget.

Már kétszer is körülnéztem az erdő környékét és most éppen hátrafelé, a szakadék irányában kezdeni kémlelni az erdőt. A sűrű bozótban hirtelen gyanús mozgást látok. Erősen figyelem a helyet. A mozgás a sűrűben egyre élénkebb lesz! Egyszerre a bokrok felől egy ember körvonala bontakozik ki. Először a fejet látom prémszegélyes sapkával, amint a bokrok közül kiemelkedik, majd lassan az egész ember láthatóvá válik. Magas, nagybajuszú férfi, kávébarna, bőjű és magasnyakú egyenruhaszerű zubbonyal, vállán keresztbevetett fegyver, derekán többsoros tölténytartó öv. A bokrok még mindig eltakarják, de amikor egy kisebb tisztásra lép ki, tetőtől-talpig látható. Bennünket nem vesz észre, lassan, óvatosan előre jön. Az egyik tölgyfa mellett megáll és háttal felénk, a nagy szakadék irányába hallgatózik.

Német ebben az időben éppen semmi zajt nem csinál, úgyhogy a férfi itt a közelben nem is sejt bennünket. Az egyenruháról körülbelül látom, hogy orosz kozák, vagy cserkesztiszt lehet. Észreveszem, hogy hatalmas kutyát tart pórázon. A kutya éppen felénk fordul, azonnal megismerem, óriási angol véreb. Úgylátszik, már megsejtett bennünket, mert egyszerre idegesen rángatja a pórázt és folyton ugrál. Németnek nem szólhatok, mert ha az orosz tiszt észrevesz bennünket, engem azonnal lelő.

A helyzettel tisztában vagyok és tudom, hogy csak óvatosan és hidegvérrel lehet cselekedni. Nagyon lassan, — anélkül, hogy valami hirtelen mozdulatot tennék és ezzel is magamra vonnám a figyelmet — a látcsövet leeresztem, mely a nyakamba akasztott szíjjon függve marad. Utána lassan hátranyúlok a Mauser-pisztolyért. Szemem állandóan az orosz tisztén függ és figyelem minden mozdulatát. Közben a hideg verejték gyöngyözik homlokomról, szívem a torkomban kalapál. Az izgatottság most már úgylátszik jelentkezni kezdett, de a hidegvér még nem hagyott el. Állandóan figyelem az orosz tisztet, aki még mindig háttal áll felém és úgylátszik, nem törődik a kutya nyugtalankodásával.

Kezem most elérte a pisztoly tokját! Óvatosan felemelem a tok fedelét és még óvatosabban kiveszem a Mauser-t. Lassan előre hozom, egy pillantást vetek rá és a kakast fölhúzom.

Ebben a pillanatban Német, — aki minderről semmit sem sejtett, — hangosan felkiált: «Végre sikerült!».

Németnek biztosan csak nagy erőlködés után sikerült megjavítani az egyik kábelt és örömeiben kiáltott fel. A hangos kiszólással a kocka el volt vetve!

Az orosz tiszt az emberi hang hallatára hirtelen össze-
 rezzen és minden irányban idegesen néz maga körül. Kezében a Mauser már lövésre készen áll. Kezeim még nem reszket az izgatottságtól, de úgy érzem, néhány másodperc múlva már elhagy a hidegvérem. A kutya mély, hörgő hangon vakkant fel és óriási erővel ráncigálja gazdáját felénk. Megmozdulok és pontosan célba-
 veszem a fa alatt mozgó alakot. A cserkesz észrevesz és fegyverét villámgyorsan lekapja válláról. Ezalatt eldő-
 dült a lövésem. Az idegesség úgylátszik, most már hatal-
 mába kerített, mert csak a fatörzset céloztam. A Mauser szabályosan ismételt és egy második lövést is leadok a fa irányába. Ezt a lövést fájdalmas kiáltás kíséri, ami annak a jele, hogy a golyó talált.

«Mi történt?» — ordít föl Német alulról. Szólni nem tudok, csak állok mozdulatlanul és a Mausert görcsösen szorítom kezemben. Az izgatottságtól egy harmadik lö-
 vést már nem tudok leadni.

A kutya irtózatos erővel kiszakítja magát a pórászból és villámgyorsan a gép mellett terem. Vad, üvöltésszerű ugatásba kezd, majd a magassági kormányra ugrik és a vízszintes vezérsíkon át, a törzs tetején igyekszik feljutni hozzám. Német észreveszi a kutyát és a kezében tartott harapófogót hozzávágja. Erre a kutya leugrik a törzsről és Németnek rohan. Német lent áll a földön, de villám-
 gyorsan az alsószárnyra kapaszkodik fel. A kutya utána ugrik, elkapja bőrnadrágját és lehasítja, de lábába már nem haraphat, mert Német ijedtében nagyot rúg hátra-
 felé és a kutyát jól elrúgja magától.

Német az alsószárnyról gyorsan a felsőszárny pere-
 mébe kapaszkodik, lábát a tartórúd egyik csavarján veti meg és így függve lóg a levegőben. A véreb tehetetlen-
 ségében irtózatos üvöltésbe kezd, az alsószárnyról két-
 szer is visszaesik. Súlyos, kövér teste az ugrásra úgylát-
 szik nem alkalmas. Utána ismét a gép törzséhez kerül és a vízszintes vezérsík egyik tartóhuzalát leszakítva
 kapaszkodik a törzsön fölfelé.

Én valamennyire magamhoz térek, de még löni nem merek, mert félek, hogy esetleg Németet is eltalálom. Német már némiképpen biztonságban van, a kutya is jól látható célpont lett, várom tehát az alkalmas pillanatot, amikor végezhetek vele.

A véreb most veszedelmesen kapaszkodik a törzsön felfelé, de a sima furnéron sokszor megcsúszik és ilyenkor fogával igyekszik fenntartani magát. Néhány helyen a törzsből jókora furnérdarabokat szakít ki.

Tartsa magát még néhány másodpercig, míg a kutyát lelövöm, mert ha le talál esni a szárnyról, a kutya menten szétszaggatja! — ordítom oda Németnek. A véreb tájtékozó szájjal, fogvicsoritva közeledik felém. Már elérte a hátsó ülés peremét és fogával átfogta a gépfegyvert forgató körgyűrűt. Fejbe célzom, közvetlen közléről és meghúzom a Mauser ravaszát.

Ebben a pillanatban hallom, amint Német lezuhan az alsószárnyra és onnan a földre. Úgylátszik, a kimerültségtől már nem bírta magát tartani. A kutya abban a helyzetben merevedik meg, ahogyan volt. Fogával a körgyűrű peremét fogta át és lábait már ugrásra feszítette. Fél agyveleje a hátsóülésre loccsant.

Leugrok Némethez, aki a kimerültségtől eszméletlenül hever az alsószárny alatt. Megvizsgálom, de szerencsére semmi baja sincs. A hűtőből börsapkámba vizet eresztetek le, mellét és fejét meglocsolom, néhány kortyot itatok vele. Az izgalomtól még mindig reszket, beszélni csak alig tud és az egész eset érthetetlen előtte.

Röviden elmagyarázom a történeteket és most már megérti a helyzetet. Lassan feltápáskodik és teljesen magához tér. Sebet a kutya nem ejtett rajta, csak egy mélyebb karcolást kapott a lábán, de ez alig vérzik. Óvatosságból kimossa a sapkában maradt vízzel és a szétszakadt nadrágot lábszárán zsineggel kötözi össze. A lehasított bőrnadrág cafatjai igen csúnyán lötyögnek rajta.

Vesse le a bőrnadrágot, mondom neki. Le is veti óvatosan, de közben lábán a karcolás helye erőteljesen vérezni kezd. Megnézem jobban a sebet és úgy találom, hogy a karcolás helye a kutya egyik hegyes fogától eredhet, mert egészen olyan, mintha késsel vágták volna fel. A kutya valószínűleg nem volt veszett, mert akkor nem tartották volna az oroszok sem, az óvatosság azonban

sohasem árt! A felső tartályból a zsebkendőre benzint folyatok és benzines zsebkendővel végigtörölöm a karcolás helyét. Német felszisszen, a benzin igen csípi a sebet, a fertőtlenítés azonban megtörtént és remélhetőleg most már komolyabb következménye nem lesz a karcolásnak. Német még mindig remeg, le is ül pihenni.

Az erdő széléről időnként hörgésszerű kiáltás hallatszik. Az orosz tiszt valószínűleg súlyosan megsebesült. Mindketten sietni akarunk az orosz tiszthez, de csak most veszem észre, hogy a Mausert, amíg Némettel voltam elfoglalva, a szárnyak alatt a földön hagytam. Gyorsan kézbe veszem és lövésre készen tartva, Némettel együtt megindulunk a sebesült felé.

Német igen nehezen áll lábra, járás közben biceg egy kissé. Megmagyarázom neki, hogy minden erejét szedje össze, mert ha a sebesült orosz tisztet gyorsan nem segítünk, el fog vérezni! Eleinte gyanakodva néz abba az irányba, de amikor ismét erős hörgést hall, lassan reámtámaszkodva elindul mellettem.

Sűrű kökény- és galagonyabokrok között hatolunk előre, néhol hason csúszunk, míg végre az erdő szélén, a nagy szakadék partjától kb. tíz lépésre, öreg terebélyes tölgy alatt megpillantjuk az orosz tisztet hanyattfekve. Puskája mellette hever. Szeme lecsukva, mellén hatalmas tömeg aludt vér mutatja, hogy súlyosan megsebesült. Lehajolok hozzá, mindenekelőtt kezén az ütőeret nézem meg. Igen gyengén ver. Hirtelen felnyitja szemét, rámnéz és galléromon a rangjelzés! nézi. Erősen meghökken. Először németül szólok hozzá, utána franciául és megnyugtatom, hogy segíteni jöttünk. Úgy látszik megérti, mert már nem néz olyan bizalmatlanul reánk.

Súlyos tüdőlövése van. Sajnos, vérvesztesége jelentékeny, de mindenesetre megpróbálunk rajta segíteni. Német most már összeszedi magát és bicegve elrohan a géphez, ahonnan két csomag kötözőszerrel tér vissza. Kigombolom a sebesült zubbonyát, az alvadtt vért kezemmel leszedem melléről úgy, hogy a seb most már tisztán látszik. A sebhelybe kötözőszerrel körülcsavart vattadarabot, vagyis tampont helyezek be. A vérzés eláll. Most megnézzük, hogy a golyó a hátán nem szakított-e sebet? Óvatosan felültetjük, de a hátán semmilyen sebesülést

nem fedezünk fel, a golyó tehát a tüdőben maradt. Utána ismét visszafektetjük bőrkabátomra.

A sebesült úgylátszik megnyugodott és kifogástalan németiséggel köszöni meg a fáradozást. Szőke haja nagy fürtökben lóg lefelé, csapzottan borítja be homlokát. Hátrasimítom haját és feje aljára falombokból párnát készítek. Német ismét visszamegy a géphez és bősapkáját teli hozza vízzel. Az orosz nagyon szomjas és vizet kért. A sebesültet óvatosan felültetjük s néhány kortyot itatunk vele. Látszólag igen jól eshetik neki, mert teljesen megnyugodva fekszik vissza.

Még mindig nem tudom, ki az ismeretlen ellenség itt előttem! A vállán van valami ezüstösen fonott vállpánt, rajta sárgásán hímzett csillagszerű forma. Nem ismerem ezt a rangjelzést, de a sebesült külsejéről és egész öltözékéről, finom fehérműről biztosra veszem, hogy tiszt lehet. Szeme még mindig le van csukva, csak néha nyitja fel, arca szelíd, intelligens, ovális arc, finomvonalú ajkakkal, nagy homlokkal és szabályos orral. Világosbarna nagy bajusza van és arca frissen borotvált. Ujjain piros és kékköves gyűrűk, közöttük a karikagyűrű a jobbkez gyűrűsujján mutatja, hogy nős. A szép, ápolat kéz most már véglegesen elárulja, hogy a sebesült, tiszt. Nyakában finomművű kettőskeresztel kombinált ikonszerű amulett van, igen vékony aranyláncocskán. Csizmája a legtökéletesebb formájú sárga bagaria, visszahajtható magas szárral. A zubbony ingformájú, nyakig begombolható, rubácskaszerű ruhadarab, az ujjak széles lelógó szélekkel, akár egy magyaros, úgynevezett bősájú ing. A nadrág buggyosszerű és a csizmába van behúzva. A kb. 190 cm magas, hatalmas szál ember így fekvő is igen jó megjelenésűnek látszik. Érverését nézem meg ismét csuklóján. Most egyenletesebben ver, de igen gyengén. A vérvesztés valószínűleg igen nagy lesz és a lövés helye sajnos a szívhez elég közel fekszik. Lélegzése nyugtalan, gyakran kapkod levegő után. Német a sapkában megmaradt vízzel az aludt vércsomókat mossa le melléről.

Némettel azon tanakodunk, mit csináljunk a sebesülttel? Addig nem maradhatunk ezen a helyen, amíg az orosz jobban lesz, mert ha a gépet startképessé tesszük, azonnal el kell repülnünk. Úgy határozunk, hogy a

hátsó ülésbe helyezük a sebesültet, én a gép törzséhez kötöm magamat és lovaglólásban fogom megtenni az utat. A hátsó ülésben semmiesetre sem férünk el ketten.

Az idő rohamosan telik. Megnézem az órát, délután félhárom van. Ideje, hogy mihamarabb odébb álljunk innen! Ügy beszéltük meg Némettel, hogy én még a sebesült mellett maradok, ő visszamegy a géphez, befejezi az utolsó gyújtókábelt és startképes állapotba hozza a Loydot.

Nemsokára hallom Német kalapácsolását. Az orosz elaludt. Egyelőre más dolgom most nincsen, mint körülnézni az erdőben. A nagy szakadék széléig megyek, az egyik előreugró sziklacsúcsig előremászok és lenézek a mélységbe. A vad, szakadékos part sziklás és agyagos oldala a legtöbb helyen majdnem meredeken megy lefelé. A szakadék mélysége legalább száz-százötven méter lehet. A meredek oldalból kinőtt kis facsemeték a legtöbb helyen gyökerüknél fogva lógnak a levegőben és így tengetik nyomorult életüket. A perem szélén dúskoronájú bokrok, bükk- és tölgycserjék gyökereikkel kétségbeesetten kapaszkodva lógnak a laza, agyagos és folyton málló talajban. Vöröseslevelű, csupa gyökér, ágasbogas koravén cserjék szinte segélykérően igyekeznek fiatal hajtásaikat a mélységgel ellenkező irányban felfelé hajtani.

A szakadék egyik kiugró peremén frissen letört faágat pillantok meg. Jobban előre csúszok és egy cserje ágában megkapaszkodva letekintek egy kiugró sziklacsúcsra. Az éiescsúcsú sziklarétegen megpillantom fejjel előre bukva a szépagancsú őzbakot, amint összetörve, élettelenül elnyúlik. Ma, ezen a helyen a sors két tragédiát pergetett le rövid felvonásközökkel egymásután.

Hirtelen megborzadok arra a gondolatra, hogy itt talán ma még több tragédia is történhetik. A mi esetünk ugyan egyelőre még nem tragédia, de nagyon könnyen azzá válhat! Ezek mindenesetre nem a legjobb előjelek! Az egyébként rejtélyesen és borzalmasan szép szakadékot most egyszerre megutálom. Itt, az erdő szélén, ez az alattomosan tátongó mélység szinte csábítja és «csalogatja» a gyanútlan lényeket, hogy örökké éhes, soha ki nem elégülő gyomra új áldozatokat kaphasson. Mily sok vigyázatlan erdei vad lelhetne már itt pusztulását!

Távoli ágyúörgés riaszt fel elmékedésemből.

A mellettem lévő kis bükkcserjéből a száraz levelek között zörgést hallok. Éppen felkelni készülök, amikor két lépésre hatalmas keresztesvipérát látok. Úgy látszik, észrevett, mert erős sziszegéssel öltögeti felém fullánkját. Gyorsan talpraugrom és egy kezemügyébe eső nagy kódarabbal szétzúrom fejét. Még vonaglik egy darabig a kigyótest, de nem várom be a végét. Megyek vissza a sebesülthöz a fa alá.

Az orosz még mindig alszik. Arca nyugodtabb, csak néha mozog a szájaszéle. A szúnyogokat és legyeket elhajtom az arcáról és meghallgatom a lélegzését. Igen szaggatott és rendetlen, néha hörgön szuszog.

Mélyen és őszintén fájjalom az esetet, de nem tehettem másként. Háború van és ha nem én lövök előbb, akkor ő lő le engem. A fegyver lent volt a válláról, de a biztosítócsapot már nem tudta kinyitni, mert addigra a Mauser golyója átfúrta a mellét. Most, hogy harcképtelen, már nem ellenség többé, hanem embertársam, akit végtelenül sajnálok, akinek az életéért aggódom, akár a magaméért. Leccsatolom a tölténytartó öveket derekáról, mert úgy látom, hogy ezek a vastag bőrövek elég szorosan fogják körül a hasát. Nagyon óvatosan húzom ki a szorosan összekapcsolt derékszíjat a háta alól. Látszik, hogy ezzel könnyítettem rajta, mert most nem kapkod oly gyakran levegő után. Az asztrachán-prémmel szegett lapos sapkát a fejére teszem, hogy lefogja a homlokába lelógó dús haját.

Felnyitja szemét és hosszasan néz rám. Oroszul mond valamit, de nem értem meg. Németül kérdem meg, jobban van-e már? Jobbkezét fáradtan felemeli és mellére mutat, mély hörgő sóhajt hallat és szemein két könnycsepp gördül végig. Elszorul a szívem erre a jelenetre, de nem mutatom előtte, hogy én is elérzékenyültem. Vígasztalom, arcát többször megsimogatom és biztatom, hogy ne féljen tőlünk, mi most már nem vagyunk ellenségek, hanem jó bajtársak és nem fogjuk elhagyni.

Úgy látom, megnyugodott. Zsebkendőmmel letörölöm könnyeit, megvizsgálom a tampont a sebben, ami a vérzést úgy látszik el is állította. Csak suttogva tud beszélni és kér, hogy mondjam el mi történt itt volta-

képpen és miképpen lehetséges, hogy az orosz front mögé ilyen messzire bejöttünk?!

Röviden elmondom egész repülésünket és kényszerleszállásunkat az erdőben. A történet igen érdeklő, annyira leköti figyelmet, hogy még mosolyog is, amikor befejezem ezt a hihetetlenül rejtélyes históriát. Úgy látom, ez még jót is tett neki, mert legalább rövid időre elterelődött figyelme a sebesülésről. Most ő ajánlkozik, hogy elmondja nekem helyzetét, de kér, hogy fületem tartsam közel a szájához, mert csak suttogva tud beszélni.

Bármennyire kíváncsi vagyok, azért kérem, hogy ne fárassza magát a beszéddel, mert ez igen sokat árthat. Hajthatatlan marad és mondja: «Érzem, hogy úgy is rövidesen meghalok, nem bírom ki ezt a sebesülést és így legalább nyugodtan fogok meghalni!». Gondoljon a sebesülésére, mondom neki kérően, de a fejemhez nyúl és valósággal lehúzza a szájához, hogy hallhassam, amit mond.

Igen jó németiséggel beszélve kezdi el történetét.

Neve Szergej Dimitrov, a tizenharmadik számú cserkesz lovasezred hadnagya. A Baskir-földön, a Kaukázus alatt nagykiterjedésű birtokai vannak, erdő- és mezőgazdasági üzemekkel. Huszonhétéves, nő, három gyermeke van. Felesége, Tatjana, a világ legjobb asszonya, ő Németországban tanult mezőgazdasági főiskolát. Három fiacskája: Szergej, Iván és Nyikoláj a legszebb és legokosabb gyerekek a világon! Most, hogy róluk beszél, szemei ismét megteltek könnyel, de erőt vesz magán és folytatja:

— Az orosz hadsereg a szociáldemokraták kezébe került és most már a züllés útján van. Néhány szibériai lövésosztály, egynéhány kozákdívízió és a cserkesz lovasezredek még megbízhatóak, de a nagy tömeg már teljesen fegyelmezetlen. Kerenszki megbukott és a forradalom nemzetközisége feltartóztatlanul sodorja Oroszországot a pusztulás és megsemmisülés felé.

Most kis szünetet tart. Kérem, hagyja abba a beszédet, de csak kezével int, hogy tovább folytatja. Az elbeszéltek úgylátszik felizgatták, mert annyira beleélte magát, hogy egész teste reszket az izgatottságtól.

Egy szelet csokoládéval kínálok meg, mosolyogva el-

fogadja és élvezettel szopogatja. Most ismét megnyugszik és tovább folytatja az elbeszélést:

— Minden hadosztályban a megbízható egységekből csendőrkülönítmények alakultak, amelyeknek feladata a megbízhatatlan egységeket figyelni és a szökevényeket elfogni. Ebben az erdőben igen sok szökevény orosz katonára bujkál, akik az utóbbi időkben bandákba verődve, falvakat rabolnak ki és mindenfelé garázdálkodnak. Nemrégén raboltak ki egy katonai anyagokat szállító vonatot Csorkow környékén.

Elmondja, hogy ő egy ilyen csendőrkülönítmény parancsnoka, aki most egyedül cirkált vérebével errefelé és emberei a nagy szakadék mélyén indultak utána. A szakadékok különben igen alkalmas búvóhelyei a szökevényeknek és néhány nap előtt is kb. ötvenet fogtak el itten.

Az elbeszélést érdeklődve figyelem, de közben a hideg verejték kezd gyöngyözni homlokomon, a következő percekben esetleg bekövetkezhető és reánk nézve nem éppen legkellemesebb helyzetek miatt. Izgatottságomat nem árurom el, de most már nemcsak az elbeszélést hallgatom, hanem mindenfelé figyelek, akár a nyúl.

Aggaszt, hogy Német mindezekről teljesen tájékozatlan és munkája közben bármikor meglepheti egy szökevény banda, vagy egy csendőrajárőr. Most is igen hangosan kalapácsol valamit a motoron, úgyhogy az erdő is visszhangzik bele. Nem tudom, mit csináljak! Figyelmeztessen Németet, vagy hallgassam tovább ennek a szerencsétlen sebesültnek utolsó szavait? Az utóbbi mellett döntöttem! Elvégre, ha Németet meglepik valamelyik oldalról, akkor is mindegy, ha figyelmeztetem előre, mert egymaga több ember ellen védekezni úgysem képes. Viszont, ha felhívom figyelmét az állandóan leselkedő veszélyekre, akkor meg nem fog tudni rendesen dolgozni és a gép még holnapra sem lesz startra készen. A cserkesz egy kis pihenés után ismét folytatja:

— Ha különítményem közül egy járőr ideérne, biztosítom Önöket, semmi bántódásuk nem lesz! Rendesen hadifogságba fognak kerülni! Az én sebesülésemért Önök nem felelősek! Megvallom, löni akartam, de ön gyorsabb volt! Csak erős ütést éreztem a mellemen és

amikor a fegyvert fel akartam emelni a vállamhoz célzásra, sötét lett minden előttem és elvágódtam.

— Imádkozzanak, hogy ne szökevénybanda fedezze fel Önöket, mert akkor menthetetlenül elvesztek. Ezek minden emberi érzésből kivetkőzött fenevadak, kegyetlen gyilkosok, akik asszonyokat és gyermekeket sem kímélnek, a legtöbbjük állandóan részeg és mindenkit könyörtelenül legyilkolnak, aki útjukba kerül. A legtöbbször mi sem kíméljük őket és ha ellentállnak, halomra löjjük golyószórókkal az egész bandát.

A sebesült lezárta szemét és kissé megpihent. A nyugtalanság már annyira erőt vesz rajtam, hogy felállók és minden irányban hallgatózni kezdek. A legnagyobb csend mindenfelé, csak egy harkály kopácsolása zavarja meg az erdő nyugalmát!

Egy idő óta Német is csendben dolgozik. Megvizsgálom a cserkesz fegyverét. Igen jókarban levő orosz lovasági fegyver, öt lövése betöltve. A töltényövekben kb. ötven lövése van készlet. A Mauser-pisztolyt rendbehozom, a tölténytárba a hiányzó két lövést utánatöltöm. A cserkesz fegyverét és összes töltényeit magamhoz veszem és felkészülök arra, hogy a fák közül minden percben reántkötő csapattal felveszem a harcot. Bármennyire figyelek mindenfelé, sehonnan sem hallok semmit. Ismét leülök a sebesült mellé. Kis idő múlva a cserkesz felnyitja szemét és fejemet szájához húzza. Ismételten kérem, gondoljon sebesülésére, de csak folytatja tovább:

— Önök győztek! Legyőzték a világ legnagyobb hadseregét. A hatalmas orosz hadsereg, most már úgyszólván felbomolva, fegyelmetlenül vonul vissza a határokig, de ott meg fog állni és egyelőre védeni fogja a haza területét. Oroszország most nagybeteg! Igen súlyos lázzal fekszik egy rendkívül ragályos betegségben, mely veszedelmesen megfertőzhet mindenkit, aki hosszabb ideig a közelében marad. Az osztrák-magyar hadsereg még erős, fegyelmezett és bámulatosan kitartó! *kz* egész világ csodálatát vívta ki azzal, hogy a háború harmadik évében még mindig mindenütt győzelmesen nyomul előre. Óva intem Önöket, álljanak meg Oroszország határánál! Nemcsak azért, hogy ettől a veszedelmesen fertőző betegől esetleg önök is igen könnyen megkaphatják ezt a lelki pestist, amit nálunk bolszevizmusnak

hívunk, hanem azért is, mert Oroszország szent földjét büntetlenül még senki sem lépte át! Napoleon világverő hatalma is Oroszországban bukott el! Oroszország egyébként is oly óriási terület, hogy egész Európa sem volna képes elfoglalni! A mensevikiek már elbuktak és a bolsevikiek győztek. A cárizmust is megdöntötték! De meddig?! Lehet talán két-három évtizedre! Véglegesen azonban soha! A cár ott él minden orosz lelkének legmélyén és élni fog mindig! A fajilag tiszta orosz, reggel a cárral ébred és azzal is alszik el. Valahogy a népnek ez a fogalom évszázadokon keresztül a vérebe ment át! A cár hatalmát egy ideig megszüntethetik, de véglegesen meg nem dönthetik! Oroszország oly nagy, hogy ilyen változás is, ami (most történik itt, legalább harminc-negyven évig fog lezajlani! Lehet, hogy az orosz nép önmagát a forradalomban még sokáig keresni fogja, talán próbálgat is néhány modernebb államformát, de én már látom, hogy mégis a cárizmushoz fog visszatérni, mert addig Oroszországban rend és nyugalom nem lesz, míg a központi hatalom birtokosát nem cárnak fogják hívni! Megjósolom, hogy a forradalom vége, az új idők szelleméhez idomított, modern elgondolású cárizmus lesz! A minden oroszok cárijának hatalma nemcsak politikai, de vallási hatalom is, mert ő a milliók lelke fölött is uralkodik, mivel az orthodox görögkeleti egyház feje. Sajnálom a szegény orosz népet, mert ez az eszmeőrület rengeteg becsületes orosz életébe fog kerülni! Mindnyájunk közös érdeke volna tulajdonképpen, hogy a fehér faj nemzetei teljes egyetértésben éljenek és az egymásközötti háborúskodásokat kiküszöböljék. A bolsevizmus az egész emberiséget fenyegeti, de a fehér fajra nézve a legveszedelmesebb, mert ha ez így tart tovább, akkor rövidesen a fehér fajt hátalmába keríti a sárga faj. Mongóliában van egy szekta, amelyik egész szertartásával csak Dzsingiz khán szellemének áldozik. Szerintük a khán hatalma még most is kiterjed az egész világra, csak jelenleg a hatalom gyakorlása szünetel. Szentül és fanatikusan hisznek a khán világhatalmában és ez a többszáz éve letűnt félelmetes hatalom tényleg most a sárgaveszedelem képében kezdi is mutogatni magát.

A cserkesz ismét megpihen. Megvizsgálom a tampont a sebben és örömmel látom, hogy a vérzés teljesen elállt.

Csokoládét adok a sebesültnek, hálás mosollyal köszöni meg és élvezettel szopogatja. Kérem, hagyja már abba a beszédet, mert örvendtes javulást látok a seben, de makacsul ismét szájához húzza tejemet és tovább folytatja: — Az orosz nép jóindulatú és becsületes, csak bánni kell velük tudni! Ez a forradalom akkor is kirobbant volna, ha nincsen háború, mert az abszolutisztikus uralom, amely a cárban összpontosult, nem értette meg az idők szavát! A mi cáruk igen jó ember volt, de rosszindulatú tanácsadókkal vétette körül magát, akik mindig egyéni érdekeiket nézték és mindenben teljesen félrevezették! Sajnos, ez odáig fajult, hogy az utóbbi időben minden alulról jövő békés kérelmet csak kancsukával, vagy a Szibériába való deportálással intéztek el. A muzsiknak ehhez a forradalomhoz kevés köze van, az mindig csak túrt és hallgatott és neki igazán mindegy volt, hogy mi történik a birodalomban! Népünk rapszodikus jellemére különös fényt vet, hogy amíg az egyszerű paraszt muzsik becsületes, béketűrő és vallásos honpolgára a hazának, addig a tanult és képzett elemek közül sokan minden átmenet nélkül, a legszélsőségesebb nemzetellenes eszméknek hódolnak és forradalmárok lesznek. Középosztályunk némely rétegeiben valóságos divathóbort lett, hogy a társadalomtudományok terén mindenki valami hypermodern eszmeőrületnek legyen a harcosa. Dégénérait pacifisták férköztek be hadseregünkbe és tönkretették a fegyelmet. Azért nem is hiszek én ebben a forradalomban, mert ez nem a nép lelkéből jött, ehhez a népnek kevés köze van, amely sajnos, most csak eszköz lett annak a néhány örültnek a kezében!

A cserkesztiszt ismét megpihen, de látszik rajta, hogy a beszéddel felizgatta magát. Kérem ismét, hagyja abba, mert ez sokat árt, de leint és tovább folytatja:

«Az orosz hadseregtől Önöknek már nincs mit tartamok, az most csak visszavonul, de támadni nem fog! Az orosz katona egyébként sem támadó szellemű! Sajnos, azért nem is tudunk nagyobb eredményeket elérni sehol sem a frontokon hatalmas hadseregünkkel. Az orosz katona szelleme inkább a védekezésnek felel meg, de itt sem az aktív védelem, hanem a passzív védelem domborodik ki. Talán a birodalom óriási nagysága teszi ezt, mert oly nagy terület felett rendelkezünk, hogy ha csak foly-

ton visszavonulunk, az ellenség kimerül üldözésünkben. Másrészt nem is érezzük szükségét annak, hogy másoktól valamit elvegyünk, de viszont, ha valamit elveszítünk, az sem oly nagy baj, mert még úgy is marad elég! A támadószellem hiánya tehát az orosz népi lelkületben gyökerezik, amit, sajnos, egyelőre megváltoztatni nem lehet! Azért tudtak Önök jóval kisebb hadseregükkel állandóan nagy eredményeket elérni, mert egész hadseregük szelleme inkább támadó jellegű volt! Az Önök védekezése inkább aktív védekezés volt mindig, amely nem egyéb, mint kisebb támadások sorozata. Tudjuk, hogy az osztrák-magyar hadsereg elitjei a magyar csapatok! Tisztában vagyunk vele, hogy a magyar csapatok szelleme a legkiválóbb katonai szellem. Ismerjük a magyarokat és tudjuk, hogy 1848-ban Paskievich tábornoknak mily rengeteg áldozattal sikerült csak, a már évek óta harcoló és minden tekintetben kimerült magyar hadsereget legyőzni! A monarchia hadseregében a magyar csapatok szívósságával és nagyfokú támadókészségével számoltunk is, de ily hatalmas világverő szellemre nem számítottunk! A magyar katona előtt nemcsak én, de minden tisztársam mindenkor meghajolt. A Kárpátokban sokszor harcoltunk velük szemben, de mindenütt csak bátorságuk és vitézségük tanújelét láttuk. Ennél a nemes ellenfélnél emellett nagyfokú lojalitást, emberszeretetet és lovagiasságot is tapasztaltunk.

Annyit mondhatok önnek, hogy az osztrák-magyar hadsereg ezeket a bámulatos eredményeket, amiket eddig elért, a magyar csapatok nélkül nem éri el soha! Bármenyre is fáj, hogy a magyar csapatokon megtört minden támadásunk, megtanultuk tisztelni és becsülni a magyarokat. Az utóbbi időben hadvezetőségünk ott, ahol magyar csapatok állottak, meg sem kísérelte a támadást!»

A cserkesz kis szünetet tart, a kezem után nyúl, gyengén megszorítja, szemembe néz és a következőket mondja:

«Kérem öntől, kedves bajtárs, milyen nemzetiségű Ön?» Füléhez hajolok és suttogva mondom meg, hogy magyar vagyok. Jobban megszorítja a kezemet, meg is rázza egy kissé és csak annyit mond: «Boldog ember az, aki magyarnak született!»

«Az Önök nemzete ismét nagy és hatalmas lesz! A tör-

tételemben is mindig kimagasló szerepet játszott. Néhány súlyos megpróbáltatáson még át fognak menni, de rövid idő múlva az egész világ meg fogja ismerni önöket és elfoglalják ismét régi, nagy történelmi szerepüket. Én ismerem a magyarokat, nemcsak a harcokból, de a békés időkben is. Oroszországi birtokomon már évek óta magyar hadifoglyok dolgoznak. Egy Balog János nevű törzs-örrmester altiszt vezeti birtokomon az összes munkákat. Gazdaságom azóta mintagazdaság lett, messze vidékről csodájára járnak. Nemcsak Balog Jánost figyeltem, hanem a többi beosztott magyar fogoly munkást is. Hol van a mi egyszerű muzsikunk a magyar földműves találmányától és élénk észjárásától? Csak bámulni tudtam őket mindig, mindenben! Hiába! Ez a nép más szelvényben és más gondolkodásban él, mint a mi népünk! Ezzel az emberanyaggal igazán csak győzni lehet! A mi népünk talán ezekben az előnyös tulajdonságokban sohasem fogja megközelíteni önöket! A világtörténelemből a magyarok szerepét többször áttanulmányoztam és rájöttem arra, hogyha Önök nem ilyen exponált helyen élnek, — mint ahol most országuk fekszik, — ahol kelet és nyugat érdekei ütköztek állandóan össze, — akkor az Önök országa most legelső lenne a világon!

Balog jól megtanult oroszul, sokszor elbeszélgettem vele és ilyenkor sokat mesélt nekem az Önök szép történelméről és arról, hogy az önök őshazája talán valahol ott lehetett, ahol ők most vannak, a Kaukázus alatt. Sokszor gondolkodtam azon, hogy a magyarok bizonyára rokonságban lehetnek egynéhány néptörzsünkkel! Ünnepeken láttam a magyar hadifoglyok táncát és a mi baskírajaink és cserkeszeink táncaiban sok hasonlatosságot fedeztem fel!»

A cserkesz most abbahagyja ismét a beszédet. Úgy látom, most már nagyon belefáradt. Ámulva hallgattam ennek a halálos sebesültnek a szavait. Beszédéből látom, hogy ez a cserkesztiszt rendkívül művelt, okos és széles látókörű ember, akihez hasonló az orosz hadseregben is kevés lehet!

Elbeszélésének annyira hatása alá kerültem, hogy májeljesen megnyugszom és nem is jut eszembe jelenlegi rendkívül veszélyes helyzetünk.

Most veszem észre, hogy a cserkesztiszt homlokán

gyöngyöző izzadságcseppek folynak lefelé és arca is kipirosodott. A beszélgetés úgylátszik megártott, mert lázas állapot jelentkezett.

Azt kezdem hinni, hogy ez a súlyosan sebesült talán már az előbb is lázálmában beszélhetett nekem annyi sokat. Megnézem a tampont a sebben! Teljesen át van itatva vérrel! Ki kellene cserélni, mert a vézést már nem tudja tovább elállítani! Gyorsan másikat készítek és a régit kiveszem a sebből. A cserkesz felszisszen, de megnyugtatom, hogy csak új tampont helyezek a sebbe! Hálásan megköszöni és érezhetően gyengülő erejével melegen szorítja meg kezemet. Érzem kezén a nagy forróságot és az erek heves lüktetését. Hirtelen köhögési roham jön rá, a tampon kiugrik a sebből és kibuggyan a vér! A tampont gyorsan visszanyomom és ujjamat is rajta tartom, nehogy az újabb köhögési roham ismét kilökje.

A cserkesz a fejem után nyúl, fületem a szájhoz húzza és halkán suttogja, hogy érzi már a véget! Fületem mellére teszem és hallgatom szívverését. Igen lassú és rendszertelen. Megkér, vegyem ki zsebéből tárcáját. Kiveszem és kezébe adom. Az egyik rekeszből fényképet vesz elő! Megmutatja. Családi kép! Nagy terebélyes fa alatt öten ülnek együtt. Középen ő áll, mellette felesége és jobbról a három gyerek. Nyugodt, megelégedett, igazi boldog arcok. A három gyermek, mint az orgonasípok állanak egymás mellett, a legkisebb alig lehet több három évesnél. Mindegyiken rövidnadrágú, matrözgalléros ruha. A képet hosszan elnézi, aztán bánatosan néz rám. Szomorú kék szeméből egy pillanatra kifejezésteli boldogság csillan meg. Magam is elérzékenyülök! Lelkem mélyén teljesen átérzem ezt a szomorú, végtelen nagy tragédiát és egész lényemmel beleélem magamat ennek a családját igazán szerető férfinak a lelkébe.

A képet a szájához emeli, hosszan csókolgatja és minden csók után oroszul mond valamit. Az egészből csak a Tatjana, az Iván, Szergej és Nyikoláj neveket értem. Most kezével a nyakában függő kis amulettet keresi! Kezébe teszem, hosszan megcsókolja a kettős keresztet. Kezem után nyúl! Gyenge, elhaló, utolsó erejű szorítás ez! Érzem, hogy az erek már alig lüktetnek. A nagy kék szem mégégszer kinyílik, de már megüvegesedve néz

rám. Keresztet vetek, ő is próbál, de már nincs ereje hozzá! Keze a homlokáról a mellére hanyatlik és egy mély hörgéssel kísért sóhajjal hal meg.

Egy Miatyánkot mondok el mellette. A családi képet a zsebembe teszem emlékül. Annyira megsajnálom ezt a nemes szívű, rokonszenves embert, hogy könnycsepp csordul ki a szememből. Még elnézegetem a finomvonású, nyugodt arcot, azután kezeit összekulcsolom a mellén, lábát kinyújtóztatom és összegombolom zubbonyát.

Hirtelen két lövés dördül el egymásután a közelben. Felrezenek a tragikus kábulatból, a cserkesz fegyverét a töltnyekkel gyorsan összekapodom és Némethez rohanok! A cserjék között bujkálok, nem törődöm azzal, hogy összekarcolják arcom és kezem, de rövidesen a gép mellett vagyok! Német éppen a vérebet akarja leszedni a törzsről. A száját próbálja a harapófogó nyelvvel szét-nyitni, hogy az ülés peremét kifejtse a fogak közül. A merevgörcsöt kapott állkapcsok nem engednek. A harapófogóval valósággal szétverjük az állat állkapcsát és csak így tudjuk leszakítani az ülésről. A kb. negyvenötven kilogram súlyú, hatalmas testű állat nagyot nyekkenve esik a földre. Egyik szeme a lövéstől teljesen kifolyt, a másik így megüvegesedve is dühösen vérben-forogva mered reánk.

Most látom, hogy bizony nem a legkellemesebb lett volna ezzel a vérszomjas szörnyeteggel közelebről megismerkedni. Ha ezek a hatalmas fogsorok valamit elkapnak, azt addig ki nem engedik, amíg teljesen szét nem roncsolják.

A kutyát egy nagy cserje tövébe húzzuk és falevelekkel takarjuk le. Németnek most hozom tudomására, hogy a cserkesztiszt meghalt. Elmondom röviden a cserkesztiszt elbeszélését, a halál körülményeit és hogy bennünket itt mily sok veszély környékez!

Német megdöbben.

«Isten csudája», mondja, «hogyan eddig még senki sem lepett meg bennünket. Erre nem is gondoltam és olyan nyugodtan dolgoztam, mint otthon a repülőtéren. Azt hittem, ilyen rengeteg erdőben legfeljebb erdei vadak, vagy esetleg egy-két eltévedt ember akadhat utunkba.

Most, hogy elbeszélem a cserkesztisztól hallottakat, hirtelen engem is elfog a félelem és szinte várom, hogy

minden percben lelő valaki bennünket orozva valamelyik cserje mellől!

A cserkesztiszt fegyverét az összes töltenyekkel Németnek adom és megmagyarázom szerkezetét. Német a tölteny tartóveket derekára csatolja és a fegyvert lőésre készen tartja kezében. Megmondom neki, hogy figyeljen állandóan és lehetőleg mindig tartsa készenlétben a fegyvert! Én is felhúrom a Mausert. Körüljárjuk a gép környékét, az erdő sűrűbb részein is áthatolunk, minden irányban óvatosan hallgatózunk, de sehonnan semmi gyanúsat nem hallunk.

Körülbelül tíz perc múlva kissé megnyugodva térünk vissza a géphez. Német örömmel jelenti, hogy a motor teljesen rendben van, a gyújtáshibát sikerült kijavítania. Hűtővíz kellene még két-három liternyi, mert kevés van a hűtőköpenyben! Nézete szerint ezzel a vízmennyiséggel is meg lehet próbálni az elrepülést, de hosszabb út nem igen tehető, legfeljebb a Strypáig juthatunk el.

Most látom, hogy a vízszintes vezérsík egyik huzalát, amit a véreb elszakított, Német nem javította meg. Meglepődik!

Eddig észre sem vettem ezt a komoly hibát, azt hittem, hogy a gép már teljesen startképes állapotban van.

Gyorsan átveti vállán a fegyvert, a szerszámtáskából huzalt kerít elő és hozzáfog a javításhoz. Ezalatt a közelben forrás után kutatok, hogy a hűtővizet kipótolhassuk! A géptől jobbra-balra kb. négyszáz méter körzetben járom körül a hatalmas, szálas tölgy- és bükkerdőt, de vízre sehol sem bukkanok. Egy kisebb mélyedésben elég vizenyős a talaj, de folyó- vagy állóvizet, ahonnan meríthető lett volna csak egy csepp is, nem találtam.

Visszafelé menet a szálas bükkben ismét két őzet látok az erdő mélyéből rendkívül gyors iramban felém közeledni. Megállok egy fa mellett! Az őzek tíz lépésre húznak el mellettem. Lihegve és kifáradva szökellnek tova. gyorsan el is tűnnek a rengetegben. Egészen bizonyos, hogy ebből az irányból üldözhetik ezeket! Gyorsan a géphez sietek.

Ismét láttam, a keleti irányból két üldözött őzet a nyugati irány felé futni, mondom Németnek. Most már sejtjük, hogy ebből az irányból közeledhetik valamilyen csapat.

Alig mondom el Nemeinek az őzekkel való találkozásomat, a keleti irányból az erdő sűrűjéből két szarvas-tében ugrik ki és nem messze a géptől, a nagy tóban vág látva, ugyancsak a nyugati irányban tűnnek el. Alig fordulok meg, három nyúl jön velem szemben. Mindhárman a gépnek tartanak, csak mikor mellénk érnek, akkor vesznek észre és rémülten ugranak szét, s a gép alsó szárnyai alatt cikáznak tova a másik oldalra. Német nem szól semmit, csak fejét csóválja, de ebből kétségkívül látom, hogy mit akar mondani! A megzavart vadak mindenesetre igazolják feltevésünket, a keleti irányból valami közeledhetik felénk!

Ísemászok a repülőgép törzsébe és a hátsó ülés körben forgatható gyűrűjén a gépfegyvert vizsgálom meg. Mindent rendben talállok, a kétszázötven lövésre töltött gépfegyverszalag dobja rendes helyén van és a zárvarrat is kifogástalanul működik. Német örömmel jelenti, hogy a vízszintes vezérsík merevítőhuzalával is elkészült! Csak ideiglenesen van megcsinálva, de remélhetőleg hazáig kitart.

Most, hogy valamennyire rendbejöttünk, mielőtt még elstartolnánk, Német a cserkésztsízt holttestét akarja megnézni. Ásószerszámaink nincsenek és így eltemetni sem tudjuk, de úgy határoztunk, hogy legalább jó vastagon falevelekkel és gallyakkal takarjuk be. Német a szerelőszerszámokat rakosgatja vissza és éppen indulni akar a cserkésztsízthez, amikor a tisztás vége felől egy sortűz dördül el. Hirtelen nem is tudjuk, mit csináljunk, Német mindenesetre nem megy el, én felugrok a törzsre és gyorsan felmászok a felső szárnyra, ahonnan távcsővel körülkémelem a vidéket. A tisztás felső végén, kb. ötszáz méterre tőlünk, a kötésig érő magas fűben élénken mozgó alakokat fedezek fel. A fűből időnként magas, kucsmaszerű fövegek, majd lapos tányérsapkák tűnnek elő és buknak ismét vissza. Egy hosszú rajvonalat látok a fűben, amelyik az erdő felső vége felé, szabályos katonai rendben előnyomulóban van. A rajvonat előtt két-három ember kétrét hajolva óvatosan kúszik előre. Időnként felugranak és — utána ismét eltűnnek a nagy fűben.

A rajvonalból is 8—10 ember ugrik fel hirtelen és pár lépést futva ismét lehasal! Némettel halkán közlöm,

hogy mit látok és kérem, hogy lehetőleg a másik oldalon figyeljen!

A rajvonat tőlünk lassan az ellenkező irányba kanyarodik el, ami mindenesetre nagy megkönnyebbülés számomra. A gépet az előttünk álló, magaskoronájú galagonyabokor sor annyira eltakarja, hogy az ötven-hatvan emberből álló csapat bizonyára nem is sejtí, hogy a közelben vagyunk.

Az erdő sűrűjében egy másik csapatnak a mozgását veszem észre. A katonák a fák között már jobban kivehetők, kávébarna ruhájukról és öltözkükről ítélve, lovas-cserkeszek lesznek. Óvatosan jönnek előre és a fűben mozgó csoportnak lassan a hátába kerülnek. Lövés még nem hangzott el egyik oldalról sem, az előbbi három kivételével. Az erdőszélen egy tíz-tizenöt főből álló cserkeszcsoport húzódik meg a bokrok között, de semmi óvatosság nincs bennük, jobbra balra járkálnak a fák között s valósággal céltáblát mutatnak mozgásukkal a fűben előnyomuló csapatnak. A kucsmás főveges és tányérsapkás csoport az erdő szélére ér és szemben találja magát a tíz-tizenöt főből álló cserkeszcsoporttal.

Tűzek villannak meg mindkét oldalon! Az erdő félhomályában egyszerre két sortűz dördül el, utána vad üvöltés és kiabálás visszhangzik. Kézigránátok robbannak, melyek füst és porfelhőbe takarják egy pillanatra az egész nézőteret. Egyszerre erős «huri-huri» kiáltások jelzik, hogy a kucsmások és tányérsapkások, tehát a katonaszökevények megrohmozták a kis cserkeszcsoportot. Hangos kiáltások, «Nye sztriláj!» üvöltések, sebesültek velőtrázó fájdalmas ordításai töltik be az erdő csendjét. A pokoli zaj a tisztáson túli erőteljesen visszhangzik és minden irányból többszörösen verődik vissza.

A szökevények teljes csapata most fölgorva a fűből, előre rohan és gyorsan körülveszi a cserkeszeket, akik feltartott kezekkel egy csoportban állanak. Durva szítkozódások és káromkodások hallatszanak, a szegény cserkeszek mindenfelől rúgásokat és pofonokat kapnak. Amikor a szökevények csoportja minden fegyvert elszedett tőlük, szinte egyszerre vetik rá magukat a kis csoportra és a védtelen, lefegyverzett cserkeszeket szuronyokkal szurkálják, puskatussal, kézzel-lábbal ütik és ezek csak pusztá kezükkel védekeznek. A győzők diadalittasan le

akarják megszárolni a védtelen és hősiesen küzdő kis csapatot, csak azért, hogy testükről még a ruhát is lehúzzák és kifosszák mindenükből tetemeiket.

A szökevények átadták magukat a könnyű győzelemnek. Amikor legjobban tombolnak győzelmi mámorukban, hátuk mögött, a magas füből kb. száz füből álló cserkeszcsapat ugrik elő, a küzdőtérre rohan és szempillantás alatt az egész társaságot lövés nélkül teljesen körülfogja.

«Hori ruki» — kiáltja élesen a vezető cserkesztiszt.

A fosztogató, rugdosódó és gyilkoló szökevénycsapat tagjai rémülten merevednek meg helyükön! Az egyik kucsmásfövegű szökevény éppen most húzza ki szuronyát egy átdőfött cserkeszből! Lőni akar, de amikor a cserkeszek gyűrűjét és a lövésre készen tartott fegyverek erdejét maga körül meglátja, rémülten ejti földre a fegyvert! Térdre esik és úgy könyörög kegyelemért! Legtöbben ugyanazt teszik, de egynéhány tányérsapkás marcona alak dacosan néz szembe a cserkeszekkel, fegyverüket nem teszik le, hanem lövésre készen tartják és mereven állanak helyükön.

A cserkesz gyűrűből egy hatalmas magas férfi lép elő és mindazokat, akik fegyverüket nem tették le, pisztolyával közvetlen közletről egyenként lelövi.

Körülbelül nyolc-tíz tányérsapkás marcona alakja vágódik el hangtalanul, anélkül, hogy valaki közülük csak egyetlen lövést is le mert volna adni. Amikor a tiszt végzett velük, valamit odakiált a kegyelemért könyörögőknek, majd hozzájuk lép, csizmájával a legközelebb térdeplők arcába rug és egynéhányat közülük összeviszsa rugdos. Egyszerre élesen vezényel. A fegyverek a vállakra lendülnek fel. Láncok és szíjjak kerülnek elő a kenyérszakokból s a földön fetregő és állandóan jajongó szökevények kezeit összekötözik. Rövid idő alatt együtt vannak a foglyok és a menet a cserkeszek négyszögével övezve, a hatalmas bükk-erdő szálfái között a félhomályban eltűnik.

Az egész jelenet a távcsövön nézve tökéletes közelségben játszódott le előttem. Az izgalom tulajdonképpen csak most tör ki rajtam. A hosszú nézéstől káprázik a szemem, az állandó feszes állástól a lábaim annyira reszketnek és inognak, hogy kénytelen vagyok a szárny tete-

jén elhelyezett vízűtő radiátorra leülni. így ültömben tovább figyelem látcsövei a terepet. A zaj teljesen elül. Megkönnyebbülve sóhajtok fel! Német is feljön és röviden elmondom mit láttam! A hátam mögött állandóan figyelt, de nem észlelt semmi gyanúsat az erdőben. Az a véleménye, hogy most már minél gyorsabban igyekezzünk el innen, annál is inkább, mert a gép már startképes állapotban van és így semmi akadálya nincs a repülésnek.

A nap már leáldozóban van és az este közeledik. Ma éjjel nincs holdvilág és a start ilyenkor lehetetlen! Kénytelenek leszünk tehát megvárni a reggelt. Az éhség mindkettőnköt gyötörni kezd. Néhány szelet csokoládét hoztam ugyan magammal, de azt már megettem a délután folyamán. Azon gondolkodunk, miképpen lehetne enni-válót szerezni?

A gyönyörű erdei alkony egy pillanatra feledtetni velem az előbbi izgalmas jelenetet és annyira lenyűgöz, hogy még az éhség sem jut eszembe. A nap már elbújt a fák közé, de a sötétség még nem fogta át teljesen az erdőt! A leszálló esti harmat nyomán minden olyan üdének és fiatalnak látszik, hogy szinte azt kezdem hinni, talán tavasz van! A mogyoróbokrok és a fák levelei ilyenkor sokkal zöldebbek és üdébbek! Az erdőnek, a vadvirágoknak és a füveknek kellemes friss illatát a közeledő alkony hűvös lehelete hozza felénk. A hatalmas bükk és tölgy szálfák mögött rejtőző széles szakadékok a lebukó nap visszfénye pár percre megvilágítja és teljes szélességében láthatóvá teszi! Az egyre mélyebben haladó nap korongja most a szakadék túlsó partjának félhomályban levő szélrengetegét vonja be aranyló fénnel. A gyönyörű alkony-pír lassan, majdnem észrevétlenül összébb szűkül és az alkonyat egy áttetsző opálszínű homállal közeledik.

Távolból madarak füttye és tücskök ciripelése tölti meg a levegő csendjét! A tisztás fölött a magasban helyenként párosával erdei szalonkák húznak el. Időnként szinte lebegve és mozdulatlanul megállanak fölöttük és lassan tovább úszva tűnnek el. Az erdőre a félhomállal együtt teljes csend borul. A bokrokból időnként fáradt, aludnivágyó madarak csipogása hallatszik. Az égbolt sötétedő végtelen tengere, a halványodó alkonypír rőt-vörös fénysugarait egyszerre kilopja az erdő fái közül.

Az erdőben most a sötétség előhírnöke jelentkezik és fent az égen feltűnik a vacsora csillag.

Lenyűgözve nézem a csodás alkonyainak gyönyörű fényjátékát, ezt a fölém boruló óriási végtelenséget, amelyből mindenféle valami mélységes tisztaság árad. Az alkonyat fátyla már mindent betakart azzal a szavakba nem foglalható nyugalmas békével, amelyet a hatalmas erdőrengeteg áraszt szerte mindenfelé.

Az alkonyati erdei hangulat már gyermekkoromban elválaszthatatlanul hozzám nőtt és azóta állandóan kísér. Most is egy pillanatra jótékony hatalmába kerít és végtelen nyugalmat áraszt el bennem! Német mellettem áll és valószínűleg azt hiszi, talán azon gondolkodom, miképpen kellene élelmet szerezni? Pedig ez a három pernyi hallgatás, mely engemet most az erdő varázslatos alkonyával forrasztott össze, nekem sokkal többet jelentett minden élelemnél, mert visszaadta teljes nyugalmaimat és szinte elfeledtette velem az előbb látottak rémséges borzalmait!

Valójában igazán csak most fedezem fel, hogy a természet, — ez az örökké rejtélyes ezerarcú művész — mily sok szépséget rejteget magában. Szinte hihetetlen, hogy az előbbi hátborzongató látvány után most egyszerre a jóleső nyugalom árad szét bennem és úgy érzem, hogy talán vissza is nyertem nyugodtságomat. Valahogy sejtem azonban, hogy még sok minden fog történni itt velünk!

A hosszú csendet Német töri meg. Javasolnám hadnagy úr, hogy nézzünk körül a közelben, hátha valami vadkörte vagy vadalmafát találunk! Elfogadom az indítványt, a távcsövet a tokba teszem és készülök a szárnytetőről leszállni.

Német egyszerre halkan szól hozzám és a szakadék irányába mutat. Maradjon nyugodtan hadnagy úr és figyeljen arra felé, mert — ebből az irányból már jóideje hallok valami gyanús zajt!

Erősen figyelek és a szakadék felől időnként tényleg beszédféle hangokat, száraz levélzörgéseket és tompa ág-reccsenésszerű zörejt hallok megisméltödni. A zaj mindig erősebb lesz és közeledik felénk! Az alkony az erdő szélét teljesen félhomályba burkolta. Az erdő fái körülbelül száz lépés távolra vannak tőlünk, úgyhogy a

fatörzseket csak elmosódva lehet már látni. Gyorsan leugrok a szárnytetőről s beszálok a hátsó ülésbe és a gépfegyvert a zaj irányába fordítom. Németnek oda szólok, hogy hátra is figyeljen, nehogy abból az irányból meglephessenek bennünket. A Mauser-pisztolyt gyorsan felhúzom, készenlétbe helyezem magam mellé, hogy ha a gépfegyver esetleg nem működne, kéznél legyen!

A zaj egy pillanatra elül, de a következő percben annál erősebben tör elő! Időnként tisztán hallok az emberi hangokat, amint az esti szellő erre felé hozza. Néha egy távoli falu esti harangszava is meglegbben a szellőben. A tücskök ciripelése, amely eddig teljesen betöltötte a levegőt — most hirtelen csendesebb lett. Léptek zaja hallatszik és egy-két másodperc múlva a bokrok között már láthatóvá válik néhány mozgó alak, amint utat tör magának a tisztás felé. Egyenesen a gép hátuljának tartanak, de jó részüket az oldalkormány és a merőleges vezérsík eltakarja szemem elől. Sajnos, ez nem a legjobb helyzet, mert a kormány szerkezeteket nem lőhetem széjjel! Sokkal jobb szerettem volna, ha bal vagy jobb oldalról közelítenek meg, mert akkor elsőrendű kilövéssem is lenne! Német is észreveszi a cserjék között törtetőket, gyorsan előre szalad és balra tőlem, nem messze a géptől, egy mogyoróbokor mellett foglal állást.

Ebben a pillanatban kb. húsz lépésre tőle két hatalmas kucsmássapkájú alak válik láthatóvá. Német a fegyvert célzásra emeli, a tűz megvillan a szürkületben, a lövés eldördül, majd gyorsan utána egy másik is. Látom, hogy az egyik közülük megtorpan, majd előre bukik és nagyot zuhanva elvágódik, a másik jobbfelé, a bokrok között futva eltűnik. Nemsokára abból az irányból kb. nyolc-tíz alakot látok a sűrű cserjés között bujkálni, s az egyik hézagon észre veszem, hogy egy kisebb tisztáson igyekeznek csoportosulni. Egnéhányan fegyverükhöz kapnak és eszeveszett tüzelésbe kezdenek. Tulajdonképpen még nem tudják, hol van a veszély, nem is céloznak, úgyhogy a golyók össze-vissza röpködnek a levegőben. Közvetlenül mellettem süvít el vagy nyolctíz golyó, egnéhány a szárnyat és a törzset hangos koppanással átüti. Az alakok egyike hangosan kiabálva hevesen gesztikulál és oda mutogat, ahonnan Német a lövést leadta. A rendszertelen lövöldözés helyett most mind

abba az irányba tüzelnek. Jól beirányzom a gépfegyvert és pontosan célbaveszem azt a helyet, ahol a bokrok mögött a csoportot sejtem. Megnyomom a gombot! Az ütőszeg elkattan és az első lövés csütörtököt mond. Gyorsan hátra húzom a závarzat emelőjét, a hibás patron kiugrik. Kékre festett gyutacsáról megismerem, hogy egy foszforos golyó. Nyugodtan visszaeresztem a závarzatot és éppen célzásra állítom be a gépfegyvert, amikor Német kétségbeesett ordítását halom az eszeveszett puskatűzben.

«Meglőttek hadnagy úr!» «Segítsen!» kiáltja. Az oroszok most még hevesebb tüzelésbe kezdenek Német felé, egyik a bokrok között már törtet is előre és kb. húsz lépésre megközelíti a gépet. Hirtelen megáll, az ámulattól földre gyökerezik a lába, majd gyorsan visszafordul és tele torokkal ordítja a többiek felé:

«Ausztricki aeroplán! Ausztricki aeroplán!»

Néhány golyó vágódik ismét a gépbe és hangos jajgatással füttyül el fülem mellett. A csoport most úgyszólván egy csomóba verődik össze és gyorsan igyekszik törtetni a gép felé. A gépfegyvert jól beirányzom a mozgó tömegre és megnyomom a gombot! Kísérteties lángnyelv csap ki a csőből és rőtörös színben úszik az egész cserjés. Az irtózatos kattogástól semmit sem hallok, a hatalmas füst és porfelhőtől semmit sem látok.

Majdnem fél percig kaszálok végig a lövöldöző csoport környékét. Annyit látok, hogy néhány magasabb cserje és bokor féloldalra dül és helyenként a száraz falevél a néhány foszforos golyótól meggyulladva nagyot lobban. A szalag háromnegyed részét lőhettem ki.

Kísérteties csend fogad. A por- és füstfelhőben még egy-két cserje egymásra dül, néhány elhaló hörgésszerű nyöszörgés hallatszik, aztán a teljes csend végleg birtokba veszi az egész környéket.

Erősen figyelek mindenfelé, de mindenütt a csend fogad! A gépfegyverre nézek! Az ördögi masina, — melybe a halál kutyái és vérszomjas fenevadjai, özvegyek, árvák, síró gyermekek és szerelmesek borzalmas jajjai vannak bezárva, — most hallgat. — A cső még füstölög és mereven néz az erdőre.

Félelmetes fegyver, melyet az isteni szikrájú emberi agy talán egy borzalmas luciferi ihletében találhatott ki!

A legmélyebb szívszakasztó bánat minden gyásza, a felesleges kacagás minden öröme, a kegyetlen véres orgiák minden borzalmassága megtalálható benne.

— Ez a kis acéltömeg a régebbi harcok több kilométer hosszúságú hatalmas várfalait helyettesíti, támad, mint az oroszlán, véd, mint a kerub, jelenti az otthoni milliók biztonságát és nyugalmát, mert ahol ez áll, ott talán még a poklok rémséges fúriái sem tudnak előretörni.

Borzalom fog el! Szinte babonás tisztelettel simogatom meg ezt az engedelmes ördögi jószágot, melynek most életemet köszönhetem. — Hihetetlen, hogy az imént még, a benne leláncolt ezerkarú «Nagy Kaszás», parancsotnak vakon engedelmeskedve, alig fél perc leforgása alatt, talán több mint két tucat embert küldött a másvilágra. De hiába sajnálom a szerencsétlen áldozatokat. — Háború van, itt nincs könyörület, mert ha nem én . . . akkor ők!

Talán Isten is úgy akarta, hogy én kerüljek ki éive ebből a borzalmas harcból, amit ezekkel az elvetemült hordákkal vívtam, akiknek kezeihez talán már eddig sok ezer ártatlan ember vére tapadhat.

A hátam mögött Német kiált elfojtott, segélyt kérő hangon egy-két szót! Mereven állva figyelek még néhány percig! A bokrok irányából azonban semmi életjelt nem látok, s így elhatározom, hogy gyorsan Némethez megyek. Magamhoz veszek két csomag kötőszert és kiugrom a gépből! Felhúzott Mauseerrel, óvatosan körülnézve közeledek Némethez a mogoróbokor felé.

Ott találok hátradőlve, mellette a földön az orosz fegyver, jobblába kinyújtva, ballába felhúzva. Mellé hajolok. «Mi a baj?» kérdem.

«A ballábamat lőtték meg, hadnagy úr, legyen szíves, kötözze be! Más bajom, hála Istennek, nincsen!»

Gyorsan felbontom az egyik csomagot és hozzáfogok a seb bekötéséhez. Az esti szürkület már itt a tisztáson is sötétségbe olvad. Közelhajolva megvizsgálom a ballábat és úgy látom, az alsó lábszár lábikráját érte a lövés. Óvatosan leveszem a lábszárvédőt, lehúzom a cipőt és igyekszem a lábat teljesen szabaddá tenni. Az alvadt vér úgy a lábszárvédőt, mint a cipőt teljesen lucskossá itatta át. Víz, sajnos, nincsen, amivel a sebet megmoshatnám, de legfontosabb, hogy elállítsam a vérzést. Nagyobb vatta-

csomót helyezek a seb mindkét oldalára és kötőszerrel jól körülfáslizom. Térden felül erős zsineggel többszörösen körülszorítom a lábat, hogy a vérzést ezzel is csökkentsem. Német nagyokat nyög a műveletek alatt, de közben annyira magához tér, hogy fájdalmas hangon, nyög-décselve beszélgetni kezd.

Körülbelül tizenöt fegyveres embert láttam hegyes kucsmájú sapkákkal a fejükön és hátukon nagy batyukkal. Egyet lelöttem, de a második megugrott a bokrok között. Amikor hallottam, hogy lövöldöznek a gép felé, azt hittem, talán hadnagy urat találhatta el egy golyó, hogy a gépfegyverből nem hallottam lövéseket! Nagyon vártam, hogy lőjjön hadnagy úr a gépfegyverrel és még akkor is, amikor megsebesültem, az első pillanatokban csak erre gondoltam. Állandóan tüzeltem az oroszok felé és körülbelül tíz lövést adtam le. Amikor meghallottam a gépfegyver biztató kattogását, csak akkor hagytam abba a lövöldözést, mert tudtam, hogy elvégzi ez helyettem is a munkát!

Németet óvatosan átfogom és a gép mellé cipelem. Fájdalmi csillapodtak valamennyit, de úgy érzi, hogy egész ballába teljesen elzsibbadt. Nemcsak Németet, de engemet is, most már az éhség és szomjúság kezd gyötörni! Se ennivalónk, se vizünk, a hűtővízhez nem nyúlhatunk, mert akkor nem röpülhetünk tovább. Azon gondolkodom, talán a lelőtt orosz katonáknál lesz valami élelmiszer és esetleg innivaló is. Bármennyire nem tetszik nekem ez a gondolat, a kényszer nagy úr, úgyhogy mégis elindulok abba az irányba, ahol Német az első oroszot lelőtte.

Nemsokára odaérek és a sötétben belebotlok a holttestbe. A bokrok árnyéka olyan sötét, hogy még egészen közelhajolva is alig látok valamit. Megragadom a holttestet vállpántjánál fogva és kijebb húzom az árnyékból. Az ég egyébként csillagos, csak helyenként úszkál egy-egy felhődarabka. Itt most már eléggé láthatok mindent.

Hatalmas, nagybajuszú, bozontosszakállú, tipikus orosz katona. Sapkája nincs a fején, talán mikor a golyó érte, leesett! Melle merő vér. Hátán hatalmas zsákból alakított hátizsák. A zsák csücskeire kötözött vastag zsineg szolgál az átalakított hátizsák válltartójául. Egyelőre semmi más nem érdekel, csak az, hogy mi van a

zsákban? Zsebkésemmel gyorsan levágom a tartózsinegeket és a körülbelül ötven kg. súlyú zsákot a géphez cipelem.

Német csak most mondja, hogy a szerszámtáskában egy villamoszeblámpának is kell lenni! Gyorsan a gépbe ugrok és a táska legalján meg is találok a zseblámpát. Igen jól világít, úgylátom új elem van benne! Igen megörülünk mindketten a nagy teli zsáknak és alig várjuk, hogy már együnk és igyunk valamit! Gyorsan kikötözöm a zsák száját és az egész tartalmát kiborítom. Egész halm holmi kerül elő és szinte hihetetlen, hogy ez a nagy halmaz ebben a zsákban összepréselve is elférhetett! A ruhadarabokat dobom legelőször félre, a szennyes fehérneműket, egy nadrágot, néhány inget és zubbonyokat. A villanylámpa fényénél az egyik pokrócba öt darab francia gyártmányú kézigránátot veszek észre. Óvatosan kiszedem és jó messze, egyik cserje tövében helyezem el. Legalul egy türlőközőféle piszkos ruhába bugyolálva jókora csomag kétszersültet találok és egy darab száraz kenyeret. Nagyon megörülünk az első ételmisszernek és egy marékra valót mindjárt Németnek adok, aki jóízűen ropogtatni kezd. A holmik között tovább keresgélve, három darab francia feliratú egy-egy kilós «Cornet de Bouef» húskonzervet találok. Van még két darab osztrák-magyar hadseregbeli hasché-konzerv és jókora darab szalonna. A különféle kapcaserű ruhadarabokba rengeteg töltény van becsavarva. Egyik főzőedényben elég kellemes ízű, érett vadkörtét találok. Németnek menten odaadom az egészet, hogy kínzó szomjúságát legalább ezzel oltsa. Fájdalmi dacára, elég jóízűen fogyasztja el a körtéket és kétszersültet eszik hozzá. Közbe én is megeszem három körtét. Igen kellemes ízű és rendkívül üdítő hatása van. Fekete lakkozott bőrpénztárca kerül elő az egyik zsebből, benne német írások, egy katonai igazolvány «Unteroffizier Ernst Klug» névre kiállítva. Német tábori levelezőlap is van a tárcában, a címzés Klug nevére szól. Feldpost 350 szám alá. A tárcában van még három osztrák-magyar húszkoronás, két tízmarkás bankjegy és három darab ötvenrubeles. Ezeket valószerűleg hullarablásból szedhette össze az orosz. Az egyik zubbony zsebében két nikkell és egy ezüst órát is találok. Az egyik óra számlapján Schönwald I.

Pécs felírás olvasható. A tárcát és az órákat is visszahelyezem a zubbony zsebébe.

Hosszas kínlódás után sikerült az egyik osztrák-magyar hasché konzervet felbontani. Átadom Németnek egy márék kétszersülttel. Felnyitom a másik dobozt. Ez már hamarabb megy s nemsokára mind a ketten jóízűen falatozunk. Németnek annyira jólesik minden falat, hogy sebének fájdalmát szinte nem is érzi!

Jólakottan most már megelégedettek vagyunk és egészen más színben látjuk a világot! A zseblámpa fényénél leveszem a kötést és újabbat teszek a sebre. A vérzés teljesen elállott, de nagy mennyiségű száradt vér van a seb körül.

Azon gondolkozom, mivel kellene a sebet lemosnom, amikor Német eszembe juttatja, hogy talán a benzin volna a legjobb. A felső szárnyra épített úgynevezett szűkség benzintartályból egyik orosz főzőedénybe leeresztek egy pohárnyi benzint és bemártott vattával lemosom a seb környékét. A sebet csípi a benzin! Német majdnem üvölt fájdalmában, de utána, hogy bekötözöm, igen jól érzi magát, sőt fájdalmat is csak ritkán érez.

Németnek a gép mellett az orosz ruhadarabokból és falevelekből fekhelyet készítek. Jó csomó fűvet is tépdesek és ezt alája teszem. Az így elkészített ágyba fektetem le.

Annyira kimerült, hogy nemsokára el is alszik. Időnként nagyokat horkol és álmában fel-fel szisszen. Fáradt vagyok én is, de mielőtt lefeküdnék, előbb megnézem a környéket.

A felhúzott Mauserrel kezemben sétálok körül a gép környékét, mindenfelé hallgatózom, de sehol a legkisebb gyanús neszt sem észlelem. A villanylámpa igen nagy segítségemre szolgál. A sűrű bokrok közé is benézek, sehol semmi különös, csak néhány álmából felriadt madár repül fel és üt némi zajt a bokrok között. A sötét erdő csendjét időnként egy-két bagoly rejtélyes huhogása töri meg!

Ott bujkálhatok, ahová a gépfegyver tüzeit zúdítottam! Igen óvatosan megyek előre, majdnem minden lépés után megállok és hallgatózom. Nemsokára megtalálom a tüzeléstől ledült egyik cserjét és azokat a bokrokat, ahonnan a szökevénybanda tüzelt rám.

Körülbelül négy lépés után egy holttestbe botlok. Két lépésre fekszik egymás mellett még három és közvetlen mellettük ismét kettő. Körülbelül négy lépésre ismét három holttestet találok. Az egyik ül, két keze hasán van összekulcsolva és irtózatosan eltorzult arccal mered maga elé. A legtöbbje görcsösen szorítja a fegyvert. Úgy látszik mindegyik több golyót kaphatott. Soknál állapotok meg has- és fejlövést. Ezek mindannyian kétségkívül katonaszökevények, össze-vissza szakadozott ruhájukról és lábbelijükről látszik, hogy nem rendes csapatbeli harcosok. A legtöbbnek sűrű szakálla és bajusza van és mindegyiknek a hátán hatalmas batyu.

Valószínűnek tartom, hogy a délutáni harc színhelyére akartak menni, hogy az elesetteket kirabolják! Német elbeszélése szerint kb. tizenöt ember lehetett itt, ilyenformán tehát elmenekülhetett egynéhány, mert a halottak száma tíz körül van.

Megsajnálom ezeket a szerencsétleneket, akik mindenestre elég nyomorultul pusztultak el és még el sem fogják temetni őket. Koruk után ítélve, több családos ember is lesz közöttük, akiket a hátramaradottak már hiába várnak haza! Háború van, sajnos, nem tehettem másképp! A cserkesztiszt elbeszélése alapján, ezeknél kegyelemre nem számíthattunk volna!

Visszafelé jövet egyik bokor aljában hasonfekve még egy halottat találok. Elég messze esik attól a helytől, ahová lőttem, valószínűleg súlyos sebet kaphatott és elvánszorgott ideig. Nyugalanság tölt el, majdnem biztosra veszem, hogy ezek közül néhány megmenekülhetett, akik majd megviszik a hírt társaiknak, hogy mit láttak itt a tisztáson!

Eloltom a lámpát és tovább hallgatózom. — Csend mindenfelé! Ez az erdei hatalmas magány romantikus éjjeli gyönyörűségben mily szép és felemelő lenne, ha az előbbi visszataszító látvány borzalmi meg nem rendítenek! Arra gondolok, hogy ezek a szerencsétlen elesettek valamikor mindnyájan egy izzó anyai szeretet és aggódo szülői vonzalom részesei voltak, akiknek eddigi életét is a hozzátartozók részéről csak szeretet és jószág vették körül.

Csak most látom, hogy a háború kegyetlen borzalmi, sajnos, sok mindent legázolnak, ami az élet, a vallás- és

az emberszeretettel kapcsolatos. Talán valami vészes járvány uralkodik ilyenkor a lelkeken, melynek hatása alatt az emberek mindent gyűlöletesnek látnak, amit idáig szerettek és tiszteltek az életben!

Megnyugtató lelkileg reám nézve, hogy ebben a világháborúban a mi harcunk, mint majdnem minden eddigi harcai a történelem folyamán a magyarságnak, — csak önvédelmi harc az orvul reántörőkkel szemben. — Talán az egész világ tudja, hogy mi, magyarok senkitől semmit elvenni nem akarunk, de ami több, mind ezer éve a mienk, ahhoz igazán jogunk van és ezt úgy, mint őseink tették, mi is megvédjük! — Ez a körülmény megnyugtató, mert ebben az önvédelmi harcban, azt hiszem, minden jóérzésű magyar örömmel áldozza fel magát, hisz ahol a nemzet léte, gyermekeink és unokáink jövő élete forog kockán, ott már nincsen helye az érzelgősségnek és könyörületességnek!

Visszamegyek a géphez, beszálok és a zseblámpámmal mindent alaposan megvizsgállok, összesen hét lövést fedezek fel a gépen, négy a törzset, három a szárnyakat érte. A törzsben levő három lövés közvetlenül a gépfegyver mellett van és szinte hihetetlennek találom, hogy nem kaptam belőlük. Az egyik lövés ott hatolt be, ahol én állottam, tehát a golyónak feltétlenül útjába kellett lennem. Megvizsgálom magamat és csak most fedezem fel, hogy a bal alsó kabátzsebem át van löve és jókora darab szövet van zubbonyomból kiszakítva. Ha a lövés kél milliméterrel odébb megy, már csípőmbe vág a golyó! Talán, annak köszönhetem ezt a két milimétert, hogy nem egyhelyben állottam, hanem izgatottságomban jobbra-balra mozogtam.

Megvizsgálom a szárnyban lévő lövéseket! Szerencsére nem veszélyesek, nagyjából a vásznat ütötték át és csupán az egyiknél fedezem fel, hogy az alsó szárny egyik bordájának hátsó végét szakította le. Úgy látom, ez a sérülés nem jelent komolyabb veszélyt a repülésre. Hirtelen a benzintartályra gondolok és az izgatottságtól forró hullám önt el. Mi lesz, ha átlukasztotta egy golyó?! Akkor egyszer s mindenkorra lemondhatunk arról, hogy elrepüljünk innen! A felső szárnyon levő szükségartály mindenesetre ép, mert az előbb Német sébéhez innen vettem benzint, de ez a mennyiség legfeljebb húszperces re-

püléshez elegendő. Mindenekelőtt a benzinyomás-mérőt nézem meg. Fellélegzem. amikor a két és fél légkönyomást benne látom! A benzinóra kb. száz litert mutat, tehát a főtartályt szerencsére nem érte lövés! Hátra van még a motor és a propeller. Ide is bevághatott egy kóborló golyó, de a sötétben nem lehet alaposan megvizsgálni a motort, meg kell várni a reggelt. Megnézem a propellert és megkönnyebbülve sóhajtok fel, amikor megállapítom, hogy nem érte lövés.

Fáradt vagyok. A gép szárnya alá bújok és végig heveredek a fűben. Úgy tapasztaltam, hogy itt a gép szárnya alatt minden zaj jobban hallatszik, mert a nagy szárnyfelületek a minden irányból jövő hangokat jobban felfogják és visszaverik. Bagoly huhog. Itt a szárny alatt elég kísértetiesen visszahangzik! Szorongó érzések között próbálok elszundikálni. Egyrészt aggódok, hogy a motor is kaphatott valahol lövést, másrészt, aggaszt, hogy az esetleg megmenekült oroszok reggel társaikkal meglephetnek bennünket! Hallom Német mély, egyenletes lélegzését. Időnként fel-felnyög. Azon gondolkozom, hogy reggel talán sikerülni fog beültetnem az ülésbe és valahogy a gépet együttesen elvisszük a Strypán túra.

Mielőtt elaludnék, zseblámpám fényénél megnézem, hány óra? Féltizenegy. A Mausert föl húzom, magam mellé teszem és bőrkabátomat jól begombolom. A Mauser fatokját a bőrsapkával körül fogom és vánkosnak a fejem alá teszem. Talán felzaklatott idegállapotom az oka, hogy mindenféle zavarosakat álmodtam össze. Egyik percben hatalmas teremben táncoltam, ahol igen sok tarka ruhába öltözött fiatal lány volt együtt. Utána vívóteremben találtam magamat, hol csupa idegen arcú, ismeretlen emberrel vívtam.

Hirtelen felébredtem. Felülök. Hallgatózom! Jobb oldal felől, az erdő mélyéből, különös zajra leszek figyelmes. Egy kisebb szellőroham időnként hosszan elnyúló síró, majd utána zokogásszerű, elfülő hangokat csap fülembe. Eleinte azt hiszem, talán baglyok vagy rókák hangja, de a kíváncsiság nem hagy nyugodni. A Mausert magamhoz veszem és kimászok a szárny alól. A hang vélt irányába megyek, s a bokrok szélén megállok és hallgatózom! Most már tisztán kiveszem a gyermekhangot, amelybe női zokogás is vegyül. Először arra gon-

dolok, hogy talán egy sebesült orosz katona vívódik a halállal, de most, hogy a női és gyermekhangokat tisztán hallom, a dolog annyira rejtélyes és izgató lett, hogy elhatározom, felkeresem a hangok forrását.

Hónaljig érő sűrű fűben, kőkény és galagonya bokrok között az erdő felé megyek, helyenként a villanylámpával magam elé világítok. Időközönként hátra nézek és figyelem az irányt, ahonnan eltávoztam. Lehet, hogy messze kell elmennem, s a sötétben eltévedhetek és nem találok vissza a géphez.

Körülbelül tíz percig törtetek előre a magas sűrű fűben és visszafordulva még homályosan látom azt a helyet, ahol a gép lehet! A tisztás szabályos körvonalait egy magányosan álló hatalmas tölgy előreugró lombkoronája töri meg. Ezt a fát már ismerem és tudom, hogy ennek irányában a másik oldalon van a gép. Szerencsére ötvenhatvan lapból álló jelentő-füzet van a zsebemben. A füzetből minden nagyobb bokornál kitépek egy lapot és a bokor egyik-nagyobb ágára szúrom fel, hogy így jegyezzem meg magamnak visszafelé az utat. Allandóan hallgatózok, de a hangok most az erdő mélyéből már ritkábban hallatszanak. Egy erős széláramlat egyszerre egész közel hozza ismét a különös hangokat. Sírás és jajgatás hallatszanak egyszerre, melyek kétségtelenül nőtől és gyermektől származhatnak. Sietek a hangok irányába és nemsokára el is érem az erdő szélét.

Az akadályok most már megszűntek, csak helyenként kell egy-egy nagyobb cserjecsoportot kikerülnöm. Igen ritkán a zseblámpát is használom, de csak ott, ahol valami bizonytalanságot látok magam előtt. Az óvatosság helyénvaló, mert igen sok szakadék és vízmosás szeli át az erdőt.

A sírások egészen közélről hallatszanak a sűrűből! Óvatosan a hangok felé megyek és majdnem minden lépésem előtt megnézem, hová lépek, nehogy valami száraz ág reccsenésével elarúljam magam! Sűrű cserjebokor mögött vagyok. Ki akarom kerülni, óvatosan lépkedek, amikor jobblábam alatt a föld besüpped! Balkezemmel hirtelen a cserje ágába kapaszkodók meg és csak ennek köszönhetem, hogy nem esem bele egy szakadékba. Gyorsan visszafelé lendítem magamat előbbi helyemre és most már két kézzel kapaszkodom a cserjébe. Amikor

szilárd talajon vagyok, magam elé világítok. Megborzadok, mert egy óriási vízmosásszerű szakadék szélén állok s jobblábammal az előbb már át is léptem az omladó partra.

Fellélegzek, hogy ilyen szerencsés véletlen folytán sikerült megmenekülnöm. Amikor a cserje ágával az előbb visszalendíttem magamat, a Mauserpisztolyt hátrafelé dobtam el. Fel volt húzva és a biztosítócsap is nyitva. Ezer szerencse, hogy nem sült el. Keresgélni kezdek a falevelek között mindenfelé a zseblámpával, de a pisztolyt sehosem találok. Enélkül pedig egy lépést se megyek tovább, mert minden percben szükség lehet rá, hogy magamat megvédelmezsem. Más fegyver nincs nálam, egyedül a zsebkésem! Legalább ötször járom körül a cserje környékét, amikor végre az egyik ágon fennakadva megtalálom a Mausert. Óvatosan emelem ki, nehogy a ravaszt meghúzza valami ágacska!

Lassan körülnézem a terepet és úgy látom, a szakadék jobbra húzódik kifelé az erdőből, a tisztás felső vége felé. Az előbbi hangokat most már tisztán hallom a szakadékból, a sírás és jajgatás a mélységből kísértetiesen visszhangzik. Tovább megyek felfelé a szakadék partján, cserjétől-cserjéig, óvatosan lépkedek. Tíz pernyi út után észreveszem, hogy a szakadék végképpen megszűnt. Lassan botorkálok előre, néha egészen lehajolok és jobbfelé nézek ki az erdőből. Ilyenkor a fák között a tisztás szélét látom világosodni. Az irányt tehát nem téveszthetem el és tudom, körülbelül hol vagyok, sőt azt is látom, hogy a géphez melyik irányba kell visszafelé menni.

Hatalmas törzsű fa mellett állok meg és minden irányban hallgatózom. A síró-rívó hangok a szakadék mélyéből törnek elő többszörösen visszhangozva. Kétségkívül még elég messze lehetnek. Megpróbálok bal felé kanyarodni a szakadék felé és lassan tapogatózva egyik fától a másikig botorkálok. A zseblámpával időnként magam elé világítok és csak mindig annyit megyek előre, amennyit magam előtt a lámpa bevilágít.

Egyik odvas fa mellől hirtelen sötét alakot látok el ugriani. Gyorsan egy fatörzs mellé húzódik és a Mausert előre szegezve figyelek az odvas fa felé. Szememet valószínűleg kidüllesztetem, fületem a földre is leteszem és úgy

hallgatózom, hogy az esetleges lábdobogást is hallhasam! Bármennyire figyelek, a legkisebb zajt se hallom és néhány percnyi hallgatózás után egy másik nagyobb törzsű fa mellé lépek.

A szakadék felől most megismétlődik többszörösen visszhangozva a gyermeksírás és az ezt csitító női hang. Valósággal rejtélynek tűnik fel előttem ez a dolog, bármennyire gondolkodom, nem tudok még csak megközelítőleg is rájönni arra, kiket vagy miket rejtegethet mélyében a szakadék! Óvatosan az odvas fa mellé megyek, a felhúzott Mausert előre tartva tovább hallgatózom. Az izgatottságtól hallom szívem kalapálása!, szinte a torkomban érzem a lüktetést és lélegzetemet is visszafojtom. Időnként verejtékcseppek gyöngyöznek homlokomon. Megpróbálok egy lépést tenni a fa mellet, amikor a törzs mellől halk, suttogásszerű hang üti meg a fülemet. Nem tudom kivenni a szavak értelmét és ezért a törzs mellett jobban előrehajolva tovább hallgatózok. A suttogásszerű hang megismétlődik, most már többször egymásután és lassan megértem, hogy «Szergej Dimitrov» nevét mondogatja valaki többször. Hirtelen nem tudom mire vélni, hiszen szegény Szergej Dimitrov cserkeszhadnagy már halott! Babonás félelem fog el és már azt kezdem hinni, talán szelleme van itt a közelemben! A hideg megborzongat egy pillanatra és úgy érzem, hogy ez a rejtélyes história most az én idegzetemet is kissé próbára tette. Érzem azonban, hogy ez csak amolyan kisebbfokú idegreflex lehet, mert a félelem, a legcsekélyebb mértékben sem környékezik!

A titokzatos lény most erősebben ejti ki, szinte siránkozó, kérő hangon a «Szergej» nevet. Ezek után most már megállapítom, hogy élőlényről és nem szellemről van szó! Önkéntelenül én is elég hangosan ejtem ki Szergej Dimitrov» nevét. A következő pillanatban a faóriás odújából egy sötét alak bújik elő, néhány lépést tesz felém és halkan köszön nekem «Dobri vecser»-! (jó estét). Viszonzom a dobri vecsert, de orosz tudományom ezzel véget is ért. A tótot meglehetősen beszéltem, a lengyelt is megértem, mindazonáltal németül mondom meg elég hangosan a titokzatos lénynek, hogy én osztrák-magyar tiszt vagyok! Fojtott női sikoly hallatszik és a sötét alak pár lépést tesz hátrafelé. E pillá-

natban rávilágítok zseblámpámmal! Hatalmas bundaszerű köpönyeg van rajta, feje nagykendőbe bugyolálva. Arcát eltakarja tenyerével és hangosan sírni kezd. Imbolygó léptekkel jön felém és térdre ereszkedik előttem. Hangosan zokogva németül ad hálát az Istennek, hogy végre az osztrák-magyar hadsereg megérkezett és most már megszabadítja őket a garázdálkodó forradalmár orosz katonáktól.

Lehajolok hozzá, felemelem és arcába világítok. Harminc év körüli, rendkívül intelligensarcú nő. Haja öszszekúszaltan, csapzottan hull vállára. A valamikor finom, ápoltságú arc a sok sírástól, izgalmaktól és szenvedésektől igen megviselt. Remegő hangja sokszor elcsuklik, de arcán időnként szinte átszellemült boldogság vonul végig! Ezt a tökéletes boldogságot csak ilyen elgyötört és megviselt lélek arcáról lehet leolvasni!

Állandóan remeg és csak reszketve tud kiejteni néhány szót. En biztatom, hogy csak beszéljen, mert most már nem ellenség áll előtte! Lassan erőt vesz magán, a kendőt leveszi fejről és halkán beszélni kezd:

«Az osztrák-magyar hadsereg ismét a régi, békebeli nyugalmat és biztonságos életet jelenti nekünk! Végre hazamehetünk elhagyott házainkba és ha mindenünk-ből ki is fosztottak, legalább a télre hajlék alatt lehetünk ! »

Nem is nekem mondta ezeket a szavakat, hanem saját magának. Egyszerre kiegyenesedik, előre lép, kezem után nyúl, megrázza és hirtelen megcsókolja. Gyorsan elkapom a szájától. Észreveszi zavaromat, de kér, hogy bocsássak meg, ő most olyan boldog, hogy nem tudja mit csinál! Szaporán beszélni kezd. Elmondja, hogy három hónapja éjjel-nappal csak azon imádkoztak, hogy jöjjön már az osztrák-magyar hadsereg!

Engem annyira meghatott ez a jelenet, hogy nem is tudok szóhoz jutni, csak hosszan elnézem ezt a minden szenvedéssel és megpróbáltatásokkal összegyötört intelligens arcot. Arra kérem, mondja el, mi van itt az erdőben és mi történt velük eddig?

A zseblámpát eloltom, már nincs szükség rá, egyébként is takarékoskodni kell az elemmel! Megnyugodva beszélni kezd:

«Az orosz hadsereg a nyár elején bomladozni kezdett

és már akkor egész csapattestek szöktek meg a front-ról! A harcvonal abban az időben a Zlota-Lipánál állott és a megszőkött csapattestek itt, a front mögött, bandákba verődve, az erdőbe vették be magukat és rablásból, meg fosztogatásból éltek. A Szereth-folyó melletti helységek különösen szenvedtek a fosztogatásoktól. Zbaraz várostól körülbelül ötven kilométernyire egy erdei telepen tartózkodtunk a nyár elején. A telep tíz tizenöt házikóból állott, amelyekben vadőrök és favágók laktak családjikkal. Az erdő egyébként egy lengyel arisztokrata családé és én a tulajdonos sógornője vagyok. A telepen részünkre kényelmes vadászlakot építettek és vagy húszan laktunk benne. Naponként kirándultunk az erdőbe és kisebb vadászatokon vettünk részt. Egy éjjel a telepet egy csapat részeg szőkevény orosz katona lepte meg. A házakat felgyújtották, mindent kiraboltak és kegyetlenül legyilkoltak mindenkit, aki útjukba került. Harmad magammal tudtam csak hiányos öltözékben az ablakon keresztül megmenekülni, a többieket, akik velem voltak, mind megölték. A férfiak fejszéssel és dorongokkal egy ideig ellenálltak a rablóknak, s ezalatt tudtak csak egynéhányan az asszonyok közül gyermekeikkel elmenekülni. Én csak úgy tudtam megmenekülni, hogy Olga nevű, szép orosz komornám, aki a szomszédos szobában aludt az egyik orosz bandavezetőnek dobta oda magát és ezalatt az ablakon át két nővendéggel együtt kiugrottunk. Az erdőben napokig bolyongtunk, míg végre huszonhármán verődtünk össze. Egy kiszáradt, mély vízmosásban van egy hatalmas barlangszerű, tágas mélyedés és ott ütöttünk tanyát. A barlang annyira eldugott helyen van, hogy aki nem ismeri a terepet, az soha oda nem talál. Ezt a barlangot a menekültek közül az egyik vadőr felesége ismerte és ő vezetett bennünket ide. Nappal nem is merünk ki-mozdulni és inkább alszunk, csak éjjel jövünk ki és ilyenkor reggelig járunk az erdőben élelem után. Hónapok óta alig ettünk meleg ételt. Nagyobbrészt málnát, szamócát, áfonyát, vadkörtét és vadalmát szedünk és ezen élünk! Szerencsére vizünk van, mert a szakadék mélyén kis forrás buzog. Körülbelül egy hónappal ez-előtt megismerkedtem egy cserkeszcsapat vezetőjével, Szergej Dimitrov hadnaggyal, aki azóta időnként meg-

látogat, konzerveket és egyéb élelmet hoz részünkre. Négy napja volt itt utoljára és a tegnapi délutánra ígérte, hogy ismét eljön! Dimitrov nevét mindennap imába foglalom. Talán ő a legtökéletesebb férfi az egész világon azok között, akiket eddig ismertem. Ha ő nincs, régen elpusztultunk volna! Tulajdonképpen csak azóta könnyebb a helyzetünk, addig állandóan vadgyümölcsöt ettünk. A menekültek között hat gyermek is van, akik közül háromnak az édesanyját azon az emlékezetes éjjelen meggyilkolták. Két napja halt meg közülünk az egyik gyermek anyja, akit éjjel a szakadék medrében temettünk el. Tegnapi délután itt a közelben levő tisztáson irtózatos harc folyt le és a lövéseket a barlangban remegve hallgattuk.

Már régebről ismerek egy Kalnikov nevű kozák tisztet, akinek egy hónappal ezelőtt sikerült tudtára adnom, hogy itt lakunk a barlangban. Kalnikovval itt nem régen találkoztam, aki akkor hozott némi élelmei. — az elsőt, amit hónapok óta ettünk. Megmondta azonban, hogy rendkívül nagy elfoglaltsága miatt nem tud törődni velünk, mivel nagyobb különítmény parancsnoka lett és állandóan másfelé szólítja el a kötelesség. Közölte, hogy Szergej Dimitrov cserkeszhadnagy barátjára bíz bennünket, aki ebben az erdőben cirkáló csapatnak a parancsnoka és aki gondot is fog viselni reánk. Szergej Dimitrov el is jött hozzánk s legutóbb egy őzet, kenyeret és zsírt hozott. Sajnos mindnyájan ki vagyunk éhezve és már mindent elfogyasztottunk. Nem is merünk rendszeresen enni, a legfontosabb, hogy a gyerekek jóllakjanak, különben mindig sírnak. A tegnapi délután kijöttem a barlangból és csak a véletlenül múlt, hogy a szökevény orosz katonák el nem fogtak. Jól ismerem a környéket s a szakadék egyik mélyedésében a dudvák közé úgy elbújtam, hogy az oroszok hiába kerestek, nem találtak meg. Amikor elvonultak, nemsokára előbújtam rejtekhelyemről és a barlangba akartam visszamenni, amikor a szakadék másik oldaláról ismét katonákat hallottam közeledni. Gyorsan elbújtam egy odvas fába és innen figyeltem az előre jövőket. Körülbelül 15 fegyveres cserkeszt láttam, amint közelednek széles rajvonalba fejlődve. Egy zászlós volt velük és úgy láttam, valakit vagy valamit igen keresgélnek, mert minden

bokorba és árokba benéznek, többször hangosan kiáltottak és egy különös hangú sípjelet is adtak időközönként. Szegények nem is gyanították, hogy egy csapat szökevény van a tisztás nagy fűvében meghúzódva, ahol már várják is őket. Olyan gyanútlanul mentek előre, hogy kedvem lett volna figyelmeztetni őket a reájuk váró nagy veszélyre, de mire az odúból magamat ki tudtam szabadítani, már mind az erdő szélén voltak, ahol el is dördült rájuk az első sortüze az orvul támadóknak. Én azt hiszem, hogy ezek ez emberek talán Dimitrov csapatából valók lehetnek, mert egynéhánynak, aki a közelben ment el, a sapkájáról a 13-as számot olvastam le és Dimitrovról is tudom, hogy ő is 13-as cserkesziovas volt. Alig dördült el az első sortüz, újabb csapat közeledett a szakadék felől és én gyorsan ismét visszabújtam az odúba és figyeltem. Örömmre tíz lépésre tölem, óvatosan előre szegezett fegyverrel Kalnikovot pillantottam meg. örömmel üdvözöltem a nagyon meglepődött régi ismerőst és azonnal megmondtam, hogy a szökevények csapata most távozott el a tisztás irányába. Kalnikov gyorsan búcsút vett tőlem és az én útmutatásom alapján a szökevények hátába került. Nem tudom, hogy végződhetett a harc, mert én gyorsan a barlangba jöttem vissza, de irtózatossá lehetett, mert a sok kiáltás és ordítás valósággal megfagyasztotta a vért ereimben. Valószínűnek tartom, hogy Kalnikov győzött, mert ők többen is voltak, mint a szökevények. Szergej Dimitrov nem volt Kalnikov csapatában és én Kalnikovval megüzentem neki, hogy mihamarabb jöjjön, mert igen várjuk!»

Valóságos hőskölteménye a női jóságnak és áldozatkészségnek, melynek megrendítő részletei annyira hatnak reám, hogy percekig szóhoz sem tudok jutni! Annyit mindenesetre felfogtam ebből a tragédiából, hogy Szergej Dimitrovot, a jótevő mentőangyalt, akit ezek már hiába várnak, most nekem kell pótolnom minél hamarabb. Csak most kezdem tisztán látni, hogy akkor az erdőben egyedül járkálva valószínűleg a barlangba tartott a menekültekhez.

Felgyújtom a zseblámpát és megkérdezem az ismeretlen nő nevét.

Egy ideig hallgat, de aztán zokogva kér bocsánatot

és kitér a kérés elől, — mint mondja, azért, — mert fogadalmat tett, hogy senkinek nem árulja el magát. A barlangban lakók közül is csak négyen tudják, hogy grófnő.

Az egész eset annyira megrendít, hogy csak percek múlva jövök magamhoz. Mindenekelőtt bemutatkozom és megmondom, hogy magyar nemzetiségű császári és királyi hadnagy vagyok. A grófnő erre valósággal felujjong, mint mondja, a magyarokat mindig nagyra értékelte, mert azok lovagias emberek és legalább számíthat most arra, hogy segíteni fogok rajtuk!

A békeévekben jártam többször Magyarországon. Budapesten, a Margit-szigeten igen kellemes és szép napokat töltöttem. Rokonságban vagyok egyik osztrák arisztokrata családdal, akiknek birtokuk van Magyarországon és ezek révén kerültem Budapestre.

Kezet csókolok a grófnőnek és felajánlom segítségemet. Sokáig már nem beszélgethetünk, mert az idő igen előre haladt. Kényszerleszállásunkat nem mondom el, hanem gyorsan köszönve indulok vissza a géphez élelemért. Megmondom, hogy körülbelül félóra múlva visszajövök és addig várjon reám!

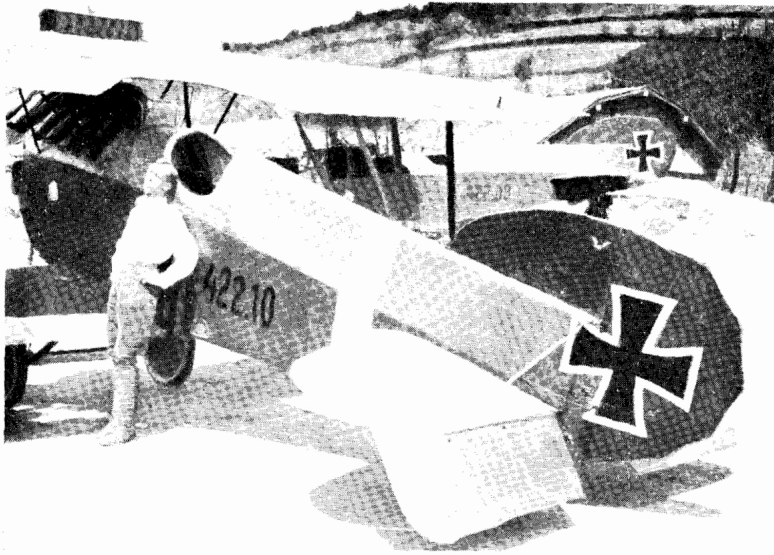
A tisztásra gyorsan kiérek. Rövid idő alatt tájékozódok és az erdő szélén menve nemsokára megtalálom az egyik bokrot, ahol a feltűzött papírlap fehérlik az egyik ágon. A magas fűben ugyancsak nehéz a járás, talán azért, mert most jobban sietek, mint amikor jöttem. A grófnőtől hallottakon gondolkozom. Szinte magán kívül volt, amikor szegény Szergej Dimitrovról, a jóságos angyalról beszélt, aki a legtökéletesebb férfi az egész világon! Valóban nagy dolog az, amit a megboldogult Szergej Dimitrov tett értük. Valahogy az az érzésem, hogy a grófnő Dimitrovban bizonyára nemcsak a jótévőt magasztalta, hanem talán egy olyan férfit is, aki esetleg érzelmi világában is szerepelhetett. Természetesen nem közöltem vele, hogy szegény Szergej Dimitrov már nincs többé, akit az a 15 főből álló kis hősiesség csapat is már hiába keresett annyira mindenfelé. Annyit mondtam, hogy borzasztó harcok vannak mindenütt és a harcoló katonáknak az élete talán soha nem volt olyan bizonytalan, mint most! Elővigyázatosságból nem árultam el jelenlegi helyzetünket, elvégre senkinek

Kiss tiszthelyettes repülő hősi halála. (Az elégett gép roncsai.)

*Kiss által légi harcban legyőzött angol kétüléses felderítőgép.
Kenzian fhdgy, Weldin százados, Kiss, Kasza őrmester.*

Kiss utolsó felszállása előtt kedvenc Phönix gépe mellett sütkezézik a napon.

*Bence István fahdgy, az alpesi repülők kedvencével, George -al.
(Délamerikai makimajom.)*

*Linke főhadnagy †
(27. légi győzelem)*

*Kiss József tiszthelyettes †
(19. légi győzelem)*

*Hősi halált halt Olivér öcsém, a
lelkes költő, kinek ütegét gyakran
irányítottam a levegőből, rádióval.*

Nemes Maier József vadászrepülőszázadának gépei (két ötös «Phönix»-raj).

A király kezét fog Nemes Maier József századossal a perginei repülőtéren.

sem lehet a szándékát tudni! Ez a körülmény most különösen megnyugtató!

A grófnő nyilván azt gondolta, hogy csapataink már idáig nyomultak előre és nem is sejtí, hogy ez még néhány hétbe is beletelhetik.

Megérkezek az első papír-jelzéshez. Látom a nagy tölgyfa jellegzetes koronájának előre ugró körvonalait és a fűben nagyokat szökellve elérek a géphez. A nagy sietségben alaposan kiizzadtam. Körülbelül húsz perc alatt érhettem ide, — ami tekintve a zezugos nehéz utat, — elég nagy teljesítmény! A gép közelébe érve óvatosan körülnézek és csak néhány percnyi hallgatóság után lépek a gép mellé. Az öreg Loyd némán és csendesen áll helyén, semmi változás semerre sem! Mindenütt csend és nyugalom.

Megnézem Németet! Alszik! Időnként nyög néhányat, de lélegzése elég egyenletes. Gondolkodom, mit is kellene elvinnem a grófnőnek? A három francia konzervet mindenestre meg kell hagyni magunknak, hisz a mi helyzetünk sem biztos és nem lehet tudni, még mi vár reánk! Más megoldást nem találok, minthogy az elesett orosz katonák hátizsákjaiból viszek el kettőt vagy hármat. Ezekben nagyobb részt van élelmiszer és sok olyan holmi, amiknek a nélkülözö menekültek igen sok hasznát vehetik.

Megkeresem a gépfegyver pásztázott területét és az egyik bokor mellett fekvő halott hátizsákját lefejem a válláról. Teljesen tömve van, a szélén érzek a kezemmel néhány konzervet is. Még két hátizsákot veszek le a halottakról, kettőt összekötözök és a vállamon vetek át, egyet meg a kezembe veszek. A három csomag száz kilogram is lehet. A zsákok is több lyukat kaptak a gépfegyver-golyóktól, de úgy látom, hogy inkább a ruhadarabokat érték a golyók. Elcipelem a géphez a nagy terhet. Jól elhelyezem a vállamon az átalvetőt s az egyik zsákot a kezembe véve, indulok vissza az erdőbe a grófnőhöz.

A nagy fűben, — mondanom sem kell, — rendkívül nehezen megyek előre! Alig érek az első megjelölt bokorhoz, már halálra fáradt vagyok. Leülök pihenni és körülbelül tíz perc után tudok csak innét tovább menni. Az út legnehezebb szakasza tulajdonképpen most

következik. Sok helyen a földön csúszva vonszolom magam után a csomagokat és mászok a bokrok alatt, hogy ne kelljen nagy kitérőt csinálnom. A sűrűbb cserjék és bokrok között legtöbbször csak egyenként tudom a hátizsákokat átvinni s mire az erdő széléig érek, annyira kifáradok, hogy a szédülés környékez. Sokszor kénytelen vagyok lefeküdni, annyira kimerültem és ilyenkor forog velem a világ. Az izzadság patakokban ömlik rólam. Életemben még nem izzadtam ki ennyire! Egy-egy hűvös széláramlat eleinte jól esik, de később borzongatni kezd a hideg. Az erdőben már sokkal könnyebb az előrejutás. Hosszas kínlódás után végre a megbeszélt helyre érek. Most látom, nem félóra, de majdnem két óra is eltelt azóta. De meg kellett tennem, tartoztam ezzel a halott Szergej Dimitrov szellemének! Valószínűleg már tegnap este hozott volna élelmet a menekülteknek és ezt most nekem kell helyette elvégezniem, ha lehet többszörösen, mert én már nem igen jövök többé!

Szegény Szergej Dimitrov, az erdőben élő menekültekről, — akikhez tartott, — nem tett említést! Talán nem bízott bennem és valószínűleg szavát adta a grófnőnek, hogy senkinek sem árulja el a rejtekhelyet.

Itt állok az odvas fa mellett kimerülten és várom a grófnőt, de nem jelentkezik senki.

«Halló, Comtesse!» kiáltom többször, de a sűrűből senki sem válaszol. A vízmosás felé megyek és jó darabig hallgatózok, de sehonnan semmi nesz, a síró és jajgató hangok is megszűntek. Türelmetlen leszek és ujjaimmal nagyot füttyentek, sőt nevemet is bekiáltom a szakadék felé:

«Itt vagyok! Megjöttem!» Semmi válasz. A grófnő eltűnt. A csomagokat az odvas fa mellett hagyom.

Kimerülve vánszorgok vissza a géphez. A ruha csurovizes rajtam. A bőrkabátot és a bőrnadrágot magamra húzom és lefekszem a gép alá. A kimerültségtől el is szundikáltam.

Nem sokat alhattam, mert hirtelen különös zajra ébredtem. Erős káromást és hangos rikácsolást hallok mindenfelé. Kimászok a szárny alól és most már tisztán hallok a hangokat. Rengeteg varjú, holló és csóka kering egészen alacsonyan a tisztás fölött és hangos rikácsolással lakmá-

rooznak a hullákon. Reggel hat óra. Az órát most húzom fel és úgy látom, rendesen jár. Kelet felől kivilágosodik. A hullarablók úgylátszik korán munkában vannak. A tisztás fölött nagy rajok keringenek és az erdő felső végénél csapnak le az egyes csapatok. A tegnapi délutáni harcokból ottmaradt hullákon lakmároznak. Ezek a repülő sírások már az örök enyészet előhírnökei és bizonyosan hálások az ilyen csetepatékért. A meddő, cél nélküli testvér-harcokból hasznuk mindenesetre csak nekik van. A jóllakottak meglegedetten károgva távoznak s helyükbe szüntelenül érkeznek az újabb éhes rajok.

Német is felébred a szokatlan lármára, amely betölti az egész levegőt. A zaj az erdő sűrűjéből többszörösen visszhangozva verődik vissza. Német kérdőleg néz rám. Elmondom a zaj okát és elmesélem éjjeli kalandomat is. Nagyon csodálkozik és meglepetten hallgatja a történetet. Érdeklődöm hogyléte felől. Igen jól aludtam — mondja — és ez mindenesetre sokat használt a sebnek. Fájdalmaim ritkán vannak és csak néha nyilalik a sebbe a fájás, de úgy érzem, mintha ballábam nem is volna!

Azon tanakodunk, hogy az elrepülést hogyan hajtsuk végre? A gépet Német képtelen lesz vezetni, hisz fél lábával nem tudja mozgatni az oldalkormányt. Ilyen típusú gépet én még nem vezettem soha, csak az iskolagépetj a kis Branderburgit ismerem és ezt is csak inkább magán-szorgalomból tanultam meg úgy-ahogy vezetni.

Elhatározzuk, hogy az oldalkormányt együttesen fogjuk kezelni úgy, hogy én a hátsó ülésből Németnek segítek a kormánymozgatókra kötött zsineggel mozgatni az oldalkormányt. Ha ezt sikerül megoldani, úgy Német el fogja vinni a gépet hazáig. Német csak jobb lábával tudja mozgatni az oldalkormányt, mert ballábát nem tudja használni. Az oldalkormány mozgató rúdra kötött zsineggel mindenesetre én fogom a ballábát helyettesíteni.

A rádió antennadrótjából vágok le hat métert és három-három métert kötök az oldalkormányrúd két végére. A mozgató huzalokat az ülésemig hátra vezetem, úgy hogy a hátsó ülésből egészen kényelmesen tudom mozgatni két kezemmel az oldalkormányt. A kiegészítő oldalkormány-mozgatás tehát egyelőre az elméletben jól bevált és majd a gyakorlatban fogjuk kipróbálni, ha Német a gépbe beül. A nagy munkában észre sem vettük, hogy

kivilágosodott. Az ég mindenütt felhős. A tisztásra helyenként kisebb ködfoszlányok ereszkednek le, de a reggeli híivős szellő rövidesen megtisztítja a környéket. Mindezekelőtt a gépet vizsgálom meg alaposan és a motort nézem át, nem sérült-e meg valahol. A védő bádoglemezt két helyen is átszakította a golyó, de szerencsére a motor hosszában siklott el és az olajtartályt súrolva vágódott ki jobbra. Nagy öröömre sem a szárnytartórúd, sem a merevítő-huzal nincs megsérülve. A futószerkezetet is megvizsgálom. Sajnos az egyik Mannesmann-féle tartócső, golyótól kisebb sérülést kapott. A kerekek szerencsére hibátlanok.

Beszállok a gépbe, kipróbálom a kormány szerkezetet, igen örülök, hogy mind kifogástalanul működnek. Észreveszem, hogy a balszárnny csűrőlapját golyó fürta át és az egyik mozgató sarokból le is tépett egy darabot. Megvizsgálom a hibát, de nem találok veszélyesnek, talán kirtart hazáig.

Éhesek vagyunk, ennünk kell valamit! Különösen engem kínoz az éhség annyira, hogy majdnem szédülök. Az éjszakai erdei kirándulás mindenesetre nagy fáradtsággal járt és nem is csoda, hogy megéheztem. Két «Cornel de Boeuf» konzervet bontok fel. Igen jó étvággyal, kétszersülttel fogyasztjuk el. Utána a megmaradt vadkörteket esszük meg. A szomjúság csak most kezd kínozni mindkettőnket. Bármennyire is próbáljuk türtőztetni magunkat, lehetetlen kibírni hazáig víz nélkül! Egy pohár vízéért vagy jó szódás fröccsért minden pénzt megadnék! Kutatok az orosz holmik között, talán találok innivalót, de üres vudkis kulacsnál egyéb nem kerül elő. Nem marad más hátra, ismét a hűtővízből leereszteni valamit. A szájamba veszem a leeresztőcsövet és két kortyot engedélyezek magamnak. Német is ennyit iszik. Nem sokat használ, mert még jobban fokozzuk szomjúságunkat, de az a tudat, hogy az evés után ittunk valamit, mégis megnyugtatólag hat.

Ahogy felébredtem Németet próbálom beemelni az első ülésbe. Egyik lábával felkapaszkodik a törzsből kiálló hágcsőre, de ott állva marad, mert másik lábára egyáltalán nem tud ráállni. Bemászok az ülésbe s óriási erőlködéssel húzom fel Németet a perembe, ahonnan féllábával valahogy besegíti magát. Fájdalmasan szisz-

szen lel, de végre bent van az ülésben és el is helyezkedik valahogyan. A sebesült lábát kénytelen vagyok egy szíjjal felkötni, hogy függve maradjon, mert a legcsekélyebb ránehezedés is nagy fájdalmat okoz. Ülésembe beteszem a cserkesztiszt fegyverét az összes történyekkel. Ki tudja nem lesz-e még szükség reá? A megmaradt élelmiszereket is berakom magamhoz, a sebesült lábát még egy ócska orosz nadrággal bugyolálom körül, hogy fent a reggeli hűvös áramlatban meg ne fázzék!

Végre elkészültem Némettel. Hátra mászok ülésembe. A benzin-főtartályban a levegőt három légkörre nyomom fel a kézi-szivattyúval. Német jobblábalával kipróbálja az oldalkormány mozgását. Aránylag jól kezeli a kormányt.

Az összes műszereket alaposan átvizsgáljuk, majd Német a gyújtást kikapcsolja.

Kiszállok és átfordítom néhányszor a propellert. Német bekapcsolja a gyújtást és az indítómágnesen néhányat forgat, de a motor hallgat. Újra kikapcsolja a gyújtást és ismét átfordítom néhányszor a propellert. Hatszor ismételjük meg ezt a műveletet. Az izzadság már verejtékezik rólam, de a motor még mindig áll.

Meg kellene nézni a gyújtógyertyákon a kábeleket, valószínűleg olajos lehet valamelyik saru felülete, mondja Német nekem. Előre mászok a motorhoz, az összes kábeleket leszerelem, átvizsgálom a vezetéseket, nincs-e szakadás valahol? Az egyik kábelen a sarun olajos felületet találok! Lereszelem és újra visszaszerlem a kábelt. A dekompresszort Német kinyitja és így nyitott szelepekkel fordítom át néhányszor a propellert.

Végre sikerül a begyújtás. Nagy dübörgéssel megindul az öreg Daimler motor. Lassan járátjuk, amig be-melegedik. A gépet a széllel szembe a helyes start irányába húzom hátra. A gép előtt körülbelül húsz lépés távolságra kezdődik a nagy fű és a startolható terep vagy kétszáz méter hosszúságú. A fű aránylag itt elég ritka, a talaj kissé kövecses és csak helyenként van egy-két kisebb bokor.

A motor zaja a sűrű erdőből nagy visszhanggal verődik vissza. Néhány éles ágyúlövés dörren bele tompán a zajba. A start Német szerint úgy lehetséges, ha hirtelen teljes gázt ad és körülbelül százhusz méteres

gurulás után a gépet már gyengén felemeli és így hagyja egy ideig alacsonyan repülni, különben belemegyünk a nagy fűbe, ami végzetessé is válhat. Beülök a gépbe, elhelyezkedem. Minden rendben van, mehetünk, szólok Németnek. Német jól előrenyomja a magassági kormányt és teljes gázt ad.

A száthatvanöt löerő felbömböl, a kipuffogócsövön lángnyelvek csapnak elő, a motor szinte tiltakozik ez ellen a rendellenes eljárás ellen, mivel szabályszerűen a gázt a startnál csak fokozatosan kell adagolni. A gép nagy sebességgel gurulni kezd egészen a magas fű határáig. Már jól benne vagyunk a nagy fűben, amikor megrántja német a magassági kormányt. A gép gyorsan felugrik a fű fölé.

A fűtenger fölött utazunk szédítő sebességgel. Az erdő felső vége már veszedelmesen közeledik! Német ismét meghúzza a magassági kormányt és most már a fák koronái fölött fűrődünk be a fokozatos emelkedésbe! Látszik, hogy még szokatlan Németnek a kormányzás, de hamar belejön és nemsokára egy mélyebb fordulót is próbál az erdő fölött.

A vetítő-tükörbe nézek. Német igen sápadtan, falfehér arccal ül a helyén! Azt hiszem, megijedhetett a startnál, talán nem is bízott, hogy sikerülni fog! Észrevesz a tükörben. Mosolyog és keresztet vet, hogy sikerült a start!

Négy nagyobb kör után már ezeröttszáz méterben vagyunk! A motor kifogástalanul működik. A gép a fordulót jól veszi. Néhányszor segíték az oldalkormány kezelésében és a huzalt Német intésére meghúzom. A hűtővíz miatt állandóan drukkolok, folyton figyelem a fordulatszámhlót, de úgy látom, talán mégis túlságosan pesszimisták voltunk a hűtővizet illetőleg!

Most a tisztás fölé érünk. Lenézek arra a helyre, ahonnan elindultunk. Innen felülről veszem észre, hogy a fűrengetegben helyenként jócskán vannak szikladarabok és sok helyen kis alacsony bokrocskák bújnak meg. Egy ilyen bokornak, vagy szikladarabnak nem lett volna jó nekimenni, mert végzetes katasztrófát hozott volna reánk!

Csak most gondolom át, mily sok veszély környékezett bennünket és hogy minden másképpen is történhetett

volna. A kellőnk életéért azt hiszem egy biztosító társaság semilyen összeg erejéig nem vállalt volna kockázatot!

Ezerhatszáz méter magasan repülünk! Tovább máinem emelkedünk, hanem a Strypának vesszük az irányt. Odáig talán kétezer méterig felmegyünk s ezzel a magassággal fogjuk átrepülni a frontot.

Mégegyszer letekintek az erdőre. A tisztás kis foltnak látszik. A gyászos erdő misztikus, rejtélyes szakadékaival szinte hívogatólag integet felém. Egy fényképfelvételt is csinálók innen fentről. Lelkem mélyén megrendülve mondok Istenhozzádot ennek a hatalmas rengetegnek, melyben rövid huszonnégy óra alatt oly sok tragédia játszódott le.

Eszembe jut Szergej Dimitrov és a grófnő, akik a hatalmas rengetegnek misztikus szellemei lettek. Megilletődve gondolkodom a hatalmas erdőre és a nagy erdei tisztásra, ahol a sors sok veszedelmes komédiát űzött velünk. Hogy megmenekültünk, mindenesetre csak az erős hitnek és bizalomnak köszönhattuk, ami az életben mindig és mindenben győzedelmeskedik is.

Lassan közeledünk a Strypa felé. Már kétezer méter körül vagyunk. Néhány elhárító üteg tüzel reánk, de a lövések távol robbannak tőlünk.

Ismét látom a végnélküli szekérsorokkal benépesített hosszú, kanyargós utakat. A visszavonuló oroszok valószínűleg egész éjjel meneteltek! A Strypa állóvíznek látszó tükre alattunk van és csak most látom, milyen messze északra kerültünk fel! Éppen Kozlow fölött vagyunk! Balra fordulunk el és a tarnopoli országúji fölött repülünk Podhajce felé. Körülbelül egy órai repülés után Podhajce mellé érünk, ahol a fordulatszámoló hirtelen leesik. Egy falu melletti hatalmas legelőn teszi le Német a gépet.

A békésen legelésző liba- és kacsahad óriási rémülettel szalad szerteszét. A környékről polgári lakosság fut felénk. A katonák, magyar honvédek lelkesen üdvözölnek. Vízet kérek és nemsokára egy nagybajuszu népfelkelő meg is jelenik tele vederrel a gép mellett. Megvizsgálom a motort. Úgy látom, hogy a dugattyúk besültek a hengerekbe. Ezt a motort ma már megindítani nem lehet. Leengedem a teljesen forró hűtővizet. Körül-

belül két pohárra való van csak a hűtőben. Legtöbb ideje volt leszállni!

Nekiesünk a víznek, rengeteget iszunk, csaknem félig kiürül a veder. Németet egyszerre kínzó fájdalom lepik meg. Két katona egy hordágyon viszi a faluba.

Német végleg elkerül tőlem. Érzékenyen veszünk búcsút egymástól, az orvos szerint azonnal kórházba viszik, mert a seb esetleg vérmérgezést is okozhat.

A faluból egy parasztasszony egy köcsög tejei hoz nekünk. Több, mint a felét jóízűen felhajtom. Telefonálok a repülőtérré, ahonnan egy óra múlva autó jön értem. Elbúcsúzom a magyar népfelkelőktől és két óra múlva már otthon vagyok. A századirodában jelentkezem egyedül! Jelentésemet megírom a vezérkarhoz és az előhívott fényképfelvételeket is mellékelem.

Othon már elveszettnek hittek bennünket és most, hogy megkerültünk, nagy volt az öröm! Telefonértesítést kapunk, hogy Németet még ma viszik Lembergbe kórházba.

Othon a kastélyban a bajtársak már vártak reám. Szalay mindjárt azzal fogadott, hogy folytassuk a félbemaradt sakkpartit! Már azt hitte, hogy lelőttek bennünket valahol és tegnap este össze is csomagolt, hogy ma este elutazik szabadságra.

A szabadságot most már a játszma kimenetele fogja eldönteni. Amint az első figurát a kezembe veszem, első ízben érzem, hogy a halál torkából tértem vissza és újra az élet küszöbén állok.

A század egész tisztikara kibicel ennél a játszmánál, annyira kíváncsiak, hogy ki fog győzni? A történeteket csak úgy játék közben néhány szóval mondom el, de a kalandos és rejtélyes izgalmakhoz szokott repülőidegeket ez nem igen hozza izgalomba. Jellemző a háborús repülőké idegeire, hogy a legizgalmasabb kaland kevésbé érdekli őket, mint a sakkjátszma kimenetele. A játszma jól megérdemelt győzelmmel végződött és este már el is utazhattam két heti szabadságra.

Ebéd után hamar összecsomagolok s a kastély gyönyörű zenetermében az egyik kényelmes fotelben hallgatom Fridrich kitűnő zongorajátékát. Egész lényemet az őserdőben lezajlott szomorú sorstragédiák nyomasztó légköre üli meg. Chopin és Beethoven lélekbe markoló

grandiózus melódiái közben gondolatom visszazáll a Szereth-menti őserdő tisztására, a megzavart őzikékre, az erdő két misztikus szellemére, a halott Dimitrovra és az ismeretlen grófnőre!

Eszembe jut az irdatlan hatalmas erdő, az embernyi magasságú fütenger a tisztáson, a sok eserjerengeteg, a félelmetes vad szakadék ágas-boga s csenevész fáival és borzalmas sziklameredélyeivel. Beleképzelem magamat a vadonba, látom a nagy oszlopcsarnokszerű szálas rengeteget, melyek mintha az égbolt hatalmas mennyezetét tartanák, látom a nagy faóriásokat, melyek mint °gy~gy vezér fölébe emelkedtek társaiknak, akár az emberek világában, ahol a gyengék és alkalmatlanok csak úgy kipusztulnak, mint itten.

Hirtelen kifürkészhetetlen, nagyszerű érzés ragad magával. A klasszikus zene akkordjai mellett csak az erdő rejtélyes szépségeire gondolok vissza.

«A vadon gyönyörű szépségei a legcsábítóbbak a civilizációban, viszont sehol sem oly csábító a civilizáció, mint a vadon kellős közepén» mondja az afrikai felfedező Stanley. Ennek a gondolatnak nagyszerű igazságát tényleg most közvetlenül érzem, tapasztalom és látom magam körül.

A bánatos hangú Beethoven-szonátában a halott Szergej Dimitrovra ismerem és lelki szemeim előtt megjelenik rendkívül tiszta és gazdag szelleme, mely a végtelen orosz puszták és kanyargó folyók örökké bánatos romantikájából táplálkozik. Ez a melankolikus hangú orosz lelkület, mint ellentéte a vígság és az öröm örökké viruló szellemének, lenyűgöző szépségben állítja eléink a bánat felségesen komor s mégis nagyszerűen szép szellemét. Eszembe jut néhány ismert melankolikus orosz dal, melyek mind kifejezői ennek a bánatos népi lelkületnek, de vigaszul a gyönyörű melódiák magukban hordozzák az irdatlan puszták, erdők, dombok és mezők tájainak böles isteni nyugalmát is.

A Ghopin-valsék a grófnő finom, könnyed intelligens lényét juttatják eszembe. Lelki szemeimmel látom, amint a boldog békeévekben, a fülbemászó Strauss akkordokra, valamelyik zajos világvárosban, mondain fürdőhelyen, vagy vidéki ódon, csöndes kastély tánc termében lejtí önfeledt boldogságban a valcert. A sors

kegyetlen iróniája eddigi vidám szerepét az élet színpadán, most egyszerre a tragédia gyászos szerepévé változtatta át.

Az ódonstílu, de kitűnő akusztikájú zeneteremben a gyönyörű akkordok egy felséges nyugalmú költői régiókba ragadják a lelkem, oda, ahová a prózai földi élet zajos hulláma már el nem ér! Valami rejtélyes, bús nosztalgia kerít hatalmába és oly tudatalatti nagyszerű érzés ural, amelyet csak egy örökké kalandokkal és vesztélyekkel teli változatos életű repülő élhet át.

A fáradalmakat és az előző álmatlan éjszakámat tulajdonképpen csak a vonaton pihentem ki. Sikerült közvetlen kocsit kapnom Budapestig. Lezárattam az egyik szakszt és másnap reggelig Lawocznégig aludtam.

A rejtélyes kalandnak még sokáig hatása alatt állottam. A túlvilág szélén álló cserkeszhadnagy látomás - szerű szavai a mai napig is fülemben csengenek és igen sokat gondolkozom rajtuk! A fiatal huszonegyéves élet vasidegzete azonban sok mindent kibír! Szabadságom alatt jegyeztem fel naplómbe az izgalmas kaland részleteit.

Német rövid idő alatt felgyógyult és pár hónap múlva már találkoztam vele lent az olasz fronton. Nagyon szerette volna látni a halott cserkeszhadnagyot, mint mondta: «legalább egy Miatyánkot elmondani a holttest mellett!»

.... Szegény Német Ferenc őrmestert is elérte a repülősors; 1918 nyarán zuhant le gépével!

A bátor, hőslékű, vitéz bajtárs, Szergej Dimitrov cserkeszhadnagy után, megtért a hazáért meghalt hősök közé.

.....Legyen áldott dicső emlékük!

Kelt Dél-tirolban. 1918 szeptember havában.

UTÓHANG

A világháború után nálunk már minden fegyvernem állított hadiemléket magának, egyedül a repülőknek nincs ilyen emlékműyük, még csak emléktábla sem hirdeti repülőink hősi tetteit.

Pedig az ellenség is elismerte annakidején repülőink félelmetes erejét és ezt főképpen azzal dokumentálta, hogy a trianoni békeszerződésben egyetlen repülőgépet sem engedélyezett a magyar hadseregnek.

A volt magyar repülők, sajnos, oldott kéve módjára mentek széjjel a háború után, a legendás bátorságú, merész, büszke sasok, a légi harcok félelmetes, vakmerő hősei reménytelenül, porig megalázva, keserű, csalódott szívvel látták annakidején a magyar aviatika trianoni sírbatételét, az életben lévők pedig szerényen húzódnak meg most is mostoha sorsadta helyeiken, részükre nem maradt más, csak a dicsőséges múlt, melynek beszédes tanúit, a győzelmes szárnyakat, hűséges gépeiket összetörve, törmelék és ócskavasként semmisítették meg a békediktálók. Tollal le nem írható, szavakkal ki nem fejezhető fájdalmas érzés töltötte el mindannyiunk lelkét, amikor láttuk az elvakult rombolók vandál-ihlette rettentetes munkáját, melyet nyugodtan lehet nevezni a kultúra egyik hóhérmunkájának is. Akkor mindannyiunk lelke egy nagy csalódottsággal lett gazdagabb és ez az érzés az emberi tragédia egyik fájdalmas nagy élménye volt számunkra, a kultúremlernek borzalmas csalódása az emberben. Hisz mi akkor, az aviatika gyermekkorában, minden egyes gépben az emberiség közös nagy kincsét, a kultúrának győzelmes diadalát, a levegő leigázásának egy-egy hatalmas eszközét láttuk megtestesülni. A repülőgépet még néhány év előtt mindenki közölkünk mintegy

szent ereklyét tekintette, mely a találékony elmés koponyák és bátor szívek győzelmes eredménye volt, s mely mindannyiunk gyermeki képzeletében még mindig ott élt és úgy szerepelt, mint a kultúra legnagyobb diadalának anyagba öntött szimbóluma.

A borzalmas rombolást kísérő zajból néha egy-egy elpattant merevítődrót fájdalmas zenei hangja csendült fel, mely mintegy szomorú gyászinduló akkordjainak szívbemarkoló drámai fináléja, sajnos, kitörölhetetlenül még mindig ott él és visszhangzik mindannyiunk lelke mélyén, melyet bizonyára egyetlen háborús repülő sem tud sohasem elfelejteni.

Ezek után talán érthető, hogy eddig miért nem vett senki sem közülnk tollat a kezébe, hisz ez a szomorú drámai vég még mindig megfekszi mindnyájunk lelkét és annak hatása alatt mély letargiában van a háborús repülők lelke. A dicsőséges múltra való emlékezést annál fájóbbá teszi ez a szomorú vég, mely csak keserű könnyeket csal az emlékező szemébe. Megvallom, én is sokszor elszorult szívvel és könnyes szemekkel írtam könyvemben a délibáb szerű en letűnt dicsőséges napokról, mely a magyar aviatikának a jövőre nézve reményteljes szép korszakát is jelentette.

Nekünk, repülőknél tehát egyelőre más mód ne ni kínálkozik, csak a nyomtatott betű, melyen keresztül talán a magyar lelkek minden hősi emlékmű nélkül is tudomásul veszik, hogy a magyar repülő a levegőben mindvégig becsülettel küzdöttek, őket a fronton nem is győzték le, csak Trianonban semmisítették meg.

Célomat, — hogy jelen szerény munkából az olvasó az érdekesítő történetek mellett, déli frontunkon küzdő repülőink nagyszerű tevékenységét is megismerje, — azt hiszem némileg sikerült is elérnem, s ennek alapján hiszem, hogy a kedves olvasók mindegyike szívében talán állítani is fog egy-egy hősi emlékművet a világháború* repülőknél.

Isten veletek hűséges gépeink, jó öreg Brandenburgik, aviatikok és Loydok, gyorsan száguldó Ucik, Ká-Dé-k, Phönixek, Dé 3-ak és rakoncátlan kis Berg-ek . . . ! ti, akik annyiszor győzelmesen szeltétek át az ádáz harcok vér-

gőzös levegőjét, dicsőségesen is semmisültetek meg és szellemeitek bevonultak a magyar aviatika halhatatlanjai mellé.

Az emberek, akik veletek együtt elpusztultak, az aviatika hősi halottai és a kultúra vértanúi lettek, Ti pedig, — akik diadalmas munkátok közben a levegőben, vagy az elveszett szent ügy után, az elvakult rombolók kezei által a földön pusztultatok el, — az emberi diadalmas eszközök mártírjai lettetek.

Kegyelettel gondolunk mindig a levegőt leigázó névfelen hős emberre és reátok is «a diadalmas nagy eszköz »-re.

Vitéz Boksay Antal.